

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Abruč

Pomen in vloga socialnih služb pri mladih v stiski:
primer Kriznega centra za mlade Kresnička

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Abruč

Mentorica: red.prof. dr. Tanja Rener

Pomen in vloga socialnih služb pri mladih v stiski:
primer Kriznega centra za mlade Kresnička

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Iskreno se zahvaljujem mentorici dr. Tanji Rener za strokovno vodstvo in spodbudne besede.

Zahvaljujem se tudi vsem, ki so si vzeli čas in sodelovali v raziskavi: dr. Albertu Mrgoletu, gospe Zorici Škorc ter nekdanji uporabnici kriznega centra, ki mi je zaupala svojo zgodbo in mi jo dovolila zapisati.

Zahvaljujem pa se tudi staršem, stari mami, bratu in prijateljem za podporo in razumevanje v času nastajanja diplomskega dela.

Pomen in vloga socialnih služb pri mladih v stiski: primer Kriznega centra za mlade Kresnička

V diplomskem delu pišem o mladih v stiski ter podrobneje predstavim krizni center za mlade, eno od oblik pomoči, na katero se mladi v stiski lahko obrnejo. Življenjske izkušnje mladih ljudi so se v modernih industrializiranih družbah spremenile: drugačne so izkušnje v izobraževalnem sistemu, v načinih zaposlovanja, spremenila so se družinska in prijateljska razmerja. V teoretičnem delu diplomskega dela najprej podrobneje predstavim te spremembe, v nadaljevanju pišem o psihosocialnih stiskah mladih, ki v zadnjih letih naraščajo. Mladi se s stiskami soočajo na različne načine. Ti so pogosto destruktivni, kot so beg od doma, izostajanje iz šole, uživanje alkohola, zloraba drog...Poznamo tudi drugačne, konstruktivne načine izhoda iz stiske, kamor štejemo iskanje pomoči pri sorodnikih, prijateljih in strokovnjakih. Lahko se odločijo za začasen umik v krizni center za mlade, ki nudi otrokom in mladostnikom, ki se iz različnih razlogov znajdejo v hudi psihosocialni stiski, zatočišče in strokovno pomoč. Študija primera Kriznega centra za mlade Kresnička je predstavljena v empiričnem delu diplomske naloge.

Ključne besede: otroci, mladi, psihosocialne stiske, socialne službe, krizni center za mlade

The meaning and the role of social services within the issue of troubled youth, with the Kresnička Youth Crisis Centre as an example

In my thesis I write about troubled youth and offer a closer look at the youth crisis centre, one of the established forms of help for young people in distress . Young people within modern, industrialized societies are experiencing life differently, as the educational system, the employment system and family/friendship ties have all gone through vast changes. The theoretical part of my thesis first offers a closer look at these changes, followed by an overview of the psychosocial anguish among the youth, which has seen a rise in the recent years. Young people face their troubles in various ways, which are too often destructive, like running away from home, skipping school, drug and alcohol abuse etc. There are also different, constructive, means of escaping that distress, such as seeking help with relatives, friends and experts. One of the options is to temporarily move to a youth crisis centre that offers shelter and professional help to children and adolescents which, for various reasons, find themselves in a great psychosocial anguish. The case study based on the example of Kresnička Youth Crisis Centre is presented in the empirical part of the thesis.

Key words: children, adolescents, psychosocial anguish, social services, youth crisis centre

KAZALO

1 UVOD.....	7
2 RANLJIVA MLADOST IN MLADI V STISKI.....	10
2.1 Individualizacija.....	11
2.2 Pomen družin za mlade.....	12
2.2.1 Razmerja med otroki in starši.....	13
2.2.2 Toksični starši	14
2.2.3 Vzgojne dileme v 21. stoletju.....	16
2.3 Preobremenjenost otrok – z zahtevo po uspešnosti	19
2.4 Brezposelnost mladih.....	23
2.5 Osamljeni kljub prijateljem?.....	24
2.6 Dekleta	27
2.7 Manifestacija stisk mladih	29
2.7.1 Analiza spletnega foruma.....	32
2.8 Psihofizična odpornost mladih.....	33
3 KRIZNI CENTER ZA MLADE KRESNIČKA.....	37
3.1 Predstavitev Kriznega centra za mlade Kresnička.....	37
3.1.1 Delo z mladostniki	39
3.1.2 Interventna služba	43
3.1.3 Dodatni programi	43
3.1.4 Promocija kriznega centra.....	44
3.1.5 Zbiranje donatorskih sredstev	45
3.2 Pogled od znotraj	45
3.2.1 Pomen referenčne osebe za mlade v stiski	46
3.2.2 Uporaba storitev kriznega centra	48
3.2.3 »Kresnička omili stisko«.....	52

3.2.4 Običajen dan v Kresnički	55
4 SKLEP	58
5 LITERATURA	62

SEZNAM SLIK:

Slika 3.1: Število uporabnic in uporabnikov KC Kresnička po letih	39
Slika 3.2: Namestitev glede na spol.....	40
Slika 3.3: Starostna struktura otrok in mladostnikov.....	40
Slika 3.4: Način prihoda V Krizni center za mlade Kresnička.....	41
Slika 3.5: Kraj bivanja uporabnikov Kriznega centra za mlade Kresnička.....	41
Slika 3.6: Vrsta psihosocialne stiske.....	42
Slika 3.7: Analiza rešitev kriznih situacij.....	42

1 UVOD

Se strinjaš, da je v današnjem času biti mlad kar cel podvig?

Tako se začnja predstavitev Kriznega centra za mlade Kresnička Lesce na njihovi internetni strani. Sama tam sodelujem kot prostovoljka in pri svojem delu opažam, da je mladim danes veliko težje, kot je bilo generacijam pred njimi: mladi so preobremenjeni z zahtevami po uspešnosti, spremenila so se prijateljstva, velik je strah pred nezaposlenostjo, veliko je pasivnega preživljanja prostega časa, družabni stiki v prostem času so pogosto omejeni na internetno druženje, mladi se pojavljajo kot objekt marketinga, ki mu je edini namen dobiček, mediji pa so polni nasvetov »strokovnjakov«, ki ponujajo odgovore, ki so si velikokrat nasprotujoči in so pogosto neuporabni, tako da mlade le zmedejo.

Poleg tega so mladi v občutljivem obdobju adolescence, ki prinese s seboj mnoge razvojne naloge in spremembe, ki so pogosto stresne, razrešitev teh nalog pa ima velik vpliv na kasnejše življenje mladostnice ali mladostnika. Največji vpliv na mladostnikovo počutje pa ima družina in mladostnik, ki doma doživlja konfliktno situacijo, se tako znajde v hudi stiski.

Mladi se s stiskami soočajo na različne načine. Ti so pogosto destruktivni, kot so beg od doma, izostajanje iz šole, uživanje alkohola, zloraba drog... Obstajajo pa tudi drugačni, konstruktivni načini izhoda iz stiske, kamor štejemo iskanje pomoči pri strokovnjakih, sorodnikih in prijateljih.

Mladi so izredno pomemben del družbe, njihove izkušnje pa so po mojem mnenju vedno težje. Poleg tega se v današnjem času skozi procese individualizacije in rastoče dekonstrukcije socialne države družinam nalaga vedno težje breme, ki ga same niso vedno sposobne nositi (Rener 2000). Namen naloge je zato raziskati, kakšno vlogo pri mladih v stiski igrajo socialne službe, konkretno Krizni center za mlade Kresnička.

V ta namen sem si zastavila naslednja raziskovalna vprašanja, na katera bom v diplomskem delu poskušala odgovoriti:

1. Ali je odločilni dejavnik ranljivosti mladih odsotnost vsaj ene podporne odrasle referenčne osebe, ki pa ni nujno starš, lahko so to tudi drugi pomembni odrasli, kot so sorodniki, sosedje, svetovalci?
2. Ali je uporaba storitev kriznega centra nizka, ker mladi o njem niso dovolj informirani in ker je za mlade v stiski dostopnost storitev omejena?
3. Ali storitve kriznega centra pri večini mladih omilijo stisko?

Diplomsko delo je razdeljeno na teoretični in empirični del. V prvem, teoretičnem delu, najprej govorim o procesu individualizacije, predvsem pa me zanima ali strukturne determinante res izgubljajo vpliv na posameznika ali prihaja le do zamegljevanja učinkov. V nadaljevanju pišem o spremembah družinskega življenja, posebej pa se osredotočim na razmerja med otroki in starši, pišem o toksičnih starših ter o spremembah v načinih vzgoje. Sledi prikaz šol s poudarkom na pomislekih, ki se jih naslavlja na šolski sistem, predvsem pa govorim o visokih pričakovanjih staršev glede učnega uspeha svojih otrok. Nadalje pišem o brezposelnosti mladih, ki je v zadnjih desetletjih postala pereč problem v vseh razvitih ekonomijah. Zanimala so me tudi prijateljstva med mladimi, predvsem ali so drugačna, kot so bila nekoč. Posebej pišem o dekletih in ugotavljam, da se krepijo novi, bolj prikriti pritiski na dekleta ob hkratnem ohranjanju starih oblik podrejanja. V zadnjem delu teoretičnega dela raziskujem manifestacijo stisk mladih in možne izhode iz njih.

Empirični del se začne s predstavitvijo Kriznega centra za mlade Kresnička, nadaljuje se z »pogledom od znotraj«, kjer sem z namenom pridobiti čim boljši vpogled v delovanje kriznega centra opravila dva intervjuja, izpostavljam pa bistvene poudarke letih. Ta razdelek je sestavljen iz treh delov, ki sledijo raziskovalnim vprašanjem: prvi del prikaže pomen referenčne osebe za mlade v stiski, drugi uporabo storitev kriznega centra, tretji pa načine dela v kriznem centru in običajen dan v njem.

V teoretičnem delu diplomskega dela sem uporabila metodo analize sekundarnih virov, kot izhodišče pa so mi služile monografije, ki so nastale na podlagi raziskav Centra za socialno psihologijo na Fakulteti za družbene vede. Z namenom ugotoviti, kakšne stiske pestijo mlade, sem analizirala spletni forum Mladinskega centra Jesenice. Opravila sem

tudi tri intervjuje in sicer dva ekspertska intervjuja in intervju z nekdanjo uporabnico Kriznega centra za mlade Kresnička.

Prvi ekspertski intervju sem opravila meseca junija z Albertom Mrgoletom, ki je psiholog, doktor sociologije in družinski terapevt. Zaposlen je kot svetovalec za starše na osnovni šoli, z ženo pa sta ustanovila tudi zavod Vežal, ki se ukvarja z izobraževanjem, raziskovanjem in svetovanjem na področju odnosov. Pogovor sem snemala in ga kasneje prepisala. Deli pogovora z dr. Mrgoletom so smiselno vključeni v teoretični del naloge, popoln transkript intervjuja pa je v prilogi diplomske naloge.

Študija primera Kriznega centra za mlade Kresnička je predstavljena v empiričnem delu diplomske naloge. V prvem delu sem analizirala poročila o delu kriznega centra, v drugem delu pa je delovanje Kresničke predstavljeno s pomočjo ekspertskega intervjuja z vodjo Kriznega centra Zorico Škorc ter intervjuja z nekdanjo uporabnico. Načrtovala sem pogovore tudi z drugimi uporabniki, vendar sem to namero opustila, saj so ti otroci in mladostniki že tako v težki situaciji in jih nisem želela še dodatno obremenjevati. Popolna transkripta obeh intervjujev sta v prilogi diplomske naloge.

2 RANLJIVA MLADOST IN MLADI V STISKI

Dvajseto stoletje je čas, v katerem se je konstituirala in odigrala pomembno vlogo v družbenem razvoju mladina (Ule 2000, 17). V zadnjem desetletju dvajsetega stoletja se je proces osamosvajanja in kulturne modernizacije mladine na poseben način zaustavil in preusmeril. Zdi se, da se končuje izpostavljena vloga mladine in mladosti. Krog je sklenjen, mladi se vračajo nazaj v zavetje podaljšanega socialnega otroštva, iz katerega so dozdevno izšli v šestdesetih in sedemdesetih letih. Inovativni in kritični potencial avtonomnih mladinskih kultur in novih socialnih gibanj se je izčrpal. Zmanjšuje se pomen mladosti in mladine tako v demografskem kot družbenem smislu (Ule 2002, 24).

Dva močna dejavnika ovirata mlade, da bi razvijali in presegli družbeno infantilizacijo mladosti in paternalizem odraslih. Prvi dejavnik je vse daljša ekonomska in socialnovarstvena odvisnost od izvorne družine, pritiskov nezaposlenosti in vse daljšega procesa izobraževanja. Drugi dejavnik je odsotnost avtonomnih vrstniških skupin in družbeno dejavnih mladinskih kultur, ki mladim ne dajejo specifične generacijske in subkulturne identitete in samozavesti (Ule 2002, 26).

Življenjske izkušnje mladih ljudi so se v modernih industrializiranih družbah spremenile: spremenila so se družinska in prijateljska razmerja, drugačne so izkušnje v izobraževalnem sistemu, v zaposlitvi in načinih zaposlovanja, v prostem času in oblikovanju življenjskih stilov (Rener 2000, 95). Modernizacija zahteva od mladih sposobnosti hitrega prilagajanja na spremenljive razmere, a ne učinkuje na vsakega mladega človeka na enak način. Zdi se, da modernizacijska dogajanja krepijo dve kontrastni skupini mladih: zmagovalce in poražence. Zmagovalci imajo družbene ter osebne vire, s katerimi izkoriščajo priložnosti, ki jih ponuja modernizacija. Mladi, ki se ne zmorejo prilagajati modernizacijskim zahtevam, ker so osebno in družbeno nanje manj ali sploh nepripravljeni, tvegajo vstop v kategorijo poražencev. Oboji imajo svojo usodo le delno v lastnih rokah, toda zmagovalci vedo, kaj z njo početi in kako jo usmerjati, da bodo od tega imeli korist (Rener 2000, 93-94).

Dinamika visoke moderne je specifična v tem, da izjemno razširja tveganjski krog mladih: družbena ranljivost in življenjska tveganja neuhajajo biti lastnost omejenega, manjšinskega dela populacije mladih ljudi, in postajajo prevladujoči, večinski kulturno-socialni milje kohorte sodobnih mladostnikov in mladostnic (Rener 2000, 95).

2.1 Individualizacija

Spremembe, ki so v zadnjem desetletju 20. stoletja zajele sodobne družbe, so prinesle mnoge nove izzive in tveganja. Ti se izražajo na ravni družb, posameznih skupin, institucij ter v posameznikih, še posebej pa je pod udarom hitrih sprememb proces socializacije oziroma odraščanja (Ule 2000,30).

Posredujoči člani, kot so družina, socialni sloj, razred, ideologije, ki so v prejšnjih obdobjih imeli velik vpliv na posameznika, danes izgubljajo veljavo in vpliv. Nova informacijska modernizacija namreč nasprotuje stereotipnemu sprejemanju pričakovanj in zahtev okolja, povezanih s spolom, starostjo, socialnim izvorom, kulturno pripadnostjo posameznikov. Od ljudi terja sorodno fleksibilnost in kreativnost, kot ju uvaja v proizvodni proces. Posameznik in posameznica sta takorekoč prisiljena k individualnemu, osebnemu stilu življenja, dela, učenja in tako dalje (Ule 2000, 30-31). Za ta proces prestrukturiranja in dinamiziranja življenjskih stilov se je v družboslovju že utrdil naziv individualizacija (Ule 2000, 31).

Beck navaja tri dimenzije, ki jih individualizacija primarno zadeva (Beck v Ule 2000, 31-32):

- dimenzija osvobajanja: osvobajanje posameznikov in posameznic od zgodovinsko predoločeni družbenih oblik, od tradicionalnih odnosov gospodovanja in oskrbovanja;
- dimenzija odčaranja: izguba tradicionalnih gotovosti in transparentnosti, izguba zaupanja v vodilne družbene norme;
- dimenzija nadzora oziroma reintegracije: pojav nove vrste družbenih povezav in odnosov med ljudmi, ki jih oblikujejo v skladu s svojimi osebnimi interesi, hotenji in predvsem življenjskimi stili.

Toda če individualizacija po eni strani osvobaja posameznike od vnaprej določenih identitet in jim namesto tega ponuja množico opcij, po drugi strani s seboj prinaša nove izzive in tveganja. Temeljni izziv je že v tem, da proces individualizacije prenaša na pleče posameznika izjemno zahtevno psihosocialno integracijo v družbo, ki je bila doslej vsaj delno v rokah posredujočih institucij (družine, dela, raznih referenčnih skupin) (Ule 2000, 31). Še večje tveganje pa predstavlja zmanjševanje obsega in moči

»ligatur« (Dahrendorf v Ule 2000,32). Dahrendorf s tem misli na povezave, pogosto razredno utemeljene, ki so posameznikom pomagale premagovati težave, ki so jim bile skupne, nudile so oporo in smernice. Danes na mesto teh povezav stopa trg oziroma združevanja na podlagi primerljivih življenjskih oziroma potrošniških stilov (Ule 2000, 33).

Toda Renerjeva opozarja, da prihaja le do zamegljevanja učinkov klasičnih strukturnih determinant in da socialni in ekonomski statusi še naprej igrajo pomembno vlogo v življenju posameznikov. Toda njihovo delovanje je manj vidno, zato posamezniki vidijo svoj položaj le kot posledico svojih (ne)ustreznih izbir. In ravno v tem je, pravi Renerjeva, ključni problem individualizacije, saj poteka »dekonstrukcija mladine v množico posameznikov, ki se vsak zase, globoko v zasebnosti potegujejo za čim boljši življenjski prostor in ne vidijo, da kolektivne in politične probleme drobijo v pesek samodiscipliniranega delovanja« (Rener 2000, 95-99).

S tem, ko postajajo vplivi strukturnih determinant manj jasni in bolj posredni in so v odsotnosti kolektivnih tradicij in kolektivnih socialnih identitet tveganja in odgovornosti individualizirana, postajajo odločilen dejavnik ranljivosti in tveganj družinske (ne)podpore (Rener 2000, 99).

2.2 Pomen družin za mlade

V zadnjih nekaj desetletjih so opazne pomembne spremembe družinskega življenja, ki jasno kažejo na to, da se družine odmikajo od modernega modela nuklearne družine, sestavljene iz heteroseksualnega poročenega para in otrok (Švab 2006, 63). Spremembe se kažejo v pluralizaciji družinskih oblik: povečanje števila razvez, manj porok in več kohabitacij, naraščanje števila reorganiziranih družin in enostarševskih družin, naraščanje števila istospolnih družin in enočlanskih gospodinjstev. Hkrati se odvija tudi proces zmanjševanja števila družinskih članov kot posledica zniževanja rodnosti (Švab 2001; Rener in druge 2006; Švab 2006).

Zaradi vseh sprememb družinskega življenja se v javnosti in ideološki retoriki pojavljajo govori o krizi družine. Renerjeva piše, da problem ni v družinski strukturi, torej v razvezah in enostarševskih družinah, temveč v odsotnosti pravnih in

socialnopolitičnih družbenih podpor tem družinam in da je to tisto, kar jih dela ranljive (Rener 2000, 104).

Švabova opozarja, da se družbena funkcionalnost družine ne izgublja, družina skozi pluraliziranje ne zapada v dekadenco, ampak nasprotno - ima ključno vlogo tako v širšem družbenem kontekstu kot na ravni vsakdanjega življenja posameznikov. Ravno proces družinske pluralizacije je tisti, ki omogoča ohranjanje družine v postmodernih pogojih (Švab 2001, 72-86).

Še nečesa ne gre spregledati: študije, ki so doslej obravnavale družinske (ne)podpore mladim ljudem, so se osredotočale na maritalna razmerja in praviloma spregledovale, da razmerje med staršem in otrokom ni nujno najpomembnejše razmerje v otrokovem življenju. Tudi drugi pomembni odrasli (sorodniki, prijatelji, sosedje, svetovalci...), ki nujno ne živijo v skupnem gospodinjstvu z otrokom, so lahko osrednjega pomena v posredovanju ali nadomeščanju starševskega razmerja. Študije o socialni ranljivosti otrok kažejo, da so najbolj ranljivi tisti, ki nimajo podpor v starših in hkrati nimajo nobene druge odrasle referenčne osebe, ki bi ji zaupali (Jones in Wallace v Rener 2000, 105).

2.2.1 Razmerja med otroki in starši

Poglavitne ugotovitve empiričnih raziskav o razmerjih med starši in otroki so naslednje (Rener 2000, 108):

- v Sloveniji se – podobno kot drugod – dogaja premik od modela etične in vzgojne družine k modelu čustvene in podporne družine. Tradicionalna rigidna postavitev generacijskih in spolnih vlog s heteronomnimi pravili »od zgoraj« postaja neučinkovita.
- spreminjajo se modeli medsebojne komunikacije. Starši in otroci so nenehno, tako rekoč vsakodnevno, v procesu definiranja in redefiniranja lastnih družinskih vlog. Za družinsko življenje je značilno intenzivno odnosno delo, nenehna medsebojna dogovarjanja in pogajanja na vseh ravneh, med otroki in starši, med starši in med brati in sestrami. Za tako »delovno intenzivno« družino je značilna visoka stopnja tolerance in dopuščanja osebne avtonomije.

- V življenju mladih ljudi se povečuje pomen staršev, predvsem matere, na obeh ravneh, instrumentalni in čustveni. Zlasti matere nastopajo kot izjemno pomembne »terapevtke« in blažilke stisk in konfliktov iz »zunanjega sveta«.

Giddens (2000) govori o preobrazbi intimnosti, do katere je prišlo v kontekstu družbenih sprememb v pozni modernosti. Postavi tezo o preobrazbi intimnosti v sodobnem svetu kot o procesu generičnega prestrukturiranja zasebnosti, v katerem ima osrednjo vlogo nova oblika osebnih odnosov, t.i. »čisto razmerje«, ki se nanaša na situacijo, kjer dva stopita v družabni stik zaradi stika samega, zaradi tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo; in ki traja le, če obe strani menita, da je obojestransko zadovoljivo (Giddens 2000, 64).

Toda, ali velja govoriti o čistih razmerjih tudi ko govorimo o razmerjih med starši in otroki? Očitno je v interakciji odrasli - otrok izrazito neravnovesje moči, zlasti v zgodnjih letih otrokovega življenja. Vendar nedvomno ne bi bilo prav, če bi domnevali, da na otroštvo ne vpliva svet čistih razmerij. Družbena iznajdba materinstva je napovedala in konkretno oblikovala predstavo, da mora mati razviti ljubeče razmerje do otroka, v katerem daje poseben pomen otrokovim potrebam. V ospredje stopi kakovost razmerja s poudarkom na intimnosti, ki zamenja starševsko avtoritarnost. Namesto nje si obe strani želita občutljivosti in razumevanja (Giddens 2000, 102-104).

V tem pomenu so razmerja med starši in otroki lahko čista razmerja, ker potekajo med (emocionalno) enako pomembnimi partnerji. Prav lahko jih označimo kot historični novum, ker ne slonijo na preizkušeni shemah; so naporna, ker terjajo neprestano delo, in so zahtevna, ker slonijo na aktivnem zaupanju. Izid »novih razmerij« med starši in otroki je negotov, vendar sta vsaj dve stvari videti relativno zanesljivi: prvič, tako rekoč nikogar ni več, ki bi imel otroke iz ekonomskih razlogov, in drugič, razmerja med starši in otroki se intenzivno demokratizirajo (Rener 2002, 88-89).

2.2.2 Toksični starši

V nasprotju s fantazijami o preteklosti - »kako toplo je bilo biti otrok, ko so to bili naši starši, no, ali vsaj stari starši: v stiku z dehtečo zemljo, z živalmi in v varnem objemu družinske, vaške in sploh vsakovrstne idile« (Drglin 2004, 440), Puharjeva (2004) prikaže povsem drugačno podobo otroštva v 19. stoletju. Otroci so bili obravnavani kot

podložniki, vsaka nežnost do otrok je bila razumljena kot razvajanje in kot taka nezaželena, pri obroku so otroci dobili zadnji in najslabši kos, otroško delo v rudnikih in tovarnah je bilo običajna praksa, starši so od otrok pričakovali ponižnost ter skrb za starše. Vseprisotno je bilo fizično nasilje, pogoste so bile spolne zlorabe, zanemarjanje in alkoholizem.

Danes, ko lahko govorimo o otrokocentrični družbi (Rener 2002, 98), so družinske razmere za večino otrok drugačne, vendar ne za vse. Zaskrbljujoč je podatek iz raziskave o socialni ranljivosti mladine, v kateri je kar 18,3 odstotkov vprašanih osmošolk in osmošolcev odgovorilo, da se doma izrazito ne počutijo dobro (Rener v Ule in druge 2000, 110).

Giddens v delu *Preobrazba intimnosti* (2000) govori o toksičnih starših in se pri tem sklicuje na delo *Toxic Parents* (1990) avtorice Susan Forward.

Forwardova prepoznava razne vrste toksičnih staršev. To so starši, ki so kratko malo »čustveno neprimerni«. Svojim otrokom ne »stojijo ob strani«, zaradi česar lahko ti čutijo, da jih morajo zavarovati, ali pa si brez konca in kraja prizadevajo, da bi odkrili znamenja njihove ljubezni. Drugačna kategorija toksičnih staršev so »nadzorniki«. Občutki in potrebe otrok so podrejeni občutkom in potrebam staršev. Tipični odziv tako vzgojenih otrok je: »Zakaj ne morem živeti svojega življenja?« (Ibid, 111).

Vpliv teh tipov toksičnih staršev razmeroma težko zaznamo, nekateri drugi tipi pa lahko delujejo bolj brutalno. Pomemben dejavnik pri tem je znova alkoholizem. V večini družin, kjer sta eden ali oba starša zasvojena z alkoholom in to sistematično prikrivata, morajo otroci pri tem dejansko sodelovati, zaradi česar so pogosto lahko pohabljeni v lastnem osebnostnem razvoju. »V tej družini ni nihče alkoholik«, je podoba, ki jo ponujajo zunanjemu svetu, znotraj družine pa mora otrok trpeti pritiske, ki so lahko neznosni (Ibid.). Po podatkih raziskave o socialni ranljivosti ima 25,2 odstotkov otrok zelo hude ali hude težave z alkoholizmom staršev (Rener v Miheljak in drugi 2002, 97).

Potem so tu starši, ki verbalno in fizično zlorabljujejo svoje otroke, redna verbalna zloraba je pogosto spremljevalka fizičnega pretepanja otrok. Tudi tu so podatki iz raziskave o socialni ranljivosti zgovorni, 8,2 odstotkov štirinajstletnikov v Sloveniji starši večkrat pretepajo (Rener v Miheljak in drugi 2002, 97).

Skrajni primer toksičnih staršev so starši, ki spolno zlorablajo svoje otroke in jih je več, kot so še pred kratkim mislili socialni delavci in specialisti za raziskovanje družine. Kobal Možina piše, da socialni delavci v Sloveniji pred letom 1985 o spolni zlorabi niso imeli strokovnih informacij, tema je bila tabu, zato o tem raje niso govorili, oziroma so si zatiskali oči (Kobal Možina 2006, 218). Ocenjuje se, da je bilo približno 5 odstotkov mladih spolno nadlegovanih s strani odraslih (večinoma ožjih sorodnikov) v obdobju otroštva (do 14. leta), na kar kažejo tudi podatki iz raziskave o socialni ranljivosti mladih (Rener v Mihelj in drugi 2002, 97).

Pojavlja pa se vprašanje, ali je nasilja danes več, kot ga je bilo včasih. V ekspertnem intervjuju je vodja Kriznega centra za mlade Zorica Škorc pojasnila:

To je vprašanje, na katerega nihče ne zna odgovoriti. Eni pravijo, da ga je več, eni pravijo da ga ni več, da se o njem le več govori. Jaz pa mislim tako: fizičnega nasilja mogoče ni več, se ga pa več odkriva, se mi pa zdi, da določenih oblik spolnega nasilja v najožjem, družinskem krogu, da ga je več. To je moja zelo osebna ocena, se mi zdi, da ga je več in da je vse bolj... Storilci tako znajo žrtev držati, da težko pride do razkritja. In tudi otroci, ko slišijo, da to kar se dogaja, ni ok, ne dojamejo tega.

2.2.3 Vzgojne dileme v 21. stoletju

V družbah pozne moderne, v katerih je patriarhalna vzgoja vedno bolj disfunkcionalna, po drugi strani pa ni nekih drugih splošnih vzgojnih smernic, se mnogi starši znajdejo pred dilemo, kako vzgajati.

O tem govori tudi Mrgole: »Jaz se ukvarjam z družinskim svetovanjem, z ženo imava treninge za starše, za družine in kar najbolj pogrešajo... Zdaj sta dve veliki skupini, v Kamniku in Domžalah imamo »Okrepčevalnico za starše«, to 40, 50 ljudi pride na skupino in jaz vidim strahotno potrebo po tem, pokažite nam, povejte nam, kako... Ne vem, kako je treba otroku meje postaviti in potem milijon takih situacij, v katerih se starši ne znajdejo.«

Na mesto enotnega modela vzgoje stopajo (tudi) priročniki, ki staršem poskušajo svetovati, kako vzgajati. V zadnjem času so pritegnila veliko pozornosti dela danskega

družinskega terapevta Jesper Juula, predvsem njegova prva knjiga Kompetentni otrok. Njegove poglede na vzgojo bom zato v nadaljevanju nekoliko podrobneje predstavila.

Jesper Juul poudarja, da za uspešno vzgojo, ki je naporen, dvosmeren proces, ni »recepta«, ni te ali one prave metode, so le načela, ki se jih je dobro držati. Med njimi izpostavlja enakovrednost, odgovornost, integriteto in avtentičnost (pristnost). Stavi tudi na starševski pogum, na pripravljenost delati in popravljati napake.

Pravi, da je z idejo kompetentnega otroka polemiziral z zgodovino, s tistimi pogledi v preteklosti, ki so otroka dojemali kot polovico odraslega. Seveda pa iz te ideje ni mogoče izpeljati romantične in škodljive teze, da otroci vse vedo. Še zdaleč ne, otroci potrebujejo trdno vodstvo. Pomembno je, da so odločitve staršev prožne, a ne po vetru, logične, ne pa diktatorske ali krute ali poniževalne. Najbolj pomembno je, da s svojimi odločitvami otrokom nudijo čim boljše možnosti za razvoj. Da bi to uresničili, se morajo v veliki meri odreči svoji običajni moči in kljub temu ostati tisti, ki vodijo.

Ta odnos, v katerem so otroci in starši enakovredni, a ne enaki, predpostavlja stalno učenje na obeh straneh. Nujno in neizogibno vodi v spore in frustracije, a tako mora biti. Poudarja pa, da v uspešnih družinah odgovornost za spore prevzemajo starši. Če namreč prevalimo krivdo na otroke, neodgovorno pripravljamo teren za nove in nevarnejše spore. Z idejo kompetentnega otroka želi poudariti, da za vsako neželjeno vedenje otroka obstaja razlog, da otroci ne nasprotujejo staršem kar tako. Starši se morajo torej potruditi in poiskati razlog. Da bi to staršem lahko uspelo, morajo otroke jemati resno, kot subjekte, ne kot objekte.

To, da starši prevzamejo odgovornost za vzgojo otrok, je po njegovem mnenju ključnega pomena. Tisto, kar je pri tem morda novo, je, da morajo to storiti tako, da ne posežejo v otrokovo integriteto, da ga ne poškodujejo.

Starši naj bodo pred otrokom tisto, kar so, pravi. Pred otroki morajo biti do konca avtentični, pristni. To pomeni, da ne igrajo vloge staršev, ampak da to so, kolikor so lahko. Starši bi morali spet odkriti svoje želje in potrebe in jih tudi izraziti. Z otroki naj se pogovarjajo odkrito in tako, kot bi tudi sami želeli, da drugi govorijo z njimi. Otrokom naj postavljajo meje, svojo zahtevo pa naj otroku razložijo, vendar naj bo razlaga kratka in logična, ne pa manipulativna (Juul 2008).

Mrgole o knjigah o vzgoji meni naslednje:

Jaz ne verjamem, da se z recepti da nek sistem uravnava. Vsaka družina mora najti svoje načine funkcioniranja. Za funkcioniranje sistema so potrebni pogoji in tukaj zadeve niso tako preproste. Tradicionalni model je dal samo en model, ki pa je bil funkcionalen. Mislim, da smo v obdobju iskanja različnih funkcionalnih modelov in da je to cena tega prehoda. Razne teme so v nekih obdobjih v zraku - par let nazaj je bila modna tema razvajenost otrok, potem so bili indigo otroci, zdaj je popularen Jesper Juul, danski družinski terapevt, ki govori o bolj jasnem postavljanju meja, o tem, da jih najprej pri sebi postavimo. Ima malo bolj tradicionalni model. Starši sedaj razmišljajo, da mogoče ni pametno vse za otroka, iz perspektive otroka, ampak da imajo tudi starši svoje potrebe. Še 10 let nazaj smo se ukvarjali z motivacijo in z nemotiviranostjo. Mislim, da se kopiči zaloga dobrih praks oziroma dobrih modelov. Tudi vsaka družina ima svoj razvojni cikel in s tem razvojem gredo eni narazen, eni se pa okrepijo.

Škorčeva pa meni: */.../«Smo pa imeli en primer, ko je ena mama veliko knjig prebrala o vzgoji in je potem tako vzgajala in je naredila potem celo štalo. In smo jo učili, in jo še kar učimo, naj pozabi na knjige in naj iz sebe ven vzgaja.»/.../*

Toda če pogledamo podrobneje, se pravzaprav oba, tako Mrgole kot Škorčeva, strinjata z Juulom. Juul namreč prav tako kot Mrgole zavrača idejo recepta vzgoje in izpostavlja le načela, ki se jih je dobro držati, pri tem pa misli točno to, kar zagovarja tudi Škorčeva, in sicer vzgojo »iz sebe ven«.

Podobno kot Juul pa Mrgole razmišlja tudi o postavljanju mej:

/.../Jaz to vidim tako, če ti v sobi ugasnejo luč, se počutiš zelo ne varnega, dokler ne prideš do stene in otipaš kje je meja. Veliko staršev pa ima s tem težave, lahko zato, ker so jim njihovi starši postavljali pretoge meje, preveč rigidne, s preveč nekega nasilja in so rekli, mi pa tega našemu otroku ne bomo delali in gredo v drugo skrajnost in pozabijo, da so neke meje vseeno potrebne. In tako se te zgodbe navadno začnejo, ki so pa potem seveda razvijajo v puberteti, ko otrok dobi še več moči in so to potem že hude zgodbe.

Poleg knjig o vzgoji so pomemben vir »vzgojnega navdiha«, kot ga imenuje Juul, tudi prijatelji in internetni forumi. Mrgole dodaja:

To, kar počneva z ženo, te Okrepčevalnice in treninge, ki jih imava za starše, je namen formirat neko tako civilno skupino, ki je neformalna povezanost staršev, ki se lahko pogovarja o svojih družinskih izkušnjah in izmenjuje svoje prakse. Meni osebno je zelo pomembno imeti prijateljstva, da imamo par družinskih prijateljev, s katerimi rečemo, »Evo, naš tamal ga pa to serje, kaj je pa pri vas?«. Da slišiš neko mnenje, ki ti da neko širino... Gre za to, da se zapletemo v eno perspektivo in je pomembno, da odpiramo nove perspektive in potem vsak sam najde, katera je najbolj ustrezna. Ne v smislu, da ti nekdo reče, kaj naredi, ampak da dobiš ideje, kaj bi lahko še drugače naredil in v tem spletetu svojo rešitev in to dejansko naredim.

Potrebno se mi zdi opozoriti še na mnenje Ambertove (1997, 245-249), ki opozarja, da starši potrebujejo pri izvajanju svoje starševske vloge tudi moralno podporo družbe. Starševska avtoriteta je namreč pogosto spodkopana, tako s strani medijev, šolskega sistema in strokovnjakov, pri starejših otrocih pa tudi s strani vrstniških skupin. Vse to staršem otežuje vzgojo, zato mnogi pod pritiski popustijo, se odrečejo svoji starševski vlogi ter postanejo otrokovi »prijatelji«, kar nekateri avtorji enačijo z zanemarjanjem.

2.3 Preobremenjenost otrok – z zahtevo po uspešnosti

Šole se pogosto prikazuje kot »tolažilno instanco«, ki jo je z reformami treba ločiti od grobega zunanjega sveta in jo spremeniti v idealno egalitarno, absolutno demokratično skupnost, kjer vlada resnica o otroku in zagotavlja srečno otroštvo (Milner v Mencin Čeplak 2000, 121).

Na ideji o šoli kot tolažilni instanci, ki naj bi varovala mitično otroštvo, se utemeljuje tudi vrsta zahtev in ugovorov, naslovljenih na aktualno prenovu izobraževalnega sistema v Sloveniji. Mednje sodita tudi očitka, ki sta poleg tistega na račun zanemarjanja vzgojne funkcije šole, najpogostejša: očitek na račun tekmovalnosti, ki da jo šola pretirano vzpodbuja, in očitek na račun preobremenjenosti otrok z delom za šolo (prenatrpan urnik, prednost faktografskega znanja, storilnostna naravnost). Prvi vselej zadeva merjenje, toda Mencin Čeplakova poudarja, da merjenja ni mogoče izključiti. Če

bi že ukinili formalno merjenje, bi se preprosto ne mogli odreči implicitnemu vrednotenju. In tudi če predpostavljamo, da bi se v šoli lahko izognili kakršni koli obliki merjenja, bo odprava mer samo dokončno utrdila razlike, utemeljene na »bogastvu, poreklu, zvezah«. Poleg tega trg potrebuje tekmovalnost in izobraževalni sistem na to zahtevo odgovarja tako, da proizvaja razlike, ponuditi mora čim več različnih programov in biti mora hierarhičen (Mencin Čeplak v Ule in druge 2000, 122).

Empirični podatki, dobljeni na vzorcu osmošolk in osmošolcev v Sloveniji, kažejo na velik pomen, ki ga šolskemu uspehu pripisujejo mladi in njihovi starši: šolski uspeh (skupaj z uspehom v poklicu) je na lestvici vrednot 77,1 odstotkov vprašanih označilo kot zanje zelo pomemben. Strah pred šolskim neuspehom kot zelo velik osebni problem občuti 38,5 odstotkov vprašanih, nadaljnjih 45,7 odstotkov pa kot srednje velik osebni problem. Zdi se, kot da starši in otroci s tem, ko šolskemu uspehu pripisujejo izjemno velik pomen, še vedno gojijo iluzijo, da si prav z izobrazbo lahko zagotovimo varnost. Ta iluzija sicer ni usodna, za posameznico oziroma posameznika pa je lahko precej bolj usodna predpostavka, da neuspeh v šoli lahko pomeni neuspeh v življenju nasploh (Ibid., 124-125).

Mrgole o visokih pričakovanjih staršev meni:

To je naš problem, tudi problem generacije, ki je bolj izobražena kot je bila generacija naših staršev. Mi smo mogoče celo dosegli nek plafon in naši otroci ne morejo tega plafona zdaj preseči. Imamo mi težave sprejemati že to dostopnost izobraževanja in da sistem izobraževanja ni enak kot takrat, ko smo se mi izobraževali./.../ To so ta prepričanja, da boljše ali višje kot imaš izobrazbo, boljše službo boš imel, boljše ti bo šlo v življenju. To je tako zmotno prepričanje. Pa neke formalne dokaze o neki stopnji izobrazbe, neki nazivi in tako dalje-to so neka prepričanja, ki nimajo zveze ne z realnostjo in ne s prihodnostjo. Mislim, da res premalo govorimo o nekih kompetencah, ki nam omogočajo, da se mi v življenju najdemo in premalo govorimo o neki naravnosti k učenju tudi na drugačen način, ampak učenje vse življenje. Tukaj se mi zdi, da če bi vpeljali ta diskurz, potem se ta visoka pričakovanja staršev sesujejo v prah.

Toda zahteve po uspešnosti se začnejo pojavljati še preden otrok sploh stopi v šolo. Že od rojstva dalje strokovnjaki ter mediji svetujejo staršem, kako izboljšati otrokove

intelektualne potenciale. To mnoge starše navda s strahom, negotovostjo in krivdo, saj so neprestano opozarjani na »usodne napake«, ki jih lahko zagrešijo (Mencin Čeplak v Tivadar 2002, 255). Pritisk k uspešnosti pa se kaže tudi v tem, da starši otroke vključujejo v zunajšolske aktivnosti (jeziki, glasbena šola, šport), ki poleg šole predstavljajo skoraj obvezno dodatno aktivnost. To otroke dodatno obremeni in jim jemlje čas za igro in sprostitevne dejavnosti ter druženje z vrstniki, kar pa nujno potrebujejo za zdrav razvoj (Bracar v Črnak Meglič 2005, 117).

Mrgole o interesnih dejavnostih meni naslednje:

Jaz imam štiri otroke in sem zelo kmalu videl, da mi fizično ne bo zneslo vsakega vozit od petega leta naprej na pet različnih dejavnosti, krožkov... In hvala bogu! Jaz imam prepričanje, da ima otrok v sebi neko spontano radovednost do nekih stvari, ki jo mi seveda vzdržujemo, podpiramo, spodbujamo ali pa zatiramo. In navadno je tako, da imamo mi o otrocih drugačne ideje kot jih imajo oni sami pri sebi. Jaz sem bil precej z glasbo povezan in če imam jaz idejo, da bodo vsi moji otroci igrali neke različne inštrumente, da bomo mi potem enkrat imeli svoj družinski bend, bom jaz seveda s to idejo posiljeval otroke. /.../ Ena knjiga je bila, nek japonski Suzuki, ne vem kaj, ki je napisal, da je pri petih letih lahko že prepozno. Se mi zdi, da tako otroke dejansko posiljujemo z nekimi svojimi idejami o njihovi prihodnosti, za katero ne mi ne oni ne vedo, kakšna bo. Tukaj jaz vidim bolj vprašanje razvoja nekih kompetenc, ki nimajo zveze z nekimi zelo fahidiotskimi spretnostmi. Tukaj recimo mislim, da ta princip neformalnega učenja otrok pred šolo, da je to idiotski koncept, ki pa ga zelo množično podpiramo.

Ob teh podatkih se zdijo opozorila, da otroci za delo za šolo porabijo preveč časa, pretirana. Ali bolje, zdi se, da opozorila glede preobremenjenosti otrok, ki se opirajo zgolj na porabo časa, zgrešijo toliko, kolikor ob tem pozabljajo na psihične obremenitve, ki izvirajo iz nenehnih prizadevanj biti uspešen (Ibid, 126).

Da šoli ne gre pripisovati malodane izključne odgovornosti za psihične obremenitve mladih, potrjujejo tudi primerjalne raziskave o zvezi med samopodobo in šolskim uspehom. Šolski uspeh je sicer res pomemben element samopodobe učenk in učencev, vendar ne enoznačen- njegov vpliv je bolj kot od značilnosti šolskega sistema odvisen

od prevladujočega družbenega vzdušja. V Sloveniji ta manj uspešnim ni ravno naklonjen. Raziskava med osmošolkami in osmošolci kaže na velik vpliv šolskega uspeha na razmerja med sošolkami in sošolci, na doživljanje šole, učiteljev in učiteljic. Želja po uspehu je nenehen izvor pritiskov na otroke in njihove starše. Manj uspešni osmošolci in osmošolke izstopajo po deležih problemov in konfliktov, hkrati pa težko najdejo aktivnosti, kjer bi kompenzirali neuspeh v šoli in si tako okrepili zaupanje vase (Ibid., 141).

Izpad iz izobraževalnega sistema je nekaj najbolj dramatičnega in problematičnega, kar se lahko zgodi mlademu človeku. Nekatere od individualnih posledic izpada so: pomanjkanje osnovne izobrazbe, manjša funkcionalna pismenost, manjše zaposlitvene in ekonomske možnosti, več frustracij, večji občutek odtujenosti. Mladostniki, ki pred koncem šolanja izpadejo iz šolskega sistema, se ponavadi zaposlujejo na nizko kvalificiranih in malo plačanih delovnih mestih. Imajo tudi več težav pri prilagajanju na delovno sfero in na socialni sistem, ker nimajo ritualiziranih delovnih navad in časovnega reda (Ule 2008, 220-221).

V Sloveniji se mladi, stari od 15 do 25 let, ki so iz različnih razlogov opustili šolanje in so brezposelni, lahko vključijo v Program projektnega učenja za mlajše odrasle (PUM). PUM je bil zasnovan v letu 1993 na Andragoškem centru Republike Slovenije in je edini javno veljaven program neformalnega izobraževanja, namenjen tej populaciji. Program poskuša mladostnike spodbuditi, da bi se po končanem programu vnovič vključili v redno izobraževanje, želi pa jih tudi usposobiti za večjo konkurenčnost na trgu delovne sile. V programu PUM je temeljna oblika dela projektno delo. V njem ni klasičnih šolskih metod, učnih programov, ocenjevanja, selekcije, temveč delo temelji na projektih. Skozi različne projekte, kot so npr. film, gledališka predstava, časopis, mladi pridobivajo temeljna funkcionalna znanja in spretnosti (funkcionalna raba slovenskega jezika, matematike, računalništva, širjenje poklicne obveščenosti ipd.) ter izkušnje in znanje, ki jim omogočajo uspešnost pri nadaljnjem izobraževanju ali v izbrani poklicni karieri, dobijo pozitivne izkušnje učenja, jasneje razčlenijo svoje poklicne želje ter izdelajo poklicno ali zaposlitveno strategijo. Za sodelovanje v programu se mladi lahko odločijo sami, po priporočilu prijateljev, staršev, svetovalnih delavcev na šolah...Vključijo se lahko kadar koli med šolskim letom, prav tako pa lahko iz njega kadar koli izstopijo (Dobrovoljc v Tivadar 2002, 290-294).

PUM se je izkazal za zelo uspešen program: več kot polovica udeležencev programa se odloči za vrnitev v izobraževalni sistem, kar je za to populacijo izredno dober rezultat. Udeleženci program ocenjujejo dobro in izjavljajo, da so metode dela boljše ter znanje bolj uporabno, hvalijo pa tudi sproščeno ozračje, dobre odnose ter usposobljene mentorje. Izboljšave opažajo tudi na drugih področjih življenja: večina jih meni, da so postali bolj samozavestni, optimistični, odgovorni, da so odkrili nove interese in spoznali nove prijatelje (Ibid.).

2.4 Brezposelnost mladih

V zadnjih desetletjih je nezaposlenost mladih postala pereč problem v vseh razvitih ekonomijah in je dosegla najvišjo stopnjo po drugi svetovni vojni oziroma po veliki gospodarski depresiji v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Nekateri opozarjajo, da bodo lahko negativne psihične posledice celo večje od tistih v tridesetih letih. Nezaposleni so danes žrtve predvsem lastnega pesimizma (občutka brezizhodnosti) in sovražnega odnosa družbe do njih. Nezaposleni so v sodobnih družbah, ki so zgrajene na vrednotah dela in zaposlitve, postavljeni na obrobje, so marginalizirana in stigmatizirana populacija. Značilno za sodobno nezaposlenost je, da so v osnovi bolj ogroženi tisti, ki so že prej marginalizirani: mladi in starejši, manj izobraženi oziroma tisti iz nižjih socialnih slojev, ljudje iz etničnih in socialnih manjšin, duševno ali telesno prizadeti ter tisti, ki živijo na manj razvitih področjih (Ule v Ule in druge 2000, 45).

Kako hitro so se mladi odzvali in ponotranjili strah pred nezaposlenostjo, so pokazale že raziskave mladih v devetdesetih letih. V raziskavi dijaške mladine leta 1993 so raziskovalci ugotovili, da je strah pred nezaposlenostjo največji problem mladih in da je izpodrinil klasične mladostniške probleme, vezane na preživljanje prostega časa in konflikte z odraslimi, predvsem starši in učitelji. Od tedaj je strah pred nezaposlenostjo konstantno visok- v raziskavi o socialni ranljivosti mladih je kar 76,9 odstotkov osmošolk in osmošolcev odgovorilo, da se bojijo, da se ne bodo mogli zaposliti. Čim bolj na koncu šolanja so mladi, tem večji je ta strah (Ibid, 46).

Raziskave nezaposlenih mladih kažejo, da je to danes ena najbolj ogroženih skupin mladih, zato strokovnjaki posvečajo veliko pozornosti čustvenim spremembam, ki se pojavijo ob nezmožnosti stopiti v svet dela ali ob izgubi dela. Govorijo o »psihosocialni tranziciji«, o veliki spremembi v življenjskem poteku, ki ima močno obremenjujoče

posledice. Raziskovalna skupina na univerzi v Adelaidi (Avstralija) je na podlagi dolgoročnih študij ugotovila, da brezposelnost mladih pušča neugodne psihične posledice predvsem na samopodobi in stopnji samospoštovanja ter na občutku obvladljivosti življenja. Nezaposleni mladi so kazali tudi pomembno več depresivnih razpoloženj brezupnosti in brezpravnosti. Mlade nezaposlene ženske so kazale še več negativnih psihičnih stanj kot moški (predvsem nižjo stopnjo samospoštovanja, zunanji obseg nadzora, depresivna stanja). Predvsem dolgoročne raziskave so pokazale, da se lahko psihične posledice brezposelnosti, ki se kažejo predvsem v čustvenih motnjah, kot sta strah in depresija, sprevržejo v psihosomatske motnje ali ogrozijo fizično zdravje. Tipične psihosomatske motnje, ki so posledica stresnega stanja zaradi brezposelnosti, so hipertenzije, glavoboli, ulkusi, alergije (Ibid., 49).

Nezaposlenost mladih je torej po raziskovalnih in teoretskih spoznanjih eden glavnih razlogov za socialno ranljivost mladih, ker ne postavlja mladega človeka samo v neugoden socialno-ekonomski položaj, mu zmanjšuje status in ugled v družbi, ga marginalizira, ampak povzroča tudi dolgotrajne psihične poškodbe in posledice na samopodobi mladega človeka (Ibid.).

2.5 Osamljeni kljub prijateljem?

Na vprašanje, ali imajo med sošolkami in sošolci tudi dobrega prijatelja, ki je bilo postavljeno v okviru raziskave o socialni ranljivosti mladih, odgovarja pritrdilno 95,8 % fantov in 93,3% deklet. Kako potem razumeti podatek iz iste raziskave, da je »osamljenost zelo velik problem« za 22,3% vprašanih. Statistična obdelava podatkov o osamljenosti mladih ni pokazala pomembne zveze pri nobeni od »demografskih variabel«, kar pomeni, da je osamljenost problem, ki se ne povezuje s spolno, družinsko, religiozno... pripadnostjo. Ali se mladi počutijo osamljene kljub prijateljem (Rener v Ule in druge 2000, 114)?

Ali so prijateljstva še zmeraj tisto, kar so bila nekoč? Podatki kažejo na to, da mladi prijateljstvo še zmeraj močno cenijo in ga postavljajo v vrh najpomembnejših reči v življenju (vendar za zdravjem), a hkrati sporočajo, da imajo težave v vzpostavljanju »pristnih prijateljstev« kot močnih odnosov. Videti je, da jim zanje zmanjkuje moči, ker

so pod pritiskom šolskih in drugih obremenitev prisiljeni vstopati v »odnosne minimalizme«, v kalkulativen egoizem in energetska ter časovna varčevanja (Rener v Ule in druge 2000, 113).

V raziskavi Mladina 2000 se je pokazalo, da kar 30,8 odstotkov anketiranih sicer ima prijatelje, ne pa tudi najboljšega prijatelja. To deluje nenavadno, ker je mladost obdobje intenzivnih socialnih vezi in potreb po vrstniškem druženju, za sodobne rizične družbe pa bi tudi pričakovali, da bodo mlade toliko bolj napeljevale k vzpostavljanju čim intimnejših vrstniških podpornih mrež. Videti je, da se je pomemben delež čustvenih in tudi instrumentalnih investicij, ki so jih mladi ljudje še pred nekaj desetletji usmerjali v najboljša prijateljstva, zdaj preprosto premaknil v območja ožjih družinskih mrež (starši, predvsem mame, bratje in sestre) (Rener v Mihelj in drugi 2002, 100).

V isti raziskavi so spraševali tudi po vsebini prijateljstev. Pokazalo se je, da je vsebina najboljšega prijateljstva še precej »klasična«, a ne gre prezreti podatkov, ki govorijo tudi o sencah nezaupanja – 24,4 odstotkov tistih, ki imajo najboljše prijatelje, v prijateljskem odnosu ohranja distanco, saj se ne razkrivajo v celoti, torej ne želijo prevzemati tveganj odnosnih investicij brez rezerv (Rener v Mihelj in drugi 2002, 101).

Zorica Škorc pri svojem delu z mladimi opazuje:

/.../ Jaz včasih otrokom v soboto rečem, da bomo imeli pižama party, pa me gledajo, kot da sem priletela z lune. Tudi ni več tega prijateljstva, vse je bolj tko - jaz, potem pa nič, vse je bolj zase. Ni tega pomaganja med sošolci, posojanje zvezkov, prepisovanje, praznovanje rojstnih dni. Ne vem, zakaj mora otrok praznovati s tetami in strici, namesto da bi bil s svojimi vrstniki. Mladim res ne zavidam, res jim ni lahko. Nič ni zaupanja, pa dekleta včasih, je vsaka vedela, kateri fant je kateri všeč... Ni tistih stvari, ki so te držale do naslednjega dneva, kar ti je prineslo nasmeh na obraz. Danes če greš po cesti in pogledaš te mlade ljudi... veliko težje jim je.

Bistva prijateljstva ostajajo zaupanje, iskrenost, pomoč, druženje. Vendar mladi danes svojemu najboljšemu prijatelju ali prijateljici ne zaupajo v celoti, torej ne vlagajo v prijateljske odnose brez rezerv in preračunljivosti. V prijateljstva vdira tudi

tekmovalnost. Vrstniki v določenih okoljih, na primer šolskem, postajajo tekmeči za omejene dobrine (dobre ocene, spričevala, službe, projekte) (Ule 2008, 97-98).

Mrgole o tem razmišlja takole:

Tega (pomoči med sošolci op. N.A.) je zelo malo - v Ljubljani vem, da je to že sramota, če daš zvezek, sploh v srednjih šolah. Svoje sošolce vidijo kot potencialne tekmece na trgu dela in če nekomu posodiš zvezek, mu s tem omogočiš, da ti je konkurenčen. To je katastrofa! Je ta privoščljivost neuspeha, to zelo opažam. Zaradi tega ti ne posodim, ne prišepetavam, ti ne pomagam. Po drugi strani pa obstaja kultura nedela, tako da se ne da enoznačno soditi. Kultura ne biti piflar, to je pa vzporedno. Če se bom nekaj grebel, mi to zbija točke. Težko bi presojal, ali je to, da se zvezka ne posoja, interes tistega, ki ne bi hotel dobiti zvezka, ali tistega, ki zvezka ne želi posoditi.

Mrgole opozarja tudi na druge vzorce, ki se pojavljajo v odnosih med mladimi: govori o vzorcih moči, manipulacije in spletke. Meni, da bi v šolah temu morali posvetiti več pozornosti:

/.../ Pojavljajo pa se še drugi vzorci - moči, manipulacije, intrige, zahrbtna spletkarstva in to od prvega razreda naprej. Ta dinamika je izjemno prisotna in smo v šolah premalo pozorni na te stvari. /.../ Tista prijateljstva, ki se jih jaz spomnim, mi smo bili neka generacija ali pa neka skupina, ki smo skupaj živeli od osmega do prvega razreda skupaj, starejši so šteli mlajše, to so bili neki iniciacijski obredi, da so prehajali v višjo starostno skupino... Jaz tega ne opažam več. Vidim pa da otroci to zelo pogrešajo, zelo so prizadeti, ko se jim čustvene navezave prekinejo. /.../

Podobno opaža tudi nekdanja uporabnica kriznega centra Ana: »Na PUMu opažam, kjer so stari od 15 do 17 let, da izkoristijo eden drugega za tisto, kar rabijo, potem je pa konec. Ampak to ni prijateljstvo. Ne vem, če se prijateljstvo meri po tem, koliko litrov vina lahko eden spije, potem naj pa bodo prijatli. Preveč je foušije, preveč je tekmovalnosti, preveč je izkoriščanja, manipuliranja.«

2.6 Dekleta

Za pozno moderno je značilno, da vladajoči diskurzi in družbene silnice, ki obkrožajo in oblikujejo odraščanje in spol, omogočajo opredelitev različnih vrst spolno zaznamovanih vzorcev odraščanja. Številni menijo, da se je v minulih nekaj desetletjih zgodil napredek v priložnostih za dekleta in mlade ženske, saj so spolne vloge postale prožnejše in so se liberalizirale (Beck in Beck Gernsheim v Ule 2008, 227).

Raziskave kljub temu kažejo, da so vzorci odraščanja še vedno močno opredeljeni s preseki kategorij - spola, razreda, rase, spolne usmeritve, tradicije, etnične in lokalne pripadnosti. Wallace odnos med patriarhatom in kapitalizmom predstavi kot razmerje med dvema povezanima, vendar različnima strukturama, ki obe še danes vplivata na položaj deklet in žensk. Obe strukturi lahko včasih druga drugo krepita, zato so razlage le v okviru primata kapitalistične ekonomije ali patriarhata nezadostne in potrebujejo razumevanje povezav med njima. Izkušnje iz minulih desetletij že kažejo, da izenačevanje priložnosti ne vodi do zmanjševanja patriarhalnih ali kapitalističnih struktur (Wallace v Ule 2008, 227).

Sodobna potrošniška družba pritiska na dekleta drugače, veliko bolj prikrito in prefinjeno. Deklet se danes ne socializira v spolno vlogo ob pomoči tradicionalnih diskurzov rojevanja, doma in gospodinjstva. Danes se jih socializira s pritiski glede fizičnega videza, telesne samopodobe, modnih smernic in zahtev ter normativne seksualnosti. Fizična privlačnost, ki jo narekujejo trg in mediji, postaja pomemben del ženske spolne vloge. Pritisk k spolno intenzivirani socializaciji lahko povzroča težave obema spoloma. Pri dekletih lahko osredičenost na fizični videz izzove veliko stresov, motenj. Dekleta prej kot fantje razvijejo negativno telesno samopodobo (Ule 2008, 228). Odkritje žensk kot potrošniške skupine je povzročilo, da jih trg in tržni apeli nagovarjajo kot značilne ženske. Hkrati pa trženje »moških« izdelkov v oglaševanju spremlja podoba ženskega spolnega objekta kot nagrada za nakup in uporabo (Ule 2008, 234).

Od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja se razmere glede izobraževanja dramatično spreminjajo: vse več deklet končuje vse višje stopnje izobraževanja, pri učnem uspehu so na vseh ravneh izobraževanja vse boljše. Vendar bi bilo naivno razlagati te spremembe kot veliko pridobitev. Dekleta sicer dosegajo boljše kvalifikacije

na vseh področjih, a te se po večini združujejo okrog značilno ženskih poklicev, medtem ko se fantje usposablajo za vstop v nove prestižne poklice, na primer na področju novih tehnologij (Ibid., 229). Področja šolanja, ki jih fantje in dekleta različno »izbirajo«, niso povezana z dejanskimi sposobnostmi. Kot kaže raziskava PISA 2006, ki je bila opravljena v okviru OECD (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj), so na primer dekleta v Sloveniji v poznavanju naravoslovja v povprečju za 8 točk boljša od fantov (Ibid., 230).

Tudi statistika zaposlovanja kaže podobne smernice. Res je, da odstotek zaposlenih žensk v Evropski skupnosti vztrajno narašča, vendar gre veliko teh zaposlitev na račun porasta zaposlitev za omejen čas ter nizko plačanih del v uslužnostnih dejavnostih in trgovini. Poleg tega imajo manj zanesljive poklicne kariere kot moški in redko dobijo bolj plačana delovna mesta. V raziskavi študentske mladine v Sloveniji, ki je bila izvedena leta 2008, so raziskovalci ugotovili, da so študentke bolj kot študentje zaskrbljene glede zaposlovanja in prihodnosti nasploh (Ibid., 232).

Podatki raziskave o socialni ranljivosti mladih kažejo, da ko gre za vprašanje prihodnosti, aspiracij in kariernih načrtov, starši vzorca bolj podpirajo sinove v primerjavi s hčerami. Taka tendenca, ki lahko kaže na vrnitev tradicionalnih vzorcev, po kateri naj fantje »nekaj dosežejo«, z dekleti pa »bo že kako«, je lahko nevarna, saj kaže, da se lahko spolno egalitetna stališča staršev, ki so že bila dosežena, v primežu visoke tekmovalnosti in selektivnosti retrogardno umikajo, ko so starši prisiljeni bodisi v izbire bodisi nižajo intelektualno poklicne aspiracije hčera (Rener v Ule in druge 2000, 109-110).

V raziskavi o socialni ranljivosti mladih so raziskovalci merili tudi interakcijski kapital, ki ga sestavljajo pozitivna samopodoba, relativna čustvena stabilnost, komunikacijske sposobnosti, jezikovne spretnosti in znanja, splošna informiranost (razgledanost) in aktivna uporaba računalniške tehnologije. Renerjeva ocenjuje, da je interakcijski kapital pomemben za prihodnjo uspešnost in družbeno integriteto otrok, saj jih opremlja za plovbo v družbenem prostoru negotovosti, možnosti in tveganj. Pokazalo se je, da so z interakcijskim kapitalom daleč bolje opremljeni fantje kot dekleta. Če velja teza o pomenu interakcijskih kompetenc, lahko zapišemo, da so dekleta velike poraženke tranzicije devetdesetih let v Sloveniji (Rener v Ule in druge 2000, 114-116).

Sklenemo lahko, da je »nova moč« deklific navidezna, da se celo krepijo novi, bolj prikriti pritiski na dekleta in mlade ženske, ohranjajo pa se tudi stare seksistične oblike podrejanja in ogrožanja deklic. Zlasti za dekleta iz socialno depriviligiranih in marginaliziranih slojev velja, da so pod še večjimi pritiski, kot so bile v tradicionalnih industrijskih ekonomijah (Ule 2008, 235).

2.7 Manifestacija stisk mladih

V zadnjem času je pri mladih opazno povečanje motenj, povezanih s stresom: samomori, uživanje nedovoljenih drog, depresija, anksioznost in motnje hranjenja. Mladi ljudje se soočajo z večjim številom družbenih in psihičnih problemov kot kdajkoli prej. Ti trendi nakazujejo porast pritiskov, ki so jim mladi izpostavljeni, ob hkratnem upadu sposobnosti obvladovanja in v odsotnosti družbene podpore. Ti vzorci so opazni v celotnem zahodnem svetu in predstavljajo izziv tako državam kot socialnim delavcem in družinam (McNamara 2000, 16).

Uletova (Ule in druge 2000, 50-51) govori o demoralizaciji mladih. Gre za sklop stališč in drž, ki jih označuje majhen občutek samospoštovanja, nemoči, nedoločenih strahov v prihodnosti in na splošno potlačenega temeljnega razpoloženja. Za razliko od prejšnjih desetletij imajo mladi danes največ problemov prav na tistih življenjskih področjih, ki so pomembna za njihovo socialno promocijo in odraščanje (šolski pritiski, zaposlitev). V raziskavi o socialni ranljivosti mladih so raziskovalci med mladimi ugotovili dokaj visoko stopnjo (samo)destruktivnosti, občutkov negotovosti, krivde in demoraliziranega odnosa do sveta in življenja.

Brcarjeva (v Črnak-Meglič 2005, 106) piše o »novi zbolewnosti« med mladostniki, ki vključuje nezdravo uporabo prostega časa, motnje prehranjevanja in nezadostno telesno aktivnost, zlorabo drog in druge zasvojenosti, tvegano spolno vedenje, zanemarjanje, trpinčenje in zlorabe, motnje duševnega zdravja in dobrega počutja. V težjih oblikah se kažejo s slabim učnim uspehom, težavami pri komunikaciji z vrstniki, starši in odraslimi, nizko pozitivno samopodobo, depresivnostjo, samomorilnostjo...

Vodilni vzrok smrti otrok po prvem letu starosti so namerne in nenemerne poškodbe in zastrupitve. Med poškodbami in zastrupitvami so prometne nezgode z motornimi vozili najpogostejši zunanji vzrok smrti s 57,7 odstotki, sledijo samomori z 21, 9 odstotki, od

tega štirikrat več fantov kot deklet. V primerjavi z evropskimi državami je po vzroku smrti otrok, starih od 0 do 14 let, zaradi nezgod v prometu Slovenija slabša od svojih sosed Avstrije, Italije, Madžarske, pa tudi vzornic Nemčije, Švedske, Nizozemske; Francije in Velike Britanije (Ibid., 111-112).

Povprečno 20 samomorov mladih, starih od 9 do 19 let, na leto v Sloveniji in nekajkrat več poskusov samomora (ocena) je problem, ki ga ni moč spregledati. Med članicami EU se Slovenija po samomorih med mladimi uvršča na drugo mesto, za Estonijo. Zaskrbljujoč je tudi podatek, da je bila klinično pomembne stopnja depresivnosti ugotovljena pri 20,5 odstotkih srednješolcev in 41,5 odstotkih srednješolk (Ibid.).

Motnje hranjenja se po navadi nanašajo na dve povezani stanji: anorexio nervoso in bulimio nervoso. V zadnjih dvajsetih letih sta anoreksija in bulimija dosegli epidemične razsežnosti med adolescentkami in med populacijo mladih odraslih žensk. Nekateri avtorji pripisujejo glavno vlogo za naraščanje te motnje družbenemu pritisku oz. poudarjanju vitkosti. Anoreksično vedenje se pogosto razlaga tudi kot način soočanja z nekaterimi življenjskimi problemi. Lahko gre za način pridobivanja pozornosti, poskus uveljavitve individualnosti, zavračanje seksualnosti, odzivanje na prezahtevne starše, strah pred odraščanjem - pred samoopredelitvijo, odgovornostjo, spolnostjo. Anoreksijo se pogosto povezuje tudi s posebnimi osebnostnimi značilnostmi, kot so perfekcionizem, konformnost, brzdana emocionalna odzivnost in zmanjšana socialna spontanost (Kuhar 2004, 120-122).

Pri svojem delu v KC ugotavljam, da v zadnjih letih veliko otrok dobi diagnozo hiperkinetične motnje. V nadaljevanju predstavljam opis motnje, ki prestraši in zmede veliko staršev: Mojca Brecelj Kobe, vodja službe za otroško psihiatrijo na Pediatrični kliniki v Ljubljani pravi, da ima v Evropi hiperkinetične motnje med 10 in 19 odstotkov otroške populacije, kar v Sloveniji pomeni med 20.000 in 40.000 otrok do 14. leta starosti. Ni pa nujno, da vsi ti otroci potrebujejo psihiatrično pomoč. Pravi, da je hiperkinetična motnja (motnja pomanjkanja pozornosti) kot najpogostejša psihiatrična diagnoza v otroštvu, neredko dolgotrajna in resna motnja psihičnega razvoja. Simptomi so: šibka pozornost, nemir ter impulzivno vedenje. Začenja se v zgodnjem otroštvu, praviloma pred sedmim in pogosto pred petim in včasih celo pred drugim letom starosti. Pogosto je motnja prisotna še v adolescenci in traja tudi v odraslem obdobju.

Domnevajo, da gre za posledico prikritih oziroma nespecifičnih nenormalnosti v delovanju osrednjega živčevja. Predstavlja ogrožujoč dejavnik, ki lahko vodi v nastanek različnih motenj osebnostnega razvoja. Brez ustrezne strokovne pomoči, tako pedagoškega vodenja kot medikamentoznega zdravljenja ob vedenjsko kognitivnih pristopih je izid pogosto slab. Longitudinalne študije dokazujejo, da so prav nemir, impulzivnost ter šibka pozornost ter zgodnja agresivnost dejavniki, ki resno ogrožajo osebnostni razvoj zlasti pri nezdravljenih. Slab izid vključuje šolski neuspeh, delinkvenco, antisocialno vedenje in pogosto bolezninessi odvisnosti (Brecelj Kobe 2003, 2).

Mrgole o hiperaktivnosti meni:

Zelo malo zares hiperaktivnih otrok poznam, jih pa poznam zelo veliko takih, za katere mislim, da niso hiperaktivni, pa da so dobili to diagnozo in jim ta diagnoza omogoča nadaljevat neke vzorce, ki niso koristni./.../ Mislim, da je poglobitni problem to, da starši otroku ne znajo strukturirat njihovega časa, ne znajo življenja strukturirat. To pomeni pravila, meje dosledno sprejet, avtoriteta, jasno razmejiti moč staršev in vlogo otrok. To so za slišati rigidne stvari, ampak otroci, ki tega nimajo.../.../ Ljudje se vedno ukvarjajo z sekundarnimi posledicami teh primanjkljajev. Jaz ne verjamem, da je hiperaktivnost tako neustavljiva motnja in da bi jo bilo potrebno z zdravili reševati. Mislim, da je v večini primerov to samo podpiranje oziroma spregled tega, da bi potrebovali bolj strukturirano delo z njimi in da bi starši morali več vložiti v to. To je sicer zelo tako kontra uradni pediatriji, ki to vidi kot hiperkinetično motnjo, ki se jo zdravi z Ritalinom, ko presodijo, da ni druge poti. Ampak otroci teh zdravil tudi ne prenašajo in so stranski učinki... Poznam samo eno zgodbo, da so rekli, da je Ritalin pomagal, pa sem imel veliko teh primerov.

Podobno meni tudi Škorčeva:

Mene živahni otroci ne motijo, sem bolj zaskrbljena, ko nekdo sedi v kotu. Sem proti zdravilom in mislim, da ga je samo treba zmatrat in imeti zadosti volje in želje pomagat. Se mi zdi pa katastrofa, da je danes vsak, ki je malo bolj živahen, takoj označen za hiperaktivnega. To je najlaže, potem se nam ni treba ukvarjat z njim. Velikokrat je tudi tako, da kadar se mora učiti je hiperaktiven, ko pa je za

računalnikom, je pa popolnoma miren. To pomeni, da tisti, ki so za to poklicani, se pravi pedagogi, niso naredili vse, da ga naučijo, kako se uči.

Z namenom ugotoviti, kakšne stiske pestijo mlade, sem analizirala spletni forum Mladinskega centra Jesenice. V nadaljevanju predstavljam ugotovitve analize.

2.7.1 Analiza spletnega foruma

Na strani Centra za socialno delo Radovljica v rubriki povezave najdemo povezave na druge strani, med drugim tudi na Mladinsko svetovalno središče Slovenije, kjer najdemo povezave na devet spletnih svetovalnic ter posebej na spletno anonimno svetovalnico, ki deluje v okviru Mladinskega centra Jesenice. Podrobneje sem analizirala anonimno svetovalnico Mladinskega centra Jesenice (v nadaljevanju MCJ).

Ob vstopu na stran spletne svetovalnice MCJ je obvestilo, da je stran namenjena anonimnemu in brezplačnemu svetovanju vsem, ki iščejo odgovor na vprašanja, povezana z ginekološkimi težavami, motnjami hranjenja ali samopoškodbami. Tudi sama sem razdelila vprašanja v te tri skupine in ugotovila, da je velika večina vprašanj povezana z ginekološkimi težavami (menstruacija, prvi spolni odnos, kontracepcijske tablete...) - takih vprašanj je bilo 56%. Veliko večino teh vprašanj so postavila dekleta, česar na drugih straneh nisem zasledila. Odgovor bi bilo mogoče poiskati v predstavitvi strani, ki omenja samo ginekološke težave, ne pa tudi uroloških oziroma težav v spolnosti, spolnem dozorevanju... Vprašanj, ki so zadevala motnje hranjenja, je bilo 9%, vprašanj, povezanih s samopoškodbami pa 3%. Pojavljala so se še druga vprašanja, od katerih je bilo največ povezanih s težavami s starši (7%), ostala vprašanja pa so se nanašala na težave s fantom/punco, osamljenostjo, nesamozavestjo, poraščenostjo, zasebnostjo...

Težave, s katerimi se mladi obračajo na strokovnjake na forumu, so v večini težave, s katerimi so se najstniki vedno soočali in so del odraščanja. Preseneča pa veliko število prispevkov, ki se dotikajo motenj hranjenja ter samopoškodb.

Na vprašanja odgovarjajo ginekolog, zdravniki ter terapevti iz Zakonskega in družinskega inštituta Krog, včasih pa tudi mladostniki. Pri vprašanjih, povezanih s težavami s starši, poskušajo razumeti in svetovati. Nekaj mladostnikov je tudi omenilo, da so poskušali poiskati pomoč pri strokovnjakih, ki pa so jim predpisali antidepressive.

V enem primeru sem zasledila predlog obiska Kresničke, vendar ne s strani strokovnjakov, temveč je tako svetoval en mladostnik drugemu.

Pri vprašanjih, povezanih z motnjami hranjenja ter samopoškodbami, svetujejo pogovor s specialistom ter predlagajo Žensko svetovalnico, društvo Muza ter zakonske in družinske inštitute Stik, Kairos oziroma Krog.

Svetovanje preko internetnih forumov (ki ga prejšnje generacije niso poznale) je vsekakor dobrodošlo, saj mladostnik ob tem brez večjih težav pride do odgovorov strokovnjakov, ki so hitri in ažurni, ob tem pa ostane anonimen. Vendar je to pri hujših stiskah le prvi korak, slediti mu morajo še mnogi drugi, da se stiska razreši ali vsaj omili.

2.8 Psihofizična odpornost mladih

Mladi na negotovosti, stiske in stresne situacije ne reagirajo ne enak način. Nekaterim tveganja in negotovosti pomenijo izziv, drugim pa jemljejo življenjsko energijo in jih spravljajo v obup in brezpravje. Kako pojasniti te razlike? Keupp (Keupp v Ule 2000, 55) na osnovi raziskav in terapevtskega svetovalnega dela ugotavlja, da se psihofizična odpornost kaže predvsem v tem, koliko je posameznik ali posameznica zmožen prestopiti in subjektivno predelati negotovosti, koliko je psihosocialno pripravljen na tveganja in novosti. Psihofizična odpornost posameznika ali posameznice pomeni zmožnost osvobajanja od prisil, zapovedi in prepovedi, ki jih nalaga samemu sebi, ali mu jih nalagajo drugi, pomeni predvsem najti življenjski smisel, znati uživati življenje in najti tisto, kar je za posameznika ugodno, dobro: torej najti nekak »hedonistični kredo« v svojem življenju, ki pa ne temelji na egoizmu.

Psihična odpornost in sposobnost obvladovanja sta pojma, brez katerih si danes ne moremo razložiti psihosocialnega zdravja ogromnega števila otrok, izpostavljenih tveganjem. Obvladovanje znatnih stresorjev v okolju omogočajo: kognitivne sposobnosti, sposobnosti reševanja problemov, dobre perceptivne zmogljivosti, vztrajnost, asertivnost, sposobnost vzpostavljanja in vzdrževanja prijateljskih vezi z vrstniki, sposobnost poiskati pomoč v okolju ter druge socialne sposobnosti in veščine (Mikuš Kos 1999, 33).

Odgovor na različno reagiranje mladih lahko najdemo tudi znotraj koncepta dejavnikov tveganja in varovalnih dejavnikov. Varovalni dejavniki spreminjajo v ugodno smer odgovor na ogrožajoče dejavnike tveganja (Mikuš Kos 1999). Kranželić navaja model varovalnih dejavnikov, ki so ga razvili Leffert in sodelavci: v samem vrhu varovalnih dejavnikov so odnosi, ki jih imajo otroci do kompetentnih, odgovornih in skrbnih odraslih, do staršev in širše družine ter do šole in skupnosti, v kateri odraščajo. Odgovor na tveganje je tako lahko tudi ustvarjanje okolja oziroma skupnosti, ki je usmerjeno v pozitiven razvoj otroka in krepitev njegovih notranjih prednosti, kar omogoča uspešno upiranje tveganjem ali celo njihovo korenito zmanjšanje. (Kranželić v Tivadar 2002, 166-176).

Uletova (Ule 2008, 245-249) opozarja na vlogo socialnih politik pri zagotavljanju varnih prehodov. Medsebojno ujemanje povečanih tveganj in negotovosti v prehodih mladih v odraslost povzroča, da to obdobje postaja ključno za politike, ki se ukvarjajo s socialno vključenostjo: izobraževalne politike, politike zaposlovanja, stanovanjske politike, družinske politike. Hkrati pa prav politike in ustanove za mlade spregledujejo in zanemarjajo ključne spremembe v prehodih in se zato izpostavljajo tveganju, da zgrešijo potrebe in težave mladih na prehodu v odraslost.

Država z namenom preprečevanja in reševanja socialne problematike posameznikov, družin in posebnih skupin prebivalstva zagotavlja tudi javno socialnovarstveno službo z javnimi zavodi, ustvarja pogoje za zasebno delo in podpira in spodbuja razvoj nevladnih organizacij na področju samopomoči, dobrotelčnosti, neodvisnega življenja, prostovoljnega dela idr. Temelj javne službe so centri za socialno delo, ki s storitvami in ukrepi zagotavljajo posebno varstvo ter pokrivajo pretežni del področja socialno varstvene dejavnosti (Kuzmanič Korva v Črnak Meglič 2005, 205).

Centri za socialno delo v primerih, ko v družini zaznajo neustrezno skrb za otroke, in v primerih, ko družina zaradi duševne nerazvitosti staršev potrebuje podporo, izvajajo posebne psihosocialne programe pomoči družini. S temi programi centri zagotavljajo konkretno obliko pomoči pri reševanju vsakdanjih problemov in intenzivno prisotnost v sami družini kot tudi dejavnosti, ki so namenjene skupinam otrok in staršev. Te dejavnosti pomembno dopolnjujejo delo z družino v smeri skupnostnega in skupinskega dela.

Najpomembnejši so tisti večletni dopolnilni programi centrov, ki zagotavljajo kratkotrajno ali celodnevno obravnavo otrok in mladostnikov, prikrajšanih za normalno družinsko življenje. V Sloveniji deluje sedem kriznih centrov za mlade in en krizni center za otroke. Vanje se zatekajo otroci in mladostniki z najrazličnejšimi težavami, ki jih sami ne znajo ali zmorejo rešiti. Centri za socialno delo so tako že pred leti uvedli stalno dežurstvo (interventno službo), ki otrokom v stiski priskoči na pomoč.

Posebna oblika pomoči so t.i. dnevni centri za otroke in mladostnike. V nekaterih okoljih se razvija tudi informativno-svetovalno delo z otroki, mladostniki in njihovimi starši, ki ga udeležujejo družinske svetovalnice.

Filipčičeva (2002, 257) piše, da bi morala biti vloga centrov za socialno delo tudi povezovanje različnih organizacij in institucij, ki obravnavajo zlorabljenega otroka (kot npr. nevladne organizacije, šole, zdravstvene institucije). Zloraba otroka zahteva namreč sodelovanje vseh strokovnih organizacij, ki delujejo na področju odkrivanja in obravnave zlorabe otrok. Zato je nujno skupinsko delo, država pa bo morala zagotoviti pogoje za uspešno in strokovno delovanje multidisciplinarnih skupin. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je poskušalo izdelati smernice skupinskega dela, vendar je njihova vsebina zgolj usmerjajoča in nezavezujoča.

Raziskave kažejo, da se v tujini mladi bistveno bolj kot pri nas v stiskah obračajo na različne strokovnjake. V Sloveniji raziskovalci ugotavljajo, da je profesionalna pomoč in svetovanje, razen ko gre za nasvete o nadaljnjem šolanju, tako rekoč zanemarljiva (Rener v Ule in druge 2000, 113).

Mrgole meni, da je razlog za to nezaupanje v formalne vire:

Mislím, da gre tukaj samo za zaupanje-če se o svetovalni službi v šoli ustvari mnenje, da niso vredni zaupanja, potem generacije ne bodo prišle po pomoč. Če se govori o Centrih za socialno delo, da je tja brez veze it, ker tam itak samo po pisarnah sedijo in nimajo pojma, potem generacije ne bodo šle tja. Jaz delujem v tej sferi in vidim, da je izredno pomembno to, kako kvalitetno opravljaš delo, koliko si strokovnjak za neko področje. Ti uradni, formalni viri, imajo velikokrat tudi zelo slabe pogoje za delo, niso motivirani, nekateri tudi niso usposobljeni in delajo napake. Ljudje doživljajo razočaranja in to ima potem dolgotrajne učinke.

Kot enega od razlogov za nezaupanje navaja tudi pomanjkljivosti v zakonodaji: »V Sloveniji zakonodaja ni čisto urejena, zelo veliko je lahko nekaj šarlatanov, samooklicanih terapevtov, v tem obdobju bi vsi bili terapevti, različna so tudi šolanja, kako pridejo do nekega naziva. Brez nekih potrebnih osebnih izkušenj, brez supervizije, prakse, kilometrov in tako dalje. Taki ljudje ne delujejo profesionalno in jaz razumem, da ljudje potem rečejo, da temu ni za zaupati.«

Poudarja pa tudi dojemanje iskanja pomoči pri strokovnih službah, ki velja za sramotno:

/...V/ naši kulturi govorit o svojih stiskah /je/ še vedno sramotno. To je neka stigma, če greš po pomoč, je potem s tabo nekaj narobe, tega pa ne izpostavljam, tako pa ne razmišljamo o sebi. Pri našem zavodu se postopoma dviga delež tistih, ki prihajajo, zato ker bi radi imeli večjo kvaliteto življenja, ne zato, ker bi bilo nekaj narobe z njimi. Mislim, da je to nek proces, da se bo verjetno spreminjal v Sloveniji ta delež, v primerjavi s tujino.

V nadaljevanju predstavljam študijo primera Kriznega centra za mlade Kresnička. Začnem z objektivnim prikazom, v drugem delu pa sledi prikaz bistvenih poudarkov ekspertskega intervjuja z vodjo kriznega centra go. Zorico Škorc ter intervjuja z nekdanjo uporabnico Kresničke.

3 KRIZNI CENTER ZA MLADE KRESNIČKA

Centri za socialno delo Gorenjske v zadnjih letih opažajo naraščanje števila otrok in mladostnikov, ki so iz različnih razlogov prikrajšani za normalno družinsko življenje. Njihove stiske se izražajo preko begov od doma, problemov v šoli, zlorabe drog in alkohola, motenj hranjenja, prekinitve komunikacije s starši, psihosomatskih motenj, nasilja do vrstnikov ali samih sebe ter delikventnega vedenja (Center za socialno delo Radovljica 2005).

Strokovni delavci, ki se srečujejo s temi otroki, mladostniki ter njihovimi starši pri svojem delu, so ugotavljali, da na območju Gorenjske ni zadostnega števila različnih programov pomoči, ki bi družino, otroka ali mladostnika v stiski lahko podprli brez radikalnega posega v družinske odnose. V takih situacijah so pomagali predvsem z nameščanjem mladostnikov v krizne centre drugih regij, predvsem ljubljanske. Ta rešitev pa zaradi oddaljenosti od doma, šole in matičnega centra za socialno delo ni najbolj ustrezna ne za mladostnike, še posebej ne za osnovnošolske otroke, ne za njihove družine in strokovne delavce (Center za socialno delo Radovljica 2005).

Iz navedenih razlogov so se centri za socialno delo Gorenjske odločili za razvoj novih programov pomoči otrokom, mladostnikom in družinam, rezultat tega pa je bila vzpostavitev delovanja Kriznega centra za mlade Kresnička, ki je začel delovati 1.11.2004. Prva namestitvev v kriznem centru je bila že v mesecu novembru, v mesecu decembru pa so bili nameščeni že štirje mladostniki (Center za socialno delo Radovljica 2005).

Ustanovitev kriznega centra za mlade na Gorenjskem je v skladu s strategijo Nacionalnega programa socialnega varstva, ki načrtuje postopno vzpostavitev osmih kriznih centrov v Sloveniji (Center za socialno delo Radovljica 2005).

3.1 Predstavitev Kriznega centra za mlade Kresnička

Uporabniki kriznega centra za mlade so otroci in mladostniki med 6. in 18. letom starosti, ki se iz različnih vzrokov znajdejo v hudi psihosocialni stiski:

1. mladostniki s krizami v odraščanju:

- začasno se želijo umakniti iz konfliktnega okolja (uporništvu staršem, medgeneracijski konflikti, krize identitete, slaba samopodoba itn.),

- mladostniki z reaktivnimi vedenjskimi motnjami (slabi partnerski odnosi med staršema, čustvena prikrajšanost, fizično in psihično nasilje, motnje hranjenja, sum spolne zlorabe, posilstva itn.),

- otroci in mladostniki s težavami v šoli, s psihosomatskimi motnjami,

2. otroci in mladostniki, ki se znajdejo v trenutno ogrožajoči situaciji (smrt starša, bolezen v družini itn.),

3. otroci in mladostniki, ki so že živeli izven matične družine in se iz kakršnihkoli razlogov ne morejo vrniti v lastno družino (Krizni center za mlade Kresnička).

Namen kriznega centra za mlade na Gorenjskem ter razvoja dodatnih programov pomoči v okviru kriznega centra je bolj kakovostna in učinkovita pomoč otrokom, mladostnikom ter njihovim družinam. Konkretno to pomeni:

- zagotoviti možnost takojšnje namestitve otrok in mladostnikov v primeru težjih kriznih situacij (smrt staršev, medgeneracijski konflikti, kriza identitete, fizično, psihično nasilje,...),

- mladostnikom dati možnost, da se 24 ur na dan in vse dni v letu sami lahko zatečejo po strokovno pomoč na varno mesto,

- zagotoviti dovolj časa in ustrezno situacijo za kvaliteten diagnostični postopek za oblikovanje učinkovitega, posameznemu mladostniku in družini prilagojenega programa pomoči,

- staršem dati možnost, da ob vzgojnih dilemah in v težavnih situacijah poiščejo strokovni nasvet ali se vključijo v svetovalni proces,

- na osnovi alternativnih programov zmanjšati število ukrepov (odvzemi, namestitve v rejništvo, zavode) (Ibid.).

Pri svojem delu v kriznem centru strokovni delavci uporabljajo naslednje metode:

- delo z družino: s starši in mladostnikom opravijo nekaj razgovorov, število je odvisno od potreb in pripravljenosti udeležencev. Vsaj en razgovor opravijo s celo družino, kajti vsi člani so enakopravni in morajo vedeti, kaj se v družini dogaja. V kolikor so starši zmožni večjega uvida v težave in so motivirani za spremembe, prav tako pa tudi mladostnik, jim ponudijo možnost vključitve v eno od družinskih terapij,

- delo s posameznikom, ki zajema razbremenilne razgovore, informativne razgovore,

svetovanja, oblikovanje socialne anamneze, spremljanje, opazovanje in diagnosticiranje (procesna diagnostika, pedagoške in psihološke tehnike);

- timsko delo - interdisciplinarni pristop: sodelovanje strokovnjakov različnih profilov (socialni delavci, pedagogi, psihologi, terapevti,...),

- skupinsko delo zajema dejavnosti, ki se nanašajo na podporo in samopomoč ter izobraževanje;

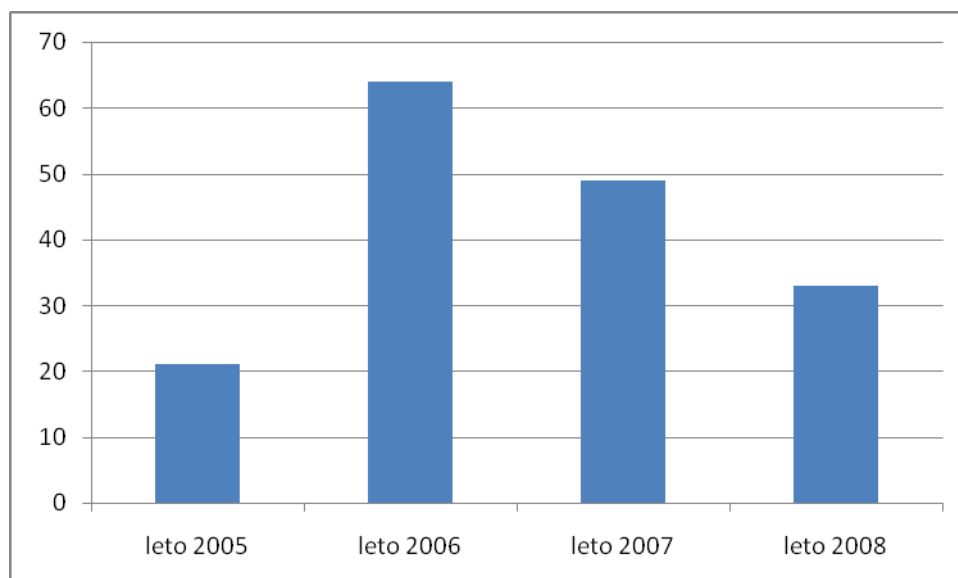
- skupnostno delo se nanaša na sodelovanje KC z različnimi institucijami, lokalno skupnostjo, javnimi zavodi, mediji (Center za socialno delo Radovljica 2007).

3.1.1 Delo z mladostniki

Najpomembnejše pri delu v kriznih centrih je, da mladostnik prostovoljno pristopi v obravnavo oz. bivanje. Delavci kriznega centra v 24 urah po prihodu mladostnika obvestijo starše. Ob vstopu mladostnik podpiše izjavo, v kateri je seznanjen s pravili in hišnim redom. S tem prevzema odgovornost za svojo odločitev. Zelo pomembno za uspešno reševanje stisk je, da mladostniki sami opredelijo stisko in jo v razgovoru sporočijo staršem. To je podlaga za nadaljnje delo z njegovo družino.

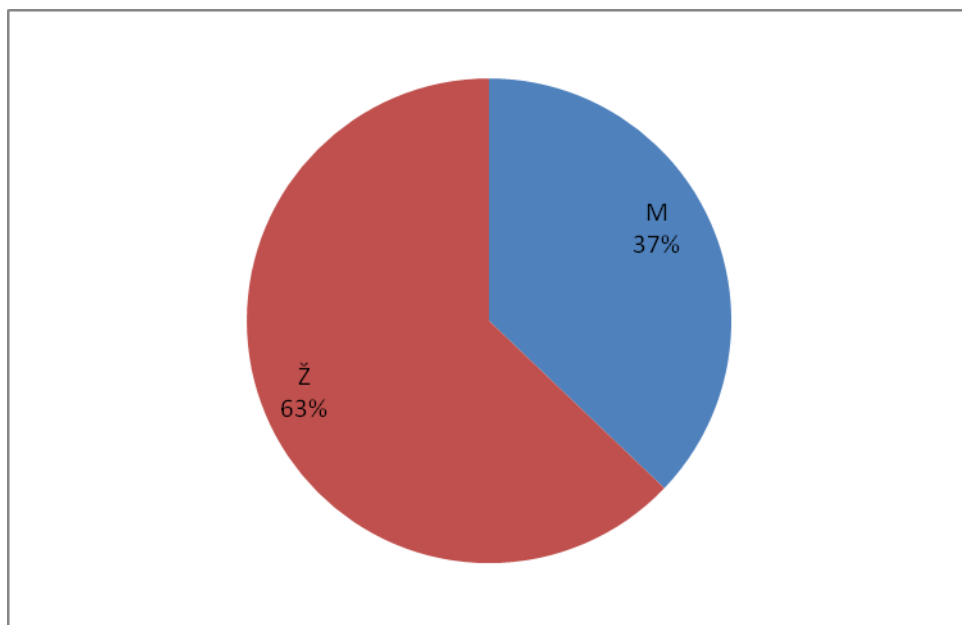
V nadaljevanju so s pomočjo grafov prikazani podatki o uporabnikih KC Kresnička.

Slika 3.1: Število uporabnic in uporabnikov KC Kresnička po letih



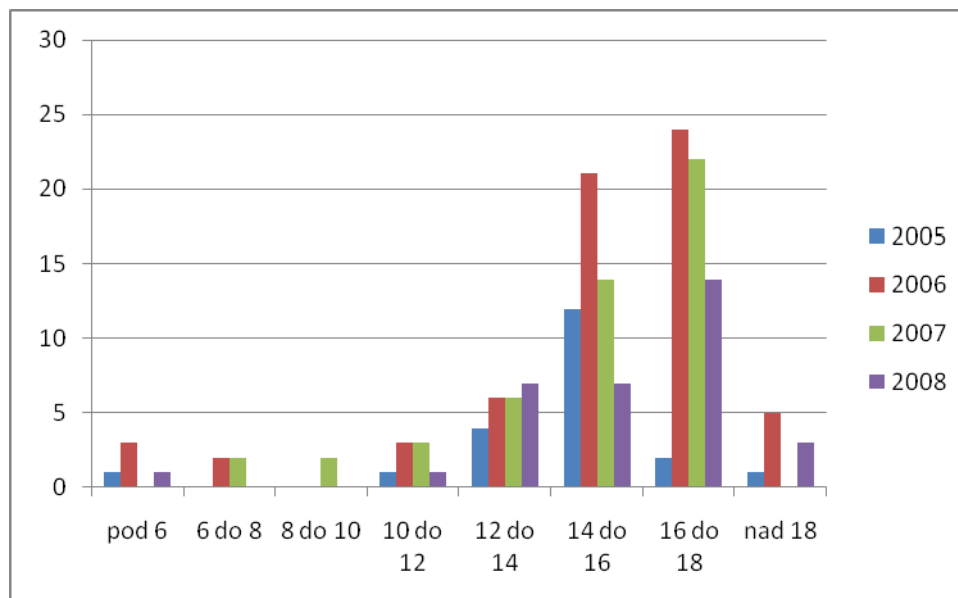
Iz slike 3.1. je razvidno, da je bilo največ uporabnikov v drugem letu delovanja, po tem pa število pada. Število uporabnikov leta 2008 je višje od števila uporabnikov leta 2005.

Slika 3.2: Namestitev glede na spol



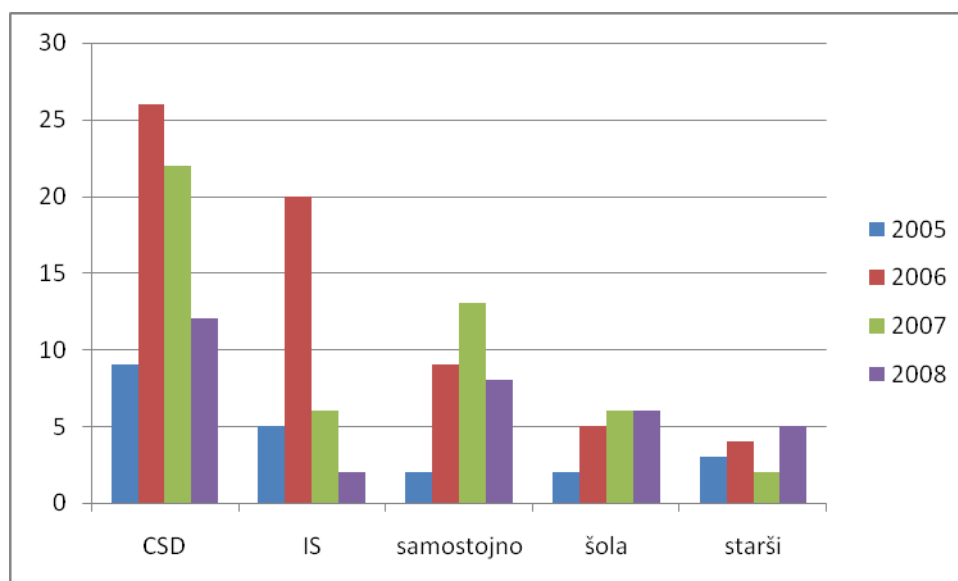
Iz slike 3.2 je razvidno, da je v Kresnički bivalo 63% deklet in 37% fantov.

Slika 3.3: Starostna struktura otrok in mladostnikov



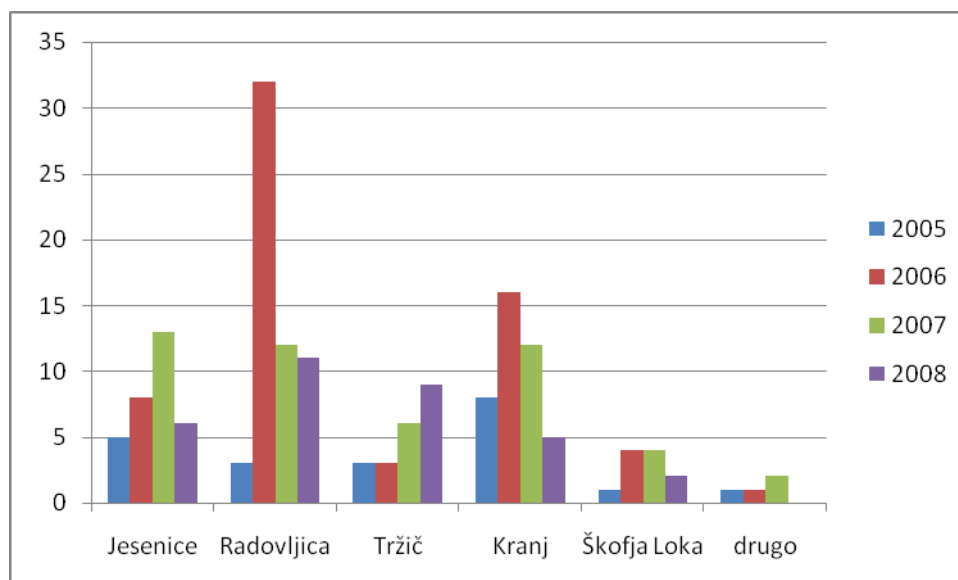
Iz slike 3.3 je razvidno, da so glede na starostno strukturo prevladovali mladostniki med 16. in 18. letom starosti, sledijo mladostniki med 14. in 16. letom starosti.

Slika 3.4.: Način prihoda V Krizni center za mlade Kresnička



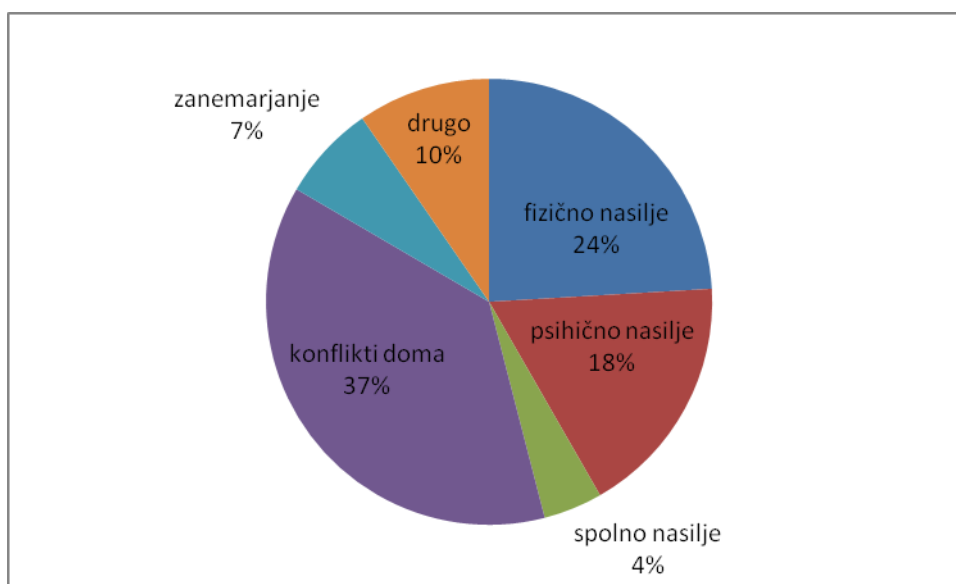
Iz slike 3.4 je razvidno, da je bilo največ otrok v Kresničko nameščenih preko centrov za socialno delo, sledi interventna služba, le malo manj je bilo samostojnih prihodov, najmanj otrok je prišlo v Kresničko s posredovanjem šole in staršev.

Slika 3.5: Kraj bivanja uporabnikov Kriznega centra za mlade Kresnička



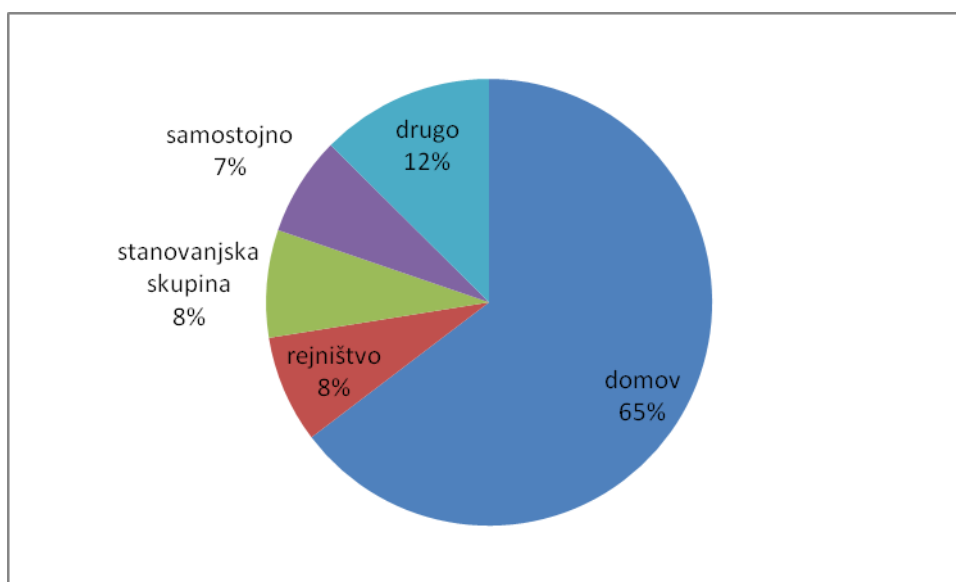
Iz slike 3.5 je razvidno, da je bilo največ otrok iz radovljiške regije, 35%, sledijo Kranj s 24%, Jesenice 19%, Tržič 13% in Škofja Loka 7%. Sprejeli so tudi 4 mladostnike s področja izven Gorenjske, ker so to mladostniki sami želeli.

Slika 3.6: Vrsta psihosocialne stiske



Iz slike 3.6 je razvidno, da je največ otrok in mladostnikov poiskalo pomoč zaradi hudih konfliktov doma, takih je bilo 37%, sledi fizično nasilje, ki je bilo prisotno pri 24%, psihično nasilje s 18%, zanemarjanje 7% ter spolno nasilje, zaradi katerega je bilo v KC nameščenih 4% otrok in mladostnikov.

Slika 3.7: Analiza rešitev kriznih situacij



Iz slike 3.7 je razvidno, da se je po bivanju v Kresnički 65% otrok oziroma mladostnikov vrnilo domov. Rejništvo se je pokazalo kot najustreznejša rešitev pri 8%

uporabnikov, prav toliko pa jih je odšlo v stanovanjsko skupino, 7% mladostnikov se je odločilo za samostojno življenje.

3.1.2 Interventna služba

V okviru kriznega centra deluje tudi interventna služba za otroke in mladostnike za področje Gorenjske. Regijska interventna služba opravlja svoje naloge vsak dan po končanem poslovnem času prvega dne do 7. ure drugega dne; ob sobotah, nedeljah in praznikih ter dela prostih dnevih pa v času od 7. ure prvega dela prostega dneva do 7. ure prvega delovnega dne.

3.1.3 Dodatni programi

Posvetovalnica *Kresniček* za starše in otroke je namenjena nudenju bolj kakovostne in učinkovite psihosocialne pomoči otrokom in njihovim staršem, ki se zaradi spleta različnih življenjskih okoliščin in lastnih ravnanj znajdejo pred vprašanji in v težavah, za katera ocenjujejo, da jim sami trenutno niso kos. Pri tem ne gre le za lajšanje težav, temveč je delo usmerjeno predvsem v krepitev moči za prevzemanje nadzora in odgovornosti za lastno življenje (Center za socialno delo Radovljica 2008).

Pomagam tebi in sebi je program prostovoljnega dela mladih z mladimi. Prostovoljci nudijo otrokom in mladostnikom, ki so iz različnih razlogov obravnavani na centru ali bivajo v Kresnički, učno pomoč, z njimi na konstruktiven način preživljajo prosti čas ali pa organizirajo različne skupinske aktivnosti. Namen programa je preprečevanje, razreševanje in odpravljanje socialnih stisk in izključenosti iz socialne sredine (Center za socialno delo Radovljica 2006).

Pravice otrok - odkrivajmo in preprečujmo vse oblike zlorab je program, namenjen sedmošolcem, s poudarkom na osveščanju o pravicah otrok ter informiranju otrok, staršev in učiteljev o vseh vrstah zlorab, o ustreznem ravnanju pri odkrivanju le-teh in o oblikah pomoči. Vsem udeleženiim otrokom je predstavljen tudi krizni center in modri telefon »Peter Klepec« (Center za socialno delo Radovljica 2006).

Modri telefon za otroke in mladostnike *Peter Klepec* je brezplačni telefon, namenjen otrokom in mladostnikom z izkušnjo nasilja (Center za socialno delo Radovljica 2008).

Evropska prostovoljna služba, v okviru katere je KCM Kresnička gostujoča organizacija. Naloge prostovoljca zajemajo preživljanje prostega časa z otroki in mladostniki (igranje družabnih iger, ustvarjanje, sprehodi, šport), po potrebi spremljanje otrok v šolo ter sodelovanje v skupinskih aktivnostih (Center za socialno delo Radovljica 2007).

Za srečo otrok v drugačnih družinah je program, namenjen otrokom, ki odraščajo v družinah, ki same ne zmorejo poskrbeti v zadostni meri za zdrav osebnostni razvoj, ter otrokom, ki živijo v rejniških družinah. Otroci so vključeni v tedenske ustvarjalne delavnice, organizirani so pohodi, športne igre, poletni tabor in medgeneracijski tabor (Center za socialno delo Radovljica 2007).

Družbeno koristno delo za mladostnike, v smislu izvajanja nadomestne kazni – institut odloženega pregona (162. Čl. ZKP). V kriznem centru sodelujejo pri urejanju okolice, hišnih popravilih in opravih, druženju in učni pomoči otrokom in mladostnikom (Center za socialno delo Radovljica 2007).

3.1.4 Promocija kriznega centra

V KC Kresnička nenehno potekajo različne dejavnosti, s katerimi promovirajo center. V lokalnem okolju so prepoznavni in odlično sprejeti (Center za socialno delo Radovljica 2007).

Aktivnosti, s katerimi promovirajo KC, obsegajo pojavljanje v medijih, predstavitev KC šolskim svetovalnim delavkam, učencem in dijakom, dnevi odprtih vrat, izdelavo zloženke, plakata in internetne strani, sodelovanje na okroglih mizah, sestankih in timih strokovnih delavcev in sodelavcev različnih centrov za socialno delo, predstavniki sodišč, tožilstva ter policije... (Center za socialno delo Radovljica 2007).

3.1.5 Zbiranje donatorskih sredstev

Financiranje izvajanja dejavnosti KC je prevzelo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. KC Kresnička se financira tudi s pomočjo sponzorskih sredstev in donacij v finančni obliki ali v obliki izdelkov, ki jih proizvajajo podjetja. Klicu se je pozitivno odzvalo veliko donatorjev, ki so s svojim prispevkom pripomogli k učinkovitemu delovanju kriznega centra in tako pomagali otrokom, mladostnikom in njihovim družinam.

Zbrana sredstva so porabili za nakup osebnega avtomobila za potrebe KCM in interventne službe, za organiziranje ustvarjalnih delavnic, za organiziranje posveta za strokovne delavce osnovnih šol na Gorenjskem, za izdajo zloženek za osnovne šole, za obdaritev otrok v mesecu decembru, za nakup športne opreme za športne aktivnosti, nakup računalnika, pohištva, opreme za kuhinjo in kopalnico.

Krizni center za mlade Kresnička sem predstavila skozi »zunanji pogled«, v nadaljevanju pa sledi prikaz bistvenih poudarkov intervjujev.

3.2 Pogled od znotraj

V želji pridobiti čim boljši vpogled v delovanje KC sem opravila še dva polstrukturirana intervjuja in sicer z vodjo KC, go. Zorico Škorc ter z nekdanjo uporabnico Ano (ime je spremenjeno), osemnajstletnico, ki živi pri starejši sestri v bližnjem kraju, vendar je v KC še vedno vsakodnevno prisotna. Zanj sem se odločila zaradi njene starosti, saj je polnoletna, ter zaradi dejstva, da ni več v ogrožajoči situaciji.

Idealno bi bilo, če bi lahko naredila intervjuje z več otroki in mladoletniki, vendar zaradi etičnih razlogov nisem želela, saj otroke in mladostnike, ki so že tako v težki situaciji, nisem želela še dodatno obremenjevati, poleg tega so večinoma mladoletni.

Tudi sama sem prostovoljka v KC, tako da dogajanje v Kresnički do določene mere poznam, spoznala sem tudi precej otrok, ki so tam bivali. To mi je pomagalo pri boljšem razumevanju, prepoznavanju tematik in problemov, s katerimi se soočajo tako mladi, njihovi starši kot strokovni delavci.

Intervjuja sem opravila meseca maja v prostorih KC, oba pa sta trajala približno eno uro in pol. Intervjuja sem snemala ter ju kasneje prepisala.

Zaradi različnosti njunih vlog intervjuvankama nisem mogla postavljati identičnih vprašanj. Ob pregledu materiala sem zato razbrala tematike, ki so pomembne za predstavitev ter jih razporedila v skladu z raziskovalnimi vprašanji. V prvem sklopu so tako odgovori, ki kažejo na pomen referenčne osebe pri ranljivosti mladih, v drugem sklopu prikažem uporabo storitev KC, v tretjem metode dela in v četrtem običajen dan v Kresnički.

3.2.1 Pomen referenčne osebe za mlade v stiski

Vodja KC Zorica Škorc na vprašanje, ali otrok potrebuje vsaj eno odraslo referenčno osebo, odgovarja: *»Absolutno, zato tudi mi za vsakega otroka zadolžimo enega strokovnega delavca, ki ves čas vodi njegov primer. Dnevno se seznanjamo z vsem, ampak eden pa je tisti, ki vodi primer. Vodi ga še eno leto po odhodu, ker imamo to pobivalno skrb. Saj včasih si otrok že takoj na začetku izbere osebo in je to treba spoštovati. Med njima se razvije poseben odnos, ko ji otrok zaupa in pove.«*

Ana mi je v intervjuju zaupala svojo zgodbo, skozi katero se zelo jasno pokaže pomen referenčne osebe in težka situacija, ki ji je bila izpostavljena ob odsotnosti le-te:

Pri meni je bil do 11. leta to (referenčna oseba, op. N.A.) oče, po tem pa sem zelo rabila, pa je ni bilo./...M/oja starša sta bila že dosti stara, ko sta me posvojila. Tukaj je bila velika generacijska razlika in ko je ati umrl, sva imeli z mami dost konflikta./.../ Jaz sem bila potem pri moji teti, ki ima ogromno kmetijo. Dela sem bila navajena, mi ni bilo težko. Okrog 12. rojstnega dneva me je pa bratranec prvič zlorabil. Moja mami je bila ravnateljica na šoli in je šla v pokoj, ko sem bila stara devet let, ko sem šla v četrti razred. In so se vsi do mene obnašali: »U, to je pa od bivše ravnateljice hči!« in ni nihče nič posumil, pa tudi odlična sem bila skoz. Potem me je vpisala v gimnazijo, potem pa sem se začela malo upirat, ena profesorica je videla znake, tudi eno mojo pesem je našla in potem se je vse skupaj začelo. In ni bilo prav nič lepo. Tista leta, ko sem jo najbolj rabila, mi ni bila mama. Sem povedala doma, ampak ona je ščitila Luka, ker je njen nečak. Potem sem šla nazaj k mami, potem sem šla pa na svoje. Takrat sem delala in

trenirala roket, spala sem po štiri ure, potem pa sem enkrat na ših tu samo padla. Zjutraj na kondicijsko, potem šola, potem trening, potem v službo in do enih zjutraj v službi, potem pa zjutraj spet kondicijsko. In tako skoraj dve leti. Potem sem spoznala Sašo in sva bile večinoma v Kopru, potem pa je ona storila samomor. Potem pa se mi je zbledlo- dobila sem napačno družbo, je bilo veliko kriminala./.../

Njeno življenje se je spremenilo, ko se je odločila za nadaljevanje izobraževanja:

Lani konec avgusta sem se vključila v PUM, to mi je en frend povedal za PUM. V tistem času sem bivala zunaj, spala sem zunaj, občasno mi je frend posodil avto, če je lahko, da sem spala v avtu. Potem sem bila v PUMu, oktobra smo šli v Amsterdam na izmenjavo, konec oktobra pa so mi začeli težiti, da če sem pametna, da naj grem sem vprašati, da bi imela vsaj za spat. Meni to ni bilo všeč, ker so tukaj pravila. Ko sem bila tukaj prvič zmenjena, sem zamudila, potem pa sem prišla drugič in so kar rekli, da bom kar ostala. Na začetku smo se zmenili, da bom samo toliko časa, da se spravim k sebi, potem pa sva začeli z Zorico (vodja KC, op. N.A.) delati na meni, sva začeli proces okrevanja, pa začela sem k Kušarjevi (psihologinja v KC, op. N.A.) hoditi na terapijo.

Ani je vodja KC svetovala tudi pri odločitvah o nadaljnji življenjski poti:

/.../Zdaj, ko sem bila drugič v Belgiji, sem imela namen oditi, ampak je Zorica rekla, da ne, da moram priti nazaj. Jaz sem mislila kar ostati v Belgiji in živeti pri prijatelju, potem bi pa že nekak službo in stanovanje našla. Nekaj bi že. Potem sva imeli z Zorico ful pogovorov glede te Belgije in je rekla, naj pridem nazaj, da se ji ne zdi, da sem pripravljena na samostojno življenje, da imam še veliko za podelati, da sem veliko že naredila, da noče, da spet padem in sva se potem zmenili, da pridem nazaj.

Ana celotno izkušnjo bivanja v kriznem centru pa tudi kasnejšo terapijo ocenjuje zelo pozitivno: »/.../Zdaj lahko rečem, da sem na pravi poti, so mi res zelo pomagali. In sem jim lahko samo hvaležna. Vsakega posebej spoštujem, saj imamo dneve, ampak mi pa ni žal.« Ano sem vprašala, kako se je spremenilo njeno življenje po vključitvi v krizni center: »/.../Fajn je, ker so mi ful pomagal, spodbujal so me, da sem šolo naredila, izpit

za avto sem končno spedenala. Jaz imam občutek, da sem zrasla z njimi. Veliko sem se naučila-ukvarjat se sama s sabo, upam si postaviti cilje, kar si prej nisem, učim se reči ne in take stvari. Stvari, ki bi jih lahko že pet let nazaj pošlihtala, ampak boljše pozno kot nikoli.«

3.2.2 Uporaba storitev kriznega centra

Zorica Škorc, vodja kriznega centra, na vprašanje, ali se uporaba storitev kriznega centra povečuje, odgovarja: *»Ja, se, do danes, 8. maja 2009, smo imeli že 20 otrok, to so samo tisti, ki so na novo sprejeti, tistih, ki so tukaj dalj časa, ne štejem. Lansko leto je bilo vseh skupaj 33, predlansko leto mislim da 45, trenutno imamo samo enega, ampak imamo pa že napovedano, verjetno bomo imeli ponoči sprejem.«*

Otroci v krizni center prihajajo iz različnih vzrokov: *»Težave v odraščanju, psihično, fizično, spolno nasilje, vrstniško nasilje, ali pa ko starši ne znajo, ne zmorejo ali nočejo biti starši. Ko se pojavijo težave v vedenju, se ponavadi družba zgane, ali pa šola, potem pa se ugotovi, da je v ozadju čisto nekaj drugega.«*

Iz podatkov o spolu otrok in mladostnikov, ki so bivali v kriznem centru, je razvidno, da je med njimi 63% deklic. Zanimalo me je, kje so razlogi za to:

Bilo jih je več, zdaj se to počasi spreminja. Veliko lažje spregovorijo, še vedno je prisoten ta vzgojni moment, ko fantke učijo, naj ne jokajo. Ko pa ugotovijo, da jokajo, pa kar pridejo. Mislim da je samo to vzrok, da prej spregovorijo, pa da fantje težko govorijo o tem. Ko pa enkrat pridejo sem, pa to premagajo, ko se tudi pogovarjajo med sabo in vidijo, da ni sramota govoriti o tem, da to ni njihova sramota, ampak od tistega, ki to počne. Ko pa enkrat spregovorijo, pa tudi ne skrivajo več, kje so in vprašajo na primer, če jih lahko pride sošolec pogledat.

Uporaba je v veliki meri odvisna od tega, koliko so mladi s to možnostjo seznanjeni. Zanimalo me je, kako mlade obveščajo o tej možnosti:

Kar se tiče tega območja, kjer smo, imamo vsako leto srečanje s svetovalnimi delavkami v osnovnih in srednjih šolah, potem imamo srečanje z vsemi policijskimi postajami, s tožilci in sodniki, potem z zdravstvom in poskušamo to posredovati. Imamo tudi delavnice za sedmi razred osnovne šole, oni pridejo v krizni center. Predstavimo jim KC, potem pa se izvedejo še delavnice o nasilju,

kako ga prepoznamo, kako ga preprečujemo, kaj je družinsko nasilje, kaj je nasilje nad vrstniki. Zanimivo je, da se po teh delavnicah čuti povečanje sprejemov, ker se otroci potem o tem pogovarjajo med sabo. Tudi svetovalne službe že napotijo oziroma povejo otroku za to možnost. Julija bomo imeli tudi Kresničkin tek na Bledu, pa tudi ACH Volley, na svoji spletni strani kaj povedo o nas, smo vedno tudi prisotni na tekmi, tako da smo prisotni v okolju. Pa zloženske so, plakati...

Ana poudarja, da zaposleni v kriznem centru naredijo veliko, da bi mlade seznanili s to možnostjo, vendar se o tem še vedno premalo govori:

Tukaj so imeli delavnice, so prišle osnovne šole in se mi zdi, da se kar nekako razširi. To se mi zdi dober način »oglaševanja«, ampak drugače pa premalo. Tudi ta telefon, Peter Klepec, vidim, da se mularija večinoma dela norca in pol premalo resno vzamejo. Tudi večina tistih, ki so bili tukaj, so prišli preko centra in so jih nekako skoraj na silo pripeljali. Prostovoljno jih je malo prišlo, čeprav so tudi. Se mi zdi, da bi bilo fajn, da se več govori o tem. Sej oni so angažirani, samo na splošno bi se moralo več govorit o tem.

Pri raziskavi vzrokov, ki vplivajo na odločitev mladih za vstop v krizni center, je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da se mladi v stiski v Sloveniji veliko redkeje kot njihovi vrstniki v drugih državah obračajo na formalne vire. Škorčeva je pri tem izpostavila predvsem problem dostopnosti:

Ja, zato ker so jim tako predstavljeni. To je prav tako inštitucija kot je šola, center za socialno delo, bolnišnica..Tam, kjer so strokovni delavci dostopni, nimajo nobenih težav s tem. Sem govorila s kolegico, ki je svetovalka na šoli in pravi, da če otrok potrka pri njej in mu reče, naj malo počaka, potem ta otrok odide in ne pride več. Če ga ne sprejmeš tisti trenutek, je za dolgo časa izgubljen. Ponavadi gre za nekaj, kar se mu je zgodilo s strani odraslih, kar ga boli, ne ve, kaj narediti, vzgojen je tako, da misli, da je kriv in ko se odloči potrkati in če takrat ne izpustiš vsega iz rok, si se postavil v vrsto s tistimi, ko so ga zlorabljali. Moramo še delati na tem. Mi imamo odprto 24 ur na dan, lahko pozvoni kadarkoli, zato smo 24 ur na dan tukaj.

Ana pa meni, da se mladi ne obračajo neposredno na formalne vire, temveč preko šole oziroma učiteljev: *»Čisto direktno ne, verjetno preko kakšne šole. Če že pride ven, pride prej v šoli, preko kakšne učiteljice, pa da gre potem preko njih. Po službeni dolžnosti mora ukrepat- če ukrepa. In to kakorkoli-ali da otrok sam pove ali pa če učiteljica kaj opazi. Ampak se mi pa zdi, da je še vedno večina otrok tiho, da ne povejo.«*

Škorčeva je poudarila pomen šolskih delavcev pri prepoznavanju otrok, ki se soočajo s problemi. Poudarila je tudi, da otroci včasih izražajo probleme s pretirano pridnostjo: *»/.../ Ko se pojavijo težave v vedenju, se ponavadi družba zgane, ali pa šola, potem pa se ugotovi, da je v ozadju čisto nekaj drugega. Tukaj lahko šole veliko naredijo, da ga ne označijo kot precej problematičnega, ali pa tudi kot preveč pridnega. Smo imeli tudi take primere, ko so bili odličnjaki, potem pa je bil naenkrat en bum.«*

Zanimalo me je, koliko učitelji in drugi delavci na šoli prepoznajo znake. Ana odgovarja: *»To je odvisno, ne moreš vse metat v isti koš. Jaz jih poznam ene par, za katere vem, da prepoznajo, tam kjer sem se jaz izobraževala. Drugače pa težko rečem, prej ne kot ja.«*

Škorčeva je ob tem poudarila predvsem nepripravljenost na prijavljanje nasilja zaradi strahu pred izpostavljanjem, kar je po njenih besedah prisotno tudi v zdravstvu:

Izobraženi so dosti, ampak še vedno niso premagali tisto izpostavljanje. Zakon o preprečevanju nasilja v družini obvezuje vse polnoletne osebe, da nasilje prijavijo, ampak še vedno je zakoreninjen ta pogled-če o tem ne govorim, tega ni- in ne želijo izpostavljati šole-da ne bo šola zdaj na slabem glas. So spremembe, ampak je še potrebno na tem področju veliko delat in spremenit pogled, da bi veljala tista šola, ki prijavi, za dobro šolo. Še bolj pa je to prisotno v zdravstvu, dostikrat ne prijavijo, ker se ne želijo izpostavljat.

Stopnja prijavljanja nasilja je v Sloveniji na splošno nizka. Po podatkih centrov za socialno delo je večino primerov nasilja v družini prijavila žrtev nasilja sama, sledijo šola in vzgojno-varstvene organizacije, policija, sorodniki, zdravniki in patronaža, v najmanj primerih pa so nasilje prijavili sosede (Sedmak v Rener in druge 2006, 182-183).

Do zelo velikih sprememb pa je v zadnjih letih prišlo pri delu policije. Škorčeva ugotavlja, da je sodelovanje zelo dobro:

Zelo dobro-v zadnjih treh letih, jaz si upam trditi so, sploh pa na policiji, sploh na tem oddelku za krvne delikte, ko pridejo na zaslišanje, kadar gre za nasilje, ali je to fizično, psihično, spolno, na zaslišanju skupaj sodelujemo, smo prisotni zraven, potem preko interventne službe se odzovejo, potem pri ukrepu prepovedi, so zelo, zelo napredovali in je sodelovanje zelo dobro. Mi uporabljamo našo varno sobo za pogovor im moram reči da se kriminalisti kar poslužujejo. Tako da je otrok dejansko samo enkrat zaslišan, seveda v sodelovanju z pravosodnim tožilstvom, sodstvom, policijo. Soba je opremljena z vsemi potrebnimi avdio, video aparaturami, otrok se pogovarja z zagovornikom ali z nekom ki je usposobljen za pogovor z otrokom, vsi drugi pa so v sosednji sobi in to spremljajo in lahko preko dlančnika postavijo vprašanje. Vse se tudi snema in otroku ni treba ponavljati pripovedi in je na ta način res zaščiten.

Izkušnje so pozitivne tudi ob sodelovanju s sodišči in tožilstvom: *»/.../Dobro tudi sodelujemo s tožilstvom, tudi s preiskovalnimi sodniki. Se srečujemo na teh multidisciplinarnih timih enkrat, dvakrat na leto, če se pojavi problem tudi večkrat, ampak tako da nekako zavzamemo na teh sestankih v regiji isto stališče-kako bomo nastopali, kje so težave, kaj so prioritete, kaj se da izboljšat. In tukaj je v zadnjih petih letih zares veliko napredka.«*

Ljudje se velikokrat pritožujejo nad dolgotrajnimi postopki na sodišču in se zato včasih za tožbo sploh ne odločijo. Toda pri mladoletnih žrtvah ima primer prednostno obravnavo, pojasni Škorčeva: *»/.../Ko primer pride na sodišče, ima prednostno obravnavo, to je po zakonodaji tako.«*

Ana ugotavlja, da se je situacija za mlade v stiski v zadnjih letih precej izboljšala in da tega takrat, ko je ona potrebovala pomoč, ni bilo:

Jaz ne vem, koliko je teh kriznih centrov in teh skupnosti... Zdaj verjetno je, ampak takrat pa, ko sem jaz to potrebovala, tega ni bilo. Osem let nazaj ni bilo nič takega, takrat bi pa meni prav prišla kakšna socialna pomoč. Ko je bil lani dan odprtih vrat, so na centru predstavili varno sobo, da ko je otrok žrtev, da se

posname in da ni treba govorit znova in znova. In sem jaz takrat vprašala, če se Center odzove na vsako zlorabo in so rekli, da ja. Jaz sem potem vprašala, koliko časa so že Centri za socialno delo in so rekli, da so osem let nazaj že bili. Ampak meni takrat s centra za socialno delo ni nihče pomagal. Pa je bila dana prijava, kriminalisti so prišli, in se mi zdi neumno, da sem morala povedat svojo zgodbo sedemkrat. Zdaj pa se mi zdi, da so stvari »pošlihtane«- mladostnik ima lahko tudi zagovornika, ki priča namesto njih in je to zelo u redu. Kar pa se mene tiče, sem jezna, da tega takrat ni bilo, ampak hvala bogu, da je zdaj.

3.2.3 »Kresnička omili stisko«

Škorčeva razlaga, kako poteka sprejem otroka ali mladostnika v krizni center:

Prvo kar je, imamo naša pravila- najprej otroku povemo, kam je prišel, kaj bomo naredili in zakaj bomo nekaj naredili. Povemo mu tudi, da je tukaj varen. Po zakonu smo dolžni v roku 24 ur obvestiti starše, da je otrok pri nas in otroku to tudi povemo. Starše obvestimo po telefonu in po prvi burni reakciji, ko se pomirijo, jih povabimo, da lahko pridejo na ogled. Ampak to ne pomeni, da se bodo srečali z otrokom, če jih otrok ne želi videt, ima absolutno pravico to povedat in ga mi zaščitimo. Otrok se, če želi, takrat umakne, mi pa staršem pokažemo hišo in povemo, kaj delamo, tako da vidijo, da je otrok na varnem. Starše nato napotimo na matični center za socialno delo./.../

Z otrokom ali mladostnikom tudi oblikujejo individualni načrt. Bistvo individualnega načrta je v premiku moči od strokovnih služb k potencialnim uporabnikom. Individualno načrtovanje ustvarja okoliščine, v katerih je človek spodbujen k prepoznavanju svojih želja in potreb ter k iskanju rešitev (Zaviršek in druge 2002, 150).

V individualnem načrtu tako zaposleni v KC skupaj z otrokom ali mladostnikom opredelijo problem, pričakovanja mladostnika, sklenejo dogovore, opredelijo sodelovanje s strokovnimi delavci v KC ter drugih, za otroka ali mladostnika pomembnih oseb. Škorčeva dodaja: »Ja, naredimo ta načrt in se tega zelo držimo. In otroci od največjega do najmanjšega to razumejo. Se zmenimo, kaj on pričakuje, kako bomo to dosegli, mi mu povemo, kaj lahko naredimo in česa ne moremo in vedno mu

povemo, zakaj ne moremo, ali pa zakaj nekaj moramo. In ko otrok to sliši, tudi sprejme./.../«

Ena od metod dela v KC je delo z družino. Škorc poudarja velik pomen sodelovanja ostalih družinskih članov: *»/.../Pomembno je tudi sodelovanje pomembnih oseb v družini, ker je pomembno, da obdržimo ta kontakt z domačim okoljem, saj je naš cilj, da tak otrok gre nazaj v družino. In če ugotovimo, da se da, povabimo starše, vključimo našo posvetovalnico in zelo veliko delamo na tem.«/.../*

Zaposleni v KC veliko delajo tudi z otrokom ali mladostnikom, ki tam začasno biva. Delo s posameznikom zajema razbremenilne pogovore, informativne razgovore ter svetovanje. Pri svojem delu uporabljajo izkustveno metodo. Škorc pojasnjuje:

Jaz sem nasploh pristaš učenja na izkušnjah in vidim, da tudi stroka vedno bolj prihaja do tega. Mene recimo vsak po glasu sliši, da kadim in zato ne morem mladostnikom reči, naj ne kadijo, lahko pa jih vprašam, če želijo imeti tak glas kot jaz. Zelo je zaželeno, če so v strokovnem timu mladi in starejši. Mladi prinesejo nova znanja s fakultet in to potem umestimo v izkušnje, mladi pa vidijo, kaj od tega lahko uporabijo. Ko na primer pride do prepira med uporabniki, ni samo to, kdo ima prav in kdo ne, ampak tudi zakaj sem tako reagiral. Vedno se je dobro spomniti na lastno izkušnjo iz tega in to potem prenesti otrokom, da stvar vidijo na drugačen način. In to zelo hitro potem dojamejo. In tako se potem začne prepletati ta skrb enega za drugega znotraj KC. Ni jim vseeno, kaj se z nekom dogaja, če je nekdo imel stik s starši in je potem žalosten, pristopijo do njega in izvlečejo iz njega, kaj je tisto bilo in se pogovorijo o tem. In to je najbolj dragoceno, to ne more narediti noben strokovnjak.

Pri delu v kriznem centru sodelujejo tudi prostovoljci, ki otrokom nudijo učno pomoč, sodelujejo pa tudi pri drugih aktivnostih: *»To izvajamo skupaj s Centrom za socialno delo Radovljica. Veliko damo na to in je zelo dragoceno: pri učni pomoči, pri delavnicah, pri raznoraznih dogodkih. Otroci prostovoljce tudi drugače sprejemajo, pa tudi zato je pomembno, da otroci ne izgubijo čisto kontakta z realnostjo. Da ni zdaj samo šola in mi, ampak da se še druge stvari dogajajo.«*

Delo z družino se potem, ko otrok ali mladostnik odide iz KC, ne zaključi. V času bivanja v KC se namreč postavijo temelji za nadaljnje delo: *»/.../In tudi potem, ko otrok odide, še hodijo nazaj, skupaj s starši./.../«*

65% otrok in mladostnikov, ki bivajo v kriznem centru, se vrne v svojo družino. Vendar včasih starši ali mladostnik niso pripravljeni na spremembe. Zanimalo me je, kako zaposleni v KC delujejo v tem primeru: *»Takrat se pa sploh z njimi ne ukvarjamo. In tam, kjer gre za spolne zlorabe, starša storilca ne sprejmemo./.../Ko /.../ vidimo, da je za otroka v njegovi družini zares pogubno, ga poskušamo iz tega umaknit. Se povežemo z matičnim centrom in delamo na tem./.../«*

Pri takem otroku ali mladostniku so prisiljeni poiskati druge rešitve: *»Lahko gre v rejništvo, odvisno od starosti, lahko gre v stanovanjske skupine, možnost je tudi vikend rejništvo, lahko gre tudi h komu iz širše družine ali pa k nezlorabljujočem staršu, ki je pripravljen delati na tem. Ponavadi se potem vključijo v osebno pomoč na Centru, ali pa pomoč z vodenim svetovanjem, jaz pa delam tudi okrevanje po spolnih zlorabah.«*

Velik problem predstavljajo mladi, ki so že dopolnili 18 let in zato v kriznem centru ne morejo več bivati. Škorčeva pojasnjuje:

Velika želja pa je ustanovitev bivanjske enote za mlajše polnoletnike. Otrok, ki pride k nam in dopolni 18 let, država pravi, da je odgovoren, ker je polnoleten, ampak ne more biti še prejšnji dan v KC, naslednji dan pa odgovarja za sebe. Zato si želimo bivanjsko enoto, se pravi še eno hišo. V njej bi bili mlajši polnoletniki, sploh tisti, ki so padli iz sistema, ki se ne izobražujejo. Lahko bi bivali do enega leta, v tem času bi poiskali službo ali nadaljevali šolanje. Dosegljiv bi jim bil dežurni strokovni delavec, drugače pa bi živeli kot v nekem domu. Potem niso prepuščeni sami sebi, jih tudi obvaruješ, da ne zaidejo v slabo družbo, da ne začnejo zlorabljat drog. Jaz vztrajam na stališču, da vsak rešen mlad človek ali otrok pomeni 4 osebe. Ker to bo nekdo, ki bo odrasel, imel družino, v povprečju dva otroka in partnerja, so to 4 zdrave osebe. Če pa ne, se pa ta začaran krog vrti.

Tudi Ana ustanovitev bivanjske enote ocenjuje kot zelo zaželeno:

Ja, se popolnoma strinjam s tem. Jaz sem imela zdaj to možnost spoznat v Belgiji, kolegica, pri kateri sem bila, tudi veliko dela z mladimi, tudi sodelujejo z »Day centres« in imajo tudi mladino od 18. do 25. leta. In se mi zdi to zelo dobro, tega pri nas res ni. To bi marsikateremu prišlo prav, še posebej če bi res bili taki strokovni delavci kot so tukaj, da so res usposobljeni in da jim je mar, da se pobrigajo, kot se tukaj, bi bilo to res zakon.

3.2.4 Običajen dan v Kresnički

Ob bivanju v KC se morajo otroci in mladostniki ravnati po določenih pravilih, ki so jim predstavljena ob prihodu. Škorčeva pravi, da otroci in mladostniki po začetnem odporu pravila sprejmejo: *»/.../Otroku /.../ predstavimo pravila bivanja v hiši- najprej je seveda odpor, kasneje pa jih sprejmejo./.../«*

O tem govori tudi Ana: *»/.../Pravila mi na začetku itak niso bila všeč, ampak je bilo pa kar fajn, sem se kar fajn prilagodila. Sicer sem imela svoja odstopanja od tega, ampak sem se trudila.«* Ana navaja pravila tudi kot enega od načinov, s katerim so ji pomagali: *»/Pomagali so mi/ s pogovori, učno pomočjo, pa tudi s pravili, so me navadili enega reda.«*

Ob neupoštevanju pravil mladostnika lahko tudi izključijo, vendar se to zgodi zelo redko: *»Kazni so najprej ustni opomin, potem je pisni opomin prvi, pa pisni opomin drugi, pa pisni opomin tretji, potem je pa izključitev. V petih letih in čez 300 otrok, smo imeli dve izključitvi. Ti otroci so res imeli zares hude težave, ali pa je šlo za zares hudo razvajanost. Saj to otroci niso sami krivi in potrebujejo pomoč, ampak mi moramo gledati na zaščito vseh otrok. S temi otroki potem naprej delajo matični centri.«*

Torej, kakšna so pravila bivanja v hiši? *»/.../Telefona ni, telefon imajo, ko so v šoli, smo jim vedno dostopni, da nas lahko pokličejo kadarkoli, če do česarkoli pride, ko pridejo iz šole, telefon oddajo in zvečer ga lahko imajo eno uro./.../«* Podobno velja za računalnik: *»/.../Ni računalnika in začuda so šokirani samo prvi dan. Uporabljajo ga lahko samo, če potrebujejo kaj za šolo in takrat lahko, ampak spet ob naši prisotnosti, to dol potegnejo./.../ In isto je doma, če se dogovoriš, da je računalnik eno uro na dan, je eno uro na dan. Če si dosleden in razložiš, zakaj. In to sprejmejo in čez nekaj časa sploh ne čutijo več potrebe po tem, ne po računalniku in ne po telefonu.«*

Pravila veljajo tudi za gledanje televizije:

Televizijo lahko gledajo od sedmih do desetih in to oddaje, o katerih se dogovorimo in jih skupaj gledamo. To pa zato, da če je kaj takega, da prvič vidimo, kako reagirajo in drugič, da lahko o tem spregovorimo. Največkrat gremo pa v knjižnico po filme in potem skupaj gledamo. Zadnje čase je zelo popularen »Ne joči, Peter«, potem »Kekec«, »Poletje v školjki« 1 in 2. To smo gledali že po trikrat, ne vem, kaj jih je zdaj tako pritegnilo, ampak so zelo uživali. Zanimivo je, da ljudje mislijo, da so to problematični otroci in če bi jim povedali, kaj gledajo, saj nam ne bi verjeli./.../

Pravila glede kajenja, alkohola in drog: *»/.../Kajenje je prepovedano v hiši in okrog hiše, alkohol in droge absolutno./.../«*

Uporabniki skrbijo za svoje sobe ter pomagajo pri pospravljanju in kuhanju: *»/.../Vzdržujejo svoje sobe, se pravi posteljejo posteljo, zložijo obleke, zložijo knjige./.../«* *»/.../V soboto je generalka, od vrha do dol se hiša očisti, med tednom pa tako kot doma-da se posesa, vedno se določi dežurni otrok po kosilu, kdo posodo v stroj zloži, kdo pomete kuhinjo, ali pa če se kaj dogaja, da se posesa stopnišče ali dnevni prostor ali sejna soba. V sobotah je generalka, si razporedimo, kdo bo kaj naredil, to se dopoldne naredi, je veliko smeha, heca in je hiša kar lepa.«*

Otroci v času bivanja še naprej obiskujejo šolo: *»/.../Na tem tudi vztrajamo, če gre za res hud primer, ko otrok odide od doma, ga pustimo dan, dva, da se umiri, takoj navežemo stik s šolo in potem tretji dan pa že začnejo v šolo hodit. In to v matične šole, kar se nam zdi zelo pomembno, da otrok ne doživi tega-od doma sem moral iti, zdaj pa bom moral še šolo zamenjat in se mu nalagajo tisti občutki krivde.«*

Dan poteka po vnaprej določenem urniku. Škorčeva pojasnjuje: *»/.../Če otrok pride k nam, pride res zaradi hude krize in potrebuje res strukturiran čas, da je vse že naprej dogovorjeno. Poskušamo nekako ustvariti domače vzdušje, kako naj bi bilo. In se nič ne pritožujejo./.../«*

Zjutraj gredo otroci v šolo, mlajše otroke v šolo odpeljejo zaposleni v KC: *»/.../Hodijo v šolo, manjše otroke, če so povezave zelo slabe, to so tudi sponzorji, gorenjske občine,*

da smo kupili avtomobil za KC, in manjše otroke, ga mi peljemo v šolo in gremo iskat./.../«

Po prihodu iz šole otroci pomagajo pri pripravi kosila:»/.../Po prihodu iz šole je tako kot doma: dela se kosilo skupaj, se pomije, malo počije./.../«Škorčeva pravi, da se otroci ob pripravi kosila sprostijo in so pripravljeni govoriti: /.../To je najbolj dragocena stvar, ker v kuhinji, isto kot v družini, se največ stvari dogaja. Takrat so otroci neobremenjeni, so vedoželjni, radi pacajo. In takrat se otrok sprosti in takrat se največ pogovori, takrat največ povedo, so odkriti. Tako da gospodinja je zlata vredna in jo jemljejo kot mamo./.../«

Škorčeva poudarja, da mladostniki v času bivanja v KC osvojijo tudi nove delovne spretnosti, kar jim koristi v nadaljnjem življenju: »/.../Ona (gospodinja op. N.A.) jim tudi reče: »Kaj si tam zjutraj nogavice pustil?« In jih uči, da se to nese v pralnico, uči jih, kako se stroj vklopi, kako se sušilec vklopi, kaj se da med belo perilo, kaj med pisano in se otroci učijo. In se naučijo kuhat in se tudi hočejo učiti, tako da je to izredno dragoceno./.../«

Po kosilu se otroci učijo in delajo domače naloge: »/.../Potem imajo pa obvezno učenje in domače naloge. Koliko časa potrebujejo za to, je odvisno od razreda, od ocen in tudi to, koliko je otrok hiter pri učenju: nekdo ima zadosti eno uro, drugi pa potrebuje tri ure./.../«

Po končanem učenju sledi prosti čas, ki ga otroci, skupaj s strokovnimi delavci in prostovoljci, preživljajo aktivno: »/.../Potem če je lepo vreme se gre ven, ampak nikamor ne hodijo sami, kamorkoli se gre, se gre skupaj s strokovnim delavcem in prostovoljci. Pozimi smo hodili na drsališče, na sankanje, poleti bo Šobec aktualen, igrišča, gremo na sprehod.. Zelo pomembno je, da so fizično aktivni. Nekateri gredo radi po vrtu brskati, eni samo za jagode skrbijo, drugi za solato, eni bi samo pleli, različno, odvisno od otroka do otroka./.../« Otroci hodijo spat ob določeni uri: »/.../Zvečer ob 22. uri pa imajo spanje, razen petka in sobote, če je otrok starejši, lahko še malo ostane./.../«

4 SKLEP

Raziskave kažejo, da so najbolj ranljivi tisti otroci in mladostniki, ki nimajo ustreznih starševskih podpor, poleg tega pa nimajo nobene druge odrasle referenčne osebe, ki bi ji lahko zaupali. Referenčne osebe so lahko sorodniki, prijatelji, sosedje in tudi svetovalci. V Kriznem centru za mlade Kresnička z namenom zagotoviti referenčno osebo, za vsakega otroka zadolžijo enega strokovnega delavca, ki vodi otrokov primer v času bivanja in še eno leto po odhodu. Kot pravi vodja kriznega centra, se na ta način med njima razvije poseben odnos, ko otrok strokovnemu delavcu zaupa in pove svoje stiske.

Anina zgodba kaže na velik pomen referenčne osebe in na težko situacijo, ki ji je bila izpostavljena ob odsotnosti le-te. Njeno življenje se je spremenilo, ko se je odločila za bivanje v Kriznem centru Kresnička in kasneje za terapijo v okviru kriznega centra: spodbujali so jo, da je dokončala šolo in opravila izpit za avto, svetovali so ji pri odločitvah in kot pravi sama, je zrasla z njimi in zdaj lahko reče, da je na pravi poti.

Vsak otrok ali mladostnik, ki biva v Kresnički, je zgodba zase in moj namen nikakor ni posploševati. Anina zgodba je le en (pozitiven) primer, kako tudi svetovalci lahko nastopajo kot referenčna oseba. Zanimivo bi bilo opraviti intervjuje tudi z ostalimi otroki in mladostniki, ki so bivali v Kresnički, vendar sem to namero opustila, saj so že tako v težki situaciji in jih nisem želela še dodatno obremenjevati.

Na drugo raziskovalno vprašanje ni možno enoznačno odgovoriti. Kot se je pokazalo, je uporaba storitev po drugem letu začela upadati, vendar je to verjetno normalno, saj ponavadi po prvem navdušenju sledi padeč in se razmere kasneje stabilizirajo. Poleg tega so štiri leta veliko prekratko obdobje, da bi bilo iz tega mogoče delati zaključke. Podatkov za leto 2009 še ni, vendar trenutno kaže, da bo število uporabnikov preseglo lanskoletno številko.

Poleg tega so to podatki samo za število uporabnikov, upoštevati pa je treba, da otrok ali mladostnik lahko ostane v Kresnički do tri tedne (večinoma pa štirinajst dni), kar pomeni, da je hiša neprestano zasedena.

O obveščanju mladih o tej možnosti pomoči lahko rečem, da zaposleni v Kresnički veliko delajo na tem, vendar se moram strinjati z Ano, da se o tem še premalo govori,

kar se je izkazalo tudi pri analizi foruma, kjer je bila ta možnost omenjena le enkrat, in sicer je tako svetoval en mladostnik drugemu.

Pri analizi vzrokov za (ne)odločanje mladostnikov za obisk Kresničke sem raziskovala tudi situacijo v Sloveniji, po kateri se mladi neradi obračajo po pomoč na formalne vire. Tu se strinjam z dr. Mrgoletom, da je razlog za to nezaupanje in prepričanje, da je s tistim, ki poišče tako pomoč, nekaj narobe. Težko je reči, če se bo to v prihodnosti spremenilo, vendar bi bilo zelo zaželeno, če bi se, seveda pod pogojem, da je strokovnjak dejansko vreden zaupanja.

Vodja kriznega centra pa je kot razlog za nepripravljenost mladih za iskanje pomoči preko formalnih virov navedla predvsem problem dostopnosti. Poudarila je, da je način, kako sprejmeš otroka, zlasti ob njegovem prvem obisku, bistvenega pomena, saj je od tega obiska odvisno njegovo zaupanje v institucijo. Krizni center je z namenom zagotavljanja dostopnosti odprt 24 ur na dan, tako da otrok lahko pozvoni kadarkoli, strokovni delavci pa so dostopni tudi preko brezplačnega telefona za mlade v stiski »Peter Klepec« in preko interventne službe.

Mladi se v krizni center včasih zatečejo sami, včasih jih pripeljejo starši, vendar večinoma pridejo preko centra za socialno delo, preko interventne službe ali s posredovanjem šole. Tu je potrebno opozoriti na nepripravljenost prijavljanja nasilja, ki je splošno prisotno v Sloveniji, zato strokovnjaki sklepajo, da je nasilja precej več, kot se ga odkrije. Učitelji so vsak dan v stiku z otroki in zato pri otrocih lahko opazijo odklone od običajnega vedenja in jih pogosto tudi prijavijo. Vendar vedno ni tako. Škorc opozarja, da je na nekaterih šolah prisotna nepripravljenost za prijavljanje nasilja, saj se šole ne želijo izpostavljati. Ugotavlja, da je potrebno še veliko narediti in spremeniti prepričanje, tako da bi tista šola, ki nasilje prijavi, veljala za dobro šolo.

Na splošno pa lahko rečem, da je sodelovanje kriznega centra z drugimi institucijami, tako s centrom za socialno delo, šolami, policijo, tožilstvom, sodniki, zdravstvenimi institucijami in nevladnimi organizacijami, zelo dobro. Izpostavila bi predvsem varno sobo, ki jo uporabljajo kriminalisti pri zaslišanju otrok. Soba je opremljena primerno otroku, v njej se otrok pogovarja z nekom, ki je za to usposobljen, vse se tudi snema, tako da otroku zgodbe ni potrebno ponavljati.

Pri tretjem raziskovalnem vprašanju se je izkazalo, da se večina mladih, ki biva v Kresnički, vrne domov, takih je 65 odstotkov. Obstajajo pa še primeri, kjer starši ali otroci niso pripravljeni spremeniti svojega vedenja. To je težka, frustrirajoča situacija, v kateri so strokovnjaki žal nemočni. V tem primeru gre na mladostnik v rejništvo, stanovanjsko skupino, k širši družini... To seveda ni idealna rešitev, vendar je še vedno boljša, kot če bi še naprej ostal v ogrožajoči situaciji. Nekaj mladostnikov se tudi odloči za samostojno življenje. Vprašanje je, koliko je mladostnik pri osemnajstih letih pripravljen na samostojno življenje, zato menim, da bi bila ustanovitev bivanjske enote za mlajše polnoletnike zelo dobrodošla.

Danes je mladost veliko težja kot v preteklosti in nič ne kaže, da bi se situacija v prihodnosti izboljšala. Po drugi strani pa je veliko več strokovnjakov, varnih hiš, forumov in drugih pomoči, na katere se mladi lahko obrnejo. V tem pogledu se bo po mojem mnenju situacija še izboljšala, tako na področju sodelovanja med različnimi institucijami kot tudi zakonodaje. 21.9. 2009 je stopil v javno razpravo Družinski zakonik, ki postavlja v ospredje otroka, začel se je izobraževalni program Zagovornik-glas otroka, lansko leto je stopil v veljavo Zakon o preprečevanju nasilja v družini. Spremembe v zakonodaji same po sebi ne zagotavljajo izboljšanja položaja otrok in mladostnikov, vendar so po mojem mnenju pomemben korak na poti k temu.

Krizni centri za mlade so le ena od oblik pomoči, na katero se otroci in mladostniki v stiski lahko obrnejo. Posebnost te oblike pomoči je v tem, da se mladostnik začasno umakne iz družine, v kateri so prisotni hudi konflikti ali nasilje. V času bivanja v kriznem centru mladostnik pridobi novo, pozitivno izkušnjo, saj čuti, da je sprejet, slišan in upoštevan. Strokovni delavci poskušajo izboljšati samopodobo mladostnika in poskrbeti, da se počuti varnega. Mnogi mladostniki ob bivanju v kriznem centru osvojijo tudi nove delovne spretnosti, kar jim koristi v nadaljnjem življenju. K razreševanju krizne situacije strokovni delavci povabijo tako starše kot otroka. Otrok dobi ob tem občutek, da je aktiven udeleženec v procesu in se uči razreševanja težav na konstruktiven način.

V razgovorih s starši in otroki strokovni delavci poskušajo razrešiti trenutno krizno situacijo in ustvariti pogoje za otrokovo vrnitev v družino. S tem situacija še ni razrešena, postavljeni so le temelji za nadaljnje delo, ki se nadaljuje, potem ko

mladostnik odide iz kriznega centra. V primeru, če starši svojega vedenja, s katerim ogrožajo otroka, niso pripravljeni spremeniti, se otrok v družino ne vrne.

Sklenem lahko, da so krizni centri za mlade izredno dobrodošla oblika pomoči otrokom v stiski in če zaključim z besedami vodje Kresničke Zorice Škorc, pomeni vsak rešen otrok štiri zdrave osebe. Otrok bo namreč odrasel, imel partnerja in v povprečju dva otroka. Na ta način se prekine začaran krog, ki bi se v nasprotnem primeru razširil v naslednjo generacijo.

5 LITERATURA

Ambert, Anne-Marie. 1997. *Parents, children, and adolescents: interactive relationships and development in context*. New York, London: The Haworth.

Ana. 2009. Intervju z avtorico. Lesce, 26. maj.

Brcar, Polona. 2005. Zdravje otrok, mladostnic in mladostnikov. V *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji*, ur. Andreja Črnak-Meglič, 101-124. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Maribor: Aristej.

Brecelj Kobe, Mojca. 2003. *Nemirni otroci*. Dostopno prek: http://pednevro.pedkl.si/wp-content/uploads/2008/07/navodila_nemirni_otroci_jama.pdf (25. september 2009).

Center za socialno delo Radovljica. 2005. *Poročilo o delu 2004*. Radovljica. Interno gradivo.

--- 2006. *Poročilo o delu Kriznega centra Kresnička v letu 2005*. Radovljica. Interno gradivo.

--- 2007. *Poročilo o delu Kriznega centra Kresnička v letu 2006*. Radovljica. Interno gradivo.

--- 2008. *Krizni center za mlade Kresnička*. Radovljica. Interno gradivo.

--- 2009. *Poročilo o delu Kriznega centra Kresnička v letu 2008*. Radovljica. Interno gradivo.

Dobrovoljc, Andreja. 2002. Project learning for young adults (PLYA). V *Flying over or falling through the cracks?: young people in the risk society*, ur. Blanka Tivadar in Polona Mrvar, 290-294. Ljubljana: Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia, Office of the Republic of Slovenia for Youth.

Drglin, Zalka. 2004. Kriki in šepetanja. V *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. Stoletju*, ur. Alenka Puhar, 439-458. Ljubljana: Studia humanitatis.

Filipčič, Katja. 2002. *Nasilje v družini*. Ljubljana: Bonex.

Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: /*cf.

Ivelja, Ranka. 2008. Nehajmo igrati starše. Bodimo starši! *Dnevnik* (27. september).

Kobal Možina, Leonida. 2006. »Stvari, o katerih ne govoriš, ni.« Medinstitucionalno sodelovanje na področju spolnih zlorab otrok od 1945 do 1985. V *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji: med družbenimi gibanji in političnimi sistemi*, ur. Darja Zaviršek in Vesna Leskošek, 215-227. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Kranželić, Valentina. 2002. Internal and external developmental assets as protective factors in the conduct development of children and youth in Croatia. V *Flying over or falling through the cracks?: young people in the risk society*, ur. Blanka Tivadar in

Polona Mrvar, 166-176. Ljubljana: Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia, Office of the Republic of Slovenia for Youth.

Krizni center za mlade Kresnička. Dostopno prek: <http://www.kc-kresnicka.si> (15. julij 2009).

Kuhar, Metka. 2004. *V imenu lepote: družbena konstrukcija telesne samopodobe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kuzmanič Korva, Darja. 2005. Socialni servisi za otroke, mladostnike in družine. V *Otroci in mladina v prehodni družbi: analiza položaja v Sloveniji*, ur. Andreja Črnak-Meglič, 205-220. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Maribor: Aristej.

McNamara, Sarah. 2000. *Stress in Young People. What is New and What Can We Do?* London, New York: Continuum.

Mencin Čeplak, Metka. 2000. Šola ter zgodbe o (pre)velikih pričakovanjih in izgubljenih iluzijah. V *Socialna ranljivost mladih*, ur. Mirjana Ule, 119-142. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.

--- 2002. Blind spots in the discourse on school success. V *Flying over or falling through the cracks?: young people in the risk society*, ur. Blanka Tivadar in Polona Mrvar, 253-257. Ljubljana: Ministry of Education, Science and Sport of the Republic of Slovenia, Office of the Republic of Slovenia for Youth.

Mikuš Kos, Anica. 1999. Teoretični koncepti nastanka in vzdrževanja psihosocialnih in psihiatričnih motenj v otroštvu. V *Varovanje duševnega zdravja otrok in mladostnikov*, ur. Erna Kraševc Ravnik, 15-41. Ljubljana: Kolaborativni center Svetovne zdravstvene organizacije za duševno zdravje otrok pri Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše; Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.

Mladinski center Jesenice. Dostopno prek: <http://www.mc-jesenice.si> (10. julij 2009).

Mrgole, Albert. 2009. Intervju z avtorico. Preserje pri Radomljah, 4. junij.

Puhar, Alenka. 2004. *Prvotno besedilo življenja: oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Renner, Tanja. 2000. Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V *Socialna ranljivost mladih*, ur. Mirjana Ule, 91-118. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.

--- 2002. Novi trendi v zasebnih razmerjih. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 79-103. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.

Sedmak, Mateja. 2006. Nasilje v družinah. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Renner, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 163-189. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Annales.

Škorc, Zorica. 2009. Intervju z avtorico. Lesce, 8. maj.

Švab, Alenka. 2000. Nova intimna razmerja? Zasebnost in intimnost v pozni modernosti. V *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*, ur. Anthony Giddens, 205-115. Ljubljana: /*cf.

--- 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 2006. Družinske spremembe. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 63-87. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Annales.

Ule, Mirjana. 2000. Mladi v družbi novih tveganj in negotovosti. V *Socialna ranljivost mladih*, ur. Mirjana Ule, 9-89. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.

--- 2002. Mladina: fenomen dvajsetega stoletja. V *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, ur. Vlado Mihelj, 9-37. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino. Maribor: Aristej.

--- 2008. *Za vedno mladi?: socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zaviršek, Darja, Jelka Zorn in Petra Videmšek, ur. 2002. *Inovativne metode v socialnem delu: opolnomočenje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba.

Priloga A: Intervju z vodjo Kriznega centra za mlade Kresnička, go. Zorico Škorc

Koliko vam pomaga država?

Ja, država tokom pomaga, da pokriva stroške plač, najemnine in prehrano uporabnikov.

Se prispevek države zmanjšuje?

Edino priporočilo je, da za 5% zmanjšamo materialne stroške, smo dobili sporočilo, s katerim se mi sicer ne strinjamo, osebno se jaz ne strinjam s tem, ker je zelo težko zmanjšati stroške pri otrocih in mladostnikih, ane določiti, zdaj bom pa pojedel en kos kruha, en kolešček salame in tako naprej, ampak se pa da zmanjšati pri elektriki, pri gretju, pri pranju, pri teh zadevah. Saj mi to že vseskozi upoštevamo, mi smo tudi njim odgovorili na ta dopis, da se mi tako obnašamo že vseskozi. Na primer prišparamo zelenjavo z vrta, sadje, jabolka, hruške, tako da mi nimamo kaj zmanjševati.

Za krizne centre se ne zmanjšuje, so določene dvanajstine, to bi bilo zelo nepošteno, če bi rekla, pri nas ni, nismo imeli teh težav, pa tudi zdaj jih nimamo, to je priporočilo, da se prišpara, kjer se da, če 5% prišparam, je to veliko.

Ali so kakšni problemi v zakonodaji?

Jih je kar nekaj, ampak se zdaj počasi urejajo, to se pravi ta pravilnik o sodelovanju med vsemi organizacijami je začel veljati, to je »Pravilnik o sodelovanju organov ter o delovanju centrov za socialno delo, multidisciplinarnih timov in regijskih služb«. Ta pravilnik omogoča veliko večjo povezanost med strokami, pri delu z otroci in mladimi, pa nekaj kar nas zelo veseli in upamo da bo še letos sprejeto, to je »Družinski zakonik«. Pa še projekt Urada varuha, se je začelo usposabljanje za »Zagovornik-glas otroka«. Če gledamo to s področja Kriznega centra, bi bilo zelo dobrodošlo, se pravi nekdo, ki ni v Centru, ki ni v teh institucijah, da otrok ima možnost, da se njegov glas sliši in da se njegov glas upošteva.

Kako sodelujete z drugimi institucijami?

Zelo dobro - v zadnjih treh letih, jaz si upam trditi, so, sploh pa na policiji, sploh na tem oddelku za krvne delikte, ko pridejo na zaslišanje, kadar gre za nasilje, ali je to fizično,

psihično, spolno, na zaslišanju skupaj sodelujemo, smo prisotni zraven, potem preko interventne službe se odzovejo, potem pri ukrepu prepovedi, so zelo, zelo napredovali in je sodelovanje zelo dobro. Mi uporabljamo našo varno sobo za pogovor im moram reči, da se kriminalisti kar poslužujejo. Tako da je otrok dejansko samo enkrat zaslišan, seveda v sodelovanju z pravosodnim tožilstvom, sodstvom, policijo. Soba je opremljena z vsemi potrebnimi avdio, video aparaturami, otrok se pogovarja z zagovornikom ali z nekom, ki je usposobljen za pogovor z otrokom, vsi drugi pa so v sosednji sobi in to spremljajo in lahko preko dlančnika postavijo vprašanje. Vse se tudi snema in otroku ni treba ponavljati pripovedi in je na ta način res zaščiten.

Dobro tudi sodelujemo s tožilstvom, tudi s preiskovalnimi sodniki. Se srečujemo na teh multidisciplinarnih timih enkrat, dvakrat na leto, če se pojavi problem tudi večkrat, ampak tako da nekako zavzamemo na teh sestankih v regiji isto stališče-kako bomo nastopali, kje so težave, kaj so prioritete, kaj se da izboljšat. In tukaj je v zadnjih petih letih zares veliko napredka. Ko primer pride na sodišče, ima prednostno obravnavo, to je po zakonodaji tako.

Se vam zdi, da učitelji znajo prepoznati znake?

Izobraženi so dosti, ampak še vedno niso premagali tisto izpostavljanje. Zakon o preprečevanju nasilja v družini obvezuje vse polnoletne osebe, da nasilje prijavijo, ampak še vedno je zakoreninjen ta pogled - če o tem ne govorim, tega ni. In ne želijo izpostavljati šole - da ne bo šola zdaj na slabem glasu. So spremembe, ampak je še potrebno na tem področju veliko delat in spremenit pogled, da bi veljala tista šola, ki prijavi, za dobro šolo. Še bolj pa je to prisotno v zdravstvu, dostikrat ne prijavijo, ker se ne želijo izpostavljat.

Se uporaba storitev KC povečuje?

Ja, se, v povprečju, do danes, 8. maja, smo imeli že 20 otrok, to so samo tisti, ki so na novo sprejeti, tistih, ki so tukaj dalj časa, ne štejem. Lansko leto je bilo vseh skupaj 33, predlansko leto mislim da 45, trenutno imamo samo enega, ampak imamo pa že napovedano, verjetno bomo imeli ponoči sprejem.

Ali so mladi dovolj obveščeni? Kako obveščate?

Kar se tiče tega območja, kjer smo, imamo vsako leto srečanje z svetovalnimi delavkami v osnovnih in srednjih šolah, potem imamo srečanje z vsemi policijskimi postajami, s tožilci in sodniki, potem z zdravstvom, in poskušamo to posredovati. Imamo tudi delavnice za sedmi razred osnovne šole, oni pridejo v KC. Predstavimo jim KC, potem pa se izvedejo še delavnice o nasilju, kako ga prepoznamo, kako ga preprečujemo, kaj je družinsko nasilje, kaj je nasilje nad vrstniki. Zanimivo je, da se po teh delavnicah čuti povečanje sprejemov, ker se otroci potem o tem pogovarjajo med sabo. Tudi svetovalne službe že napotujejo oziroma povedo otroku za to možnost. Julija bomo imeli tudi Kresničkin tek na Bledu, pa tudi ACH Volley, na svoji spletni strani kaj povedo o nas, smo vedno tudi prisotni na tekmih, tako da smo prisotni v okolju. Pa zloženske so, plakati...

Zakaj je toliko več deklic?

Bilo jih je več, zdaj se to počasi spreminja. Veliko lažje spregovorijo, še vedno je prisoten ta vzgojni moment, ko fantke učijo, naj ne jokajo. Ko pa ugotovijo, da jokajo, pa kar pridejo. Mislim da je samo to vzrok, da prej spregovorijo, pa da fantje težko govorijo o tem. Ko pa enkrat pridejo sem, pa to premagajo, ko se tudi pogovarjajo med sabo in vidijo, da ni sramota govoriti o tem, da to ni njihova sramota, ampak od tistega, ki to počne. Ko pa enkrat spregovorijo, pa tudi ne skrivajo več, kje so in vprašajo na primer, če jih lahko pride sošolec pogledat.

Je po vašem mnenju vzgoja danes težja? Zakaj?

Ni težja. Vse je stvar odločitve tistega, ki vzgaja, pa ni pomembno ali je to starš, pedagoški delavec, svetovalni delavec, kdorkoli. Vse je stvar odločitve. Težje je mogoče samo v tem, da v tej hitrosti življenja odrasli nekako pozabimo, da so otroci otroci. Kar naenkrat zahtevamo od njih, da hitro odrastejo - hočemo, da so pri 12. že ne vem kako odgovorni. Jaz tukaj veliko otrokom rečem - »Ej, saj si otrok, saj ti je dovoljeno tudi kakšno neumnost narediti.« In potem vidiš, da pravzaprav tega ne poznajo. Jaz mislim, da če je vzgoja težja, da si to sami odrasli naredimo, da niso otroci temu vzrok. Velikokrat se izgovarjamo, da je to zaradi preveč računalnika, da preveč vedo in preveč slišijo. Jaz mislim, da ne. Vidim te otroke, ko se tukaj enkrat

stabilizirajo, saj si nič drugega ne želijo kot biti otroci. Smo pa imeli en primer, ko je ena mama veliko knjig prebrala o vzgoji in je potem tako vzgajala in je naredila potem celo štalo. In smo jo učili, in jo še kar učimo, naj pozabi na knjige in naj iz sebe ven vzgaja. Vzgoja pa je težka tudi tam, kjer starš prevzame vzorec svojih staršev in ko se pogovarjamo z njimi, vidimo, da počnejo točno tisto, kar so sovražili, da so njim počeli. Nekateri pa so tudi razvajeni in to je tudi zloraba. To so starši, ki ne vzgajajo otroka in se s tem rešijo svoje odgovornosti.

S kakšnimi problemi prihajajo otroci k vam?

Težave v odraščanju, psihično, fizično, spolno nasilje, vrstniško nasilje, ali pa ko starši ne znajo, ne zmorejo ali nočejo biti starši. Ko se pojavijo težave v vedenju, se ponavadi družba zgane, ali pa šola, potem pa se ugotovi, da je v ozadju čisto nekaj drugega. Tukaj lahko šole veliko naredijo, da ga ne označijo kot precej problematičnega, ali pa tudi kot preveč pridnega. Smo imeli tudi take primere, ko so bili odličnjaki, potem pa je bil naenkrat en bum.

Kako otrokom in mladostnikom pomagata?

Prvo kar je, imamo naša pravila - najprej otroku povemo, kam je prišel, kaj bomo naredili in zakaj bomo nekaj naredili. Povemo mu tudi, da je tukaj varen. Po zakonu smo dolžni v roku 24ih ur obvestiti starše, da je otrok pri nas in otroku to tudi povemo. Starše obvestimo po telefonu in po prvi burni reakciji, ko se pomirijo, jih povabimo, da lahko pridejo na ogled. Ampak to ne pomeni, da se bodo srečali z otrokom, če jih otrok ne želi videt, ima absolutno pravico to povedat in ga mi zaščitimo. Otrok se, če želi, takrat umakne, mi pa staršem pokažemo hišo in povemo, kaj delamo, tako da vidijo, da je otrok na varnem. Starše nato napotimo na matični center za socialno delo. Otroku pa predstavimo pravila bivanja v hiši - najprej je seveda odpor, kasneje pa jih sprejmejo. Telefona ni, telefon imajo, ko so v šoli, smo jim vedno dostopni, da nas lahko pokličejo kadarkoli, če do česarkoli pride, ko pridejo iz šole telefon oddajo in zvečer ga lahko imajo eno uro. Hodijo v šolo, manjše otroke, če so povezave zelo slabe, to so tudi sponzorji, gorenjske občine, da smo kupili avtomobil za KC, in manjše otroke, ga mi peljemo v šolo in gremo iskat. Po prihodu iz šole je tako kot doma - dela se kosilo skupaj, se pomije, malo počije. To je najbolj dragocena stvar, ker v kuhinji, isto kot v družini, se največ stvari dogaja. Takrat so otroci neobremenjeni, so vedoželjni, radi

pacajo. In takrat se otrok sprosti in takrat se največ pogovori, takrat največ povedo, so odkriti. Tako da gospodinja je zlata vredna in jo jemljejo kot mamo. Ona jim tudi reče: »Kaj si tam zjutraj nogavice pustil?«. In jih uči, da se to nese v pralnico, uči jih, kako se stroj vklopi, kako se sušilec vklopi, kaj se da med belo perilo, kaj med pisano in se otroci učijo. In se naučijo kuhat in se tudi hočejo učiti, tako da je to izredno dragoceno. Potem imajo pa obvezno učenje in domače naloge. Potem, če je lepo vreme, se gre ven, ampak nikamor ne hodijo sami, kamorkoli se gre, se gre skupaj s strokovnim delavcem in prostovoljci. Pozimi smo hodili na drsališče, na sankanje, poleti bo Šobec aktualen, igrišča, gremo na sprehod.. Zelo pomembno je, da so fizično aktivni. Nekateri gredo radi po vrtu brskati, eni samo za jagode skrbijo, drugi za solato, eni bi samo pleli. Različno, odvisno od otroka do otroka. Kajenje je prepovedano v hiši in okrog hiše, alkohol in droge absolutno. Vzdržujejo svoje sobe, se pravi posteljejo posteljo, zložijo obleke, zložijo knjige. Zvečer ob 22. uri pa imajo spanje, razen petka in sobote, če je otrok starejši, lahko še malo ostane. Če otrok pride k nam, pride res zaradi hude krize in potrebuje res strukturiran čas, da je vse že vnaprej dogovorjeno. Poskušamo nekako ustvariti domače vzdušje, kako naj bi bilo. In se nič ne pritožujejo. Ni računalnika in začuda so šokirani samo prvi dan. Uporabljajo ga lahko samo če potrebujejo kaj za šolo in takrat lahko, ampak spet ob naši prisotnosti, to dol potegnejo. In isto je doma, če se dogovoriš, da je računalnik eno uro na dan, je eno uro na dan. Če si dosleden in razložiš, zakaj. In to sprejmejo in čez nekaj časa sploh ne čutijo več potrebe po tem, ne po računalniku in ne po telefonu.

Ali z uporabnikom tudi sestavite individualni načrt?

Ja, naredimo ta načrt in se tega zelo držimo. In otroci od največjega do najmanjšega to razumejo. Se zmenimo, kaj on pričakuje, kako bomo to dosegli, mi mu povemo, kaj lahko naredimo in česa ne moremo in vedno mu povemo, zakaj ne moremo ali pa zakaj nekaj moramo. In ko otrok to sliši, tudi sprejme. Pomembno je tudi sodelovanje pomembnih oseb v družini, ker je pomembno, da obdržimo ta kontakt z domačim okoljem, saj je naš cilj, da tak otrok gre nazaj v družino. In če ugotovimo, da se da, povabimo starše, vključimo našo posvetovalnico in zelo veliko delamo na tem. In tudi potem, ko otrok odide, še hodijo nazaj, skupaj s straši. Ko pa vidimo, da je za otroka v njegovi družini zares pogubno, ga poskušamo iz tega umaknit. Se povežemo z matičnim Centrom in delamo na tem.

Mi lahko poveste več o izkustveni metodi?

Jaz sem nasploh pristaš učenja na izkušnjah in vidim da tudi stroka vedno bolj prihaja do tega. Zelo je zaželeno, če so v strokovnem timu mladi in starejši. Mladi prinesejo nova znanja s fakultet in to potem umestimo v izkušnje, mladi pa vidijo, kaj od tega lahko uporabijo. Ko na primer pride do prepira med uporabniki, ni samo to, kdo ima prav in kdo ne, ampak tudi zakaj sem tako reagiral. Vedno se je dobro spomniti na lastno izkušnjo iz tega in to potem prenesti otrokom, da stvar vidijo na drugačen način. In to zelo hitro potem dojamajo. In tako se potem začne prepletati ta skrb enega za drugega znotraj KC. Ni jim vseeno, kaj se z nekom dogaja, če je nekdo imel stik s starši in je potem žalosten, pristopijo do njega in izvlečejo iz njega, kaj je tisto bilo in se pogovorijo o tem. In to je najbolj dragoceno, to ne more narediti noben strokovnjak.

Se strinjate s tem, da potrebuje otrok vsaj eno odraslo referenčno osebo?

Absolutno, zato tudi mi za vsakega otroka zadolžimo enega strokovnega delavca, ki ves čas vodi njegov primer. Dnevno se seznanjamo z vsem, ampak eden pa je tisti, ki vodi primer. Vodi ga še eno leto po odhodu, ker imamo to pobivalno skrb. Saj včasih si otrok že takoj na začetku izbere osebo in je to treba spoštovati. Med njima se razvije poseben odnos, ko ji otrok zaupa in pove svoje stiske.

Kateri so dodatni programi, ki jih izvajate v okviru KC?

To so posvetovalnica Kresničev za starše in otroke, Pomagam tebi in sebi, Pravice otrok - preprečujemo vse oblike zlorab, Pravice mladostnikov za srednje šole, Razigrane nedelje, Evropska prostovoljna služba, tukaj smo gostujoča organizacija, Mladinske izmenjave v tujini, Božično - novoletni sejem, kjer prodajamo naše izdelke, Sobotkanja. Velika želja pa je ustanovitev bivanjske enote za mlajše polnoletnike. Otroci, ki pridejo k nam in dopolni 18 let, država pravi, da je odgovoren, ker je polnoleten, ampak ne more biti še prejšnji dan v KC, naslednji dan pa odgovarja za sebe. Zato si želimo bivanjsko enoto, se pravi še eno hišo. V njej bi bili mlajši polnoletniki, sploh tisti, ki so padli iz sistema, ki se ne izobražujejo. Lahko bi bivali do enega leta, v tem času bi poiskali službo ali nadaljevali šolanje. Dosegljiv bi jim bil dežurni strokovni delavec, drugače pa bi živeli kot v nekem domu. Potem niso prepuščeni sami sebi, jih tudi obvaruješ, da ne zaidejo v slabo družbo, da ne začnejo zlorabljati drog.. Jaz vztrajam na stališču, da vsak

rešen mlad človek ali otrok pomeni štiri osebe. Ker to bo nekdo, ki bo odrasel, imel družino, v povprečju dva otroka in partnerja, so to štiri zdrave osebe. Če pa ne, se pa ta začaran krog vrti.

Kako vam pomagajo prostovoljci?

To izvajamo skupaj s Centrom za socialno delo Radovljica. Veliko damo na to in je zelo dragoceno: pri učni pomoči, pri delavnicah, pri raznoraznih dogodkih. Otroci prostovoljce tudi drugače sprejemajo, pa tudi zato je pomembno, da otroci ne izgubijo čisto kontakta z realnostjo. Da ni zdaj samo šola in mi, ampak da se še druge stvari dogajajo.

Imate kakšne kazni, če otrok ali mladostnik ne upošteva pravil?

Kazni so najprej ustni opomin, potem je pisni opomin prvi, pa pisni opomin drugi, pa pisni opomin tretji, potem je pa izključitev. V petih letih in čez 300 otrok, smo imeli dve izključitvi. Ti otroci so res imeli zares hude težave, ali pa je šlo za zares hudo razvajanost. Saj to otroci niso sami krivi in potrebujejo pomoč, ampak mi moramo gledati na zaščito vseh otrok. S temi otroci potem naprej delajo matični centri za socialno delo.

Kako je s kuhanjem in pospravljanjem v hiši?

Skupaj, v soboto je generalka, od vrha do dol se hiša očisti, med tednom pa tako kot doma - da se poseša, vedno se določi dežurni otrok po kosilu, kdo posodo v stroj zloži, kdo pomete kuhinjo ali pa če se kaj dogaja, da se poseša stopnišče ali dnevni prostor ali sejna soba. V sobotah je generalka, si razporedimo, kdo bo kaj naredil, to se dopoldne naredi, je veliko smeha, heca in je hiša kar lepa.

Ali otroci hodijo v šolo?

Ja in na tem tudi vztrajamo. Če gre za res hud primer, ko otrok odide od doma, ga pustimo dan, dva, da se umiri, takoj navežemo stik s šolo in potem tretji dan pa že začnejo v šolo hodit. In to v matične šole, kar se nam zdi zelo pomembno, da otrok ne doživi tega - od doma sem moral iti, zdaj pa bom moral še šolo zamenjati in se mu nalagajo tisti občutki krivde.

Koliko časa na dan je namenjenega za učenje?

Odvisno od razreda, od ocen in tudi to, koliko je otrok hiter pri učenju - nekdo ima zadosti eno uro, drugi pa potrebuje tri ure.

Kaj delajo v prostem času?

V prostem času vse počnemo skupaj, zelo veliko je fizičnih aktivnosti. Kolesar iz Lesc nam je podaril kolesa, sosed nam je podaril novo kolo. Ali se gre na kolesa, ali so igre z žogo, ali so sprehodi, ali so hribi, sankanje, drsanje, plavanje - v radovljiškem bazenu imamo zastonj karte... Za to imamo vse poskrbljeno.

Je nasilja danes več, kot ga je bilo včasih?

To je vprašanje, na katerega nihče ne zna odgovoriti. Eni pravijo, da ga je več, eni pravijo da ga ni več, da se o njem le več govori. Jaz pa mislim tako: fizičnega nasilja mogoče ni več, se ga pa več odkriva, se mi pa zdi, da določenih oblik spolnega nasilja v najožjem, družinskem krogu, da ga je več. To je moja zelo osebna ocena, se mi zdi, da ga je več in da je vse bolj... Storilci tako znajo žrtev držati, da težko pride do razkritja. In tudi otroci, ko slišijo, da to, kar se dogaja, ni OK, ne dojamejo tega.

Kaj pa mame?

Tukaj so tudi ta strokovna mnenja zelo deljena. Pri mamah je prva reakcija, da zanikajo, kar je po eni strani razumljivo, to mora biti za mamo zelo huda bolečina in noče sprejeti tega. In že prej - čutijo, da se nekaj dogaja, nočejo pa verjeti, da se to dogaja. Pri večini mam je tako, zelo malo je mam, ki takoj, ko se razkrije zloraba, takoj stopijo na stran otroka, še posebno, če so še drugi otroci v družini. In potem začnejo prepoznavat znake za nazaj - mame ali očetje - da ne bomo zdaj spolno opredeljevali, kljub temu, da je več moških. Na primer, da je mama rekla otroku, da bo šel z očetom na morje, ona pa bo vse pospravila doma. In se začne otrok upirat, da noče na morje z očetom, da bo raje pospravil doma. Ni te senzibilnosti, slišat otroka, pomislit: »Zakaj pa zdaj to noče?«. Ker to ni normalno, da otrok raje pospravlja, kot da bi šel na morje. Takrat jim nekaj po mojem mnenju zablokira, tako tudi vse mame pravijo. V podzavesti to imajo, ne morejo pa to sprejet kot dejstvo.

Kaj pa učiteljice, nič ne prepoznajo znakov?

Na žalost ne - poznam primer, ko sta fanta do sedmega razreda celo poletje hodila v dolgih trenerkah, z dolgimi rokavi in nobenemu ni na misel prišlo, da bi pogledal, zakaj. Ko je prišlo do razkritja, saj oče je bil potem zaprt, smo se zgrozili, ko smo videli, kakšne poškodbe sta imela. Treba je samo imeti odprte oči.

Je po vašem mnenju klofuta nasilje?

Absolutno. Kdor misli, da klofuta ni nasilje, jaz pravim, da lahko pride vsak dan do mene, da ga klofnem in gre potem naprej. In bo videl, kako se bo super počutil. Klofuta je nasilje in to zelo hudo nasilje, ker je zelo poniževalna. Obraz ima svojo simboliko in ko nekoga klofnemo, smo se s tem dotaknili veliko stvari.

Je alkohol krivec za nasilje?

Če je prisoten, je, da bi bil pa absolutni krivec, to pa ne. Poznamo zelo prefinjene storilce fizičnega in psihičnega nasilja iz t.i. dobrostoječih družin - z visoko izobrazbo, intelektualci. In alkoholiki se po navadi spravijo na ženo, na otroke ne toliko. In lahko je to odkriti, to družba takoj vidi, tisti prefinjeni so pa.. Veliko težje jih je odkriti.

Kaj menite o objavi imen storilcev?

Sem absolutno za. Seznam mi moral biti javen. To se pravi, da ko storilec odsluži svojo kazen in se preseli, vsi tisti, ki tam živijo, imajo pravico vedeti, kdo je to. Prvič, da on ve, da se ne spozabi in drugič, da mi vemo in smo pozorni.

So po vašem mnenju otroci preobremenjeni?

Ja, ampak so preobremenjeni z interesnimi dejavnostmi zaradi staršev. To je katastrofa, ko mora biti otrok v petih krožkih in pride zvečer izmučen domov. Jaz ne razumem, kako starši lahko otroku rečejo, kaj je njemu hudega, saj samo v šolo hodi. On 9 let vsak dan hodi v šolo isto kot oni v službo. Potem še 4 leta, je to že 13 let, pa še 5 let skupaj z diplomo - to je 18 let. To je kot 18 let delovne dobe. Potem pa še vsi krožki! Najhujše je takrat, ko starši nad otroci izživljajo svoje neizživete ambicije: klavir, pa violina, pa petje, gasilci... Če pogledaš te uboge obrazke - včasih kakšnega srečam, ko je tisti inštrument večji od njega in sam hodi po cesti, bi ga prav vprašala, kje so njegovi starši.

Je mladost danes težja?

Je, ampak zato, ker ni več... Jaz včasih otrokom v soboto rečem, da bomo imeli pižama party, pa me gledajo kot da sem priletela z lune. Tudi ni več tega prijateljstva, vse je bolj tako - jaz, potem pa nič, vse je bolj zase. Ni tega pomaganja med sošolci, posojanje zvezkov, prepisovanje, praznovanje rojstnih dni. Ne vem, zakaj mora otrok praznovati s tetami in strici, namesto da bi bil s svojimi vrstniki. Mladim res ne zavidam, res jim ni lahko. Nič ni zaupanja, pa dekleta včasih, je vsaka vedela, kateri fant je kateri všeč... Ni tistih stvari, ki so te držale do naslednjega dneva, kar ti je prineslo nasmeh na obraz. Danes če greš po cesti in pogledaš te mlade ljudi... Veliko težje jim je.

Ste imeli kakšne primere anoreksije, samopoškodb?

Do samopoškodb pride večinoma pri spolnih zlorabah. Spolno zlorabljeni otroci ne prenesejo svojega telesa, nimajo odnosa do svojega telesa. Potem lahko pride do pretiranega umivanja, ko se stušira petnajstkrat na dan, drgne telo z najbolj grobo krtačo, da začuti bolečino, da premaga tisto notranjo bolečino. Želi čutiti to telesno, fizično bolečino, ki si jo sam prizadene, da s tem premaga bolečino, ki mu jo je povzročila zloraba. Mi smo imeli take primere, ko je že prišlo do poškodb. Poskrbeli smo, da se je to zacelilo in da ni prišlo do novih poškodb. Bili smo na razpolago, kadarkoli za pogovor. Ko gre od nas, če nezlorabljujoči starš stopi v zaščito otroka, je dobro, če gre nazaj v družino in se potem dela z družino. Ampak to samo pod pogojem, da se storilec umakne. Nisem pa še slišala za primer, ko je otrok vrnjen v družino, kjer je še vedno storilec, to bi bila katastrofa.

Kaj menite o hiperaktivnosti?

Mene živahni otroci ne motijo, sem bolj zaskrbljena, ko nekdo sedi v kotu. Sem proti zdravljenju in mislim, da ga je samo treba zmatrat in imeti zadosti volje in želje pomagati. Se mi zdi pa katastrofa, da je danes vsak, ki je malo bolj živahen, takoj označen za hiperaktivnega. To je najlažje, potem se nam ni treba ukvarjat z njim. Velikokrat je tudi tako, da kadar se mora učiti je hiperaktiven, ko pa je za računalnikom, je pa popolnoma miren. To pomeni, da tisti, ki so za to poklicani, se pravi pedagogi, niso naredili vse, da ga naučijo, kako se uči.

Kaj menite o televiziji in internetu - kakšna pravila imate?

Televizijo lahko gledajo od sedmih do desetih in to oddaje, o katerih se dogovorimo in jih skupaj gledamo. To pa zato, da če je kaj takega, da prvič vidimo, kako reagirajo in drugič, da lahko o tem spregovorimo. Največkrat gremo pa v knjižnico po filme in potem skupaj gledamo. Zadnje čase je zelo popularen »Ne joči, Peter«, potem »Kekec«, »Poletje v školjki« 1 in 2. To smo gledali že po trikrat, ne vem, kaj jih je zdaj tako pritegnilo, ampak so zelo uživali. Zanimivo je, da ljudje mislijo, da so to problematični otroci in če bi jim povedali, kaj gledajo, saj nam ne bi verjeli. Internet pa samo če potrebujejo kaj za šolo.

Koliko je povratnikov? Ali spremljate položaj otroka po odhodu iz KC?

Povratnikov od 350, jih je 1-2%. položaj otroka spremljamo po odhodu še eno leto, to je t.i. pobivalna skrb, v juniju ali juliju naredimo srečanje in povabimo vse, ki so kdaj bivali pri nas. Lansko leto jih je bilo zelo veliko in takrat hiša kar poka po šivih.

Menite, da se mladi neradi obračajo po pomoč na formalne vire?

Ja, zato ker so jim tako predstavljeni. To je prav tako institucija kot je šola, center za socialno delo, bolnišnica..Tam, kjer so strokovni delavci dostopni, nimajo nobenih težav s tem. Sem govorila s kolegico, ki je svetovalka na šoli in pravi, da če otrok potrka pri njej in mu reče naj malo počaka, potem ta otrok odide in ne pride več. Če ga ne sprejmeš tisti trenutek, je za dolgo časa izgubljen. Ponavadi gre za nekaj, kar se mu je zgodilo s strani odraslih, kar ga boli, ne ve, kaj narediti, vzgojen je tako, da misli, da je kriv in ko se odloči potrkat in če takrat ne izpustiš vsega iz rok, si se postavil v vrsto s tistimi, ko so ga zlorabljali. Moramo še delati na tem. Mi imamo odprto 24 ur na dan, lahko pozvoni kadarkoli, zato smo 24 ur na dan tukaj. In tudi starši pridejo na pogovor, tudi starši otrok, ki sploh niso bili pri nas. Se pridejo pogovoriti in mi jih mi poskušamo opolnomočiti, da spremenijo, da sami pridejo do tega, kaj bi mogoče bilo za otroka najboljše. Saj so oni tisti, ki otroka poznajo in ne stroka, ki jim bo dala pravila in rekla- »Tako naredite«.

Kaj pa kadar ne morete s starši nič rešiti?

Takrat se pa sploh z njimi ne ukvarjamo. In tam, kjer gre za spolne zlorabe, starša storilca ne sprejmemo.

Gre otrok potem v rejništvo?

Lahko gre v rejništvo, odvisno od starosti, lahko gre v stanovanjske skupine, možnost je tudi vikend rejništvo, lahko gre tudi h komu iz širše družine ali pa k nezlorabljujočem staršu, ki je pripravljen delati na tem. Ponavadi se potem vključijo v osebno pomoč na centru za socialno delo ali pa pomoč z vodenim svetovanjem, jaz pa delam tudi okrevanje po spolnih zlorabah.

Hvala!

Priloga B: Intervju z Ano, nekdanjo uporabnico KC

Kako si izvedela za KC?

Lani konec avgusta sem se vključila v PUM, to mi je en frend povedal za PUM. V tistem času sem bivala zunaj, spala sem zunaj, občasno mi je frend posodil avto, če je lahko, da sem spala v avtu. Potem sem bila v PUMu, oktobra smo šli v Amsterdam na izmenjavo, konec oktobra pa so mi začeli težiti, da če sem pametna, da naj grem sem vprašati, da bi imela vsaj za spat. Meni to ni bilo všeč, ker so tukaj pravila. Ko sem bila tukaj prvič zmenjena, sem zamudila, potem pa sem prišla drugič in so kar rekli, da bom kar ostala. Na začetku smo se zmenili, da bom samo toliko časa, da se spravim k sebi, potem pa sva začeli z Zorico delati na meni, sva začeli proces okrevanja, pa začela sem k Kušarjevi hoditi na terapijo. Zdaj, ko sem bila drugič v Belgiji, sem imela namen oditi, ampak je Zorica rekla, da ne, da moram priti nazaj. Jaz sem mislila kar ostati v Belgiji in živeti pri prijatelju, potem bi pa že nekak službo in stanovanje našla. Nekaj bi že. Potem sva imeli z Zorico ful pogovorov glede te Belgije in je rekla, naj pridem nazaj, da se ji ne zdi, da sem pripravljena na samostojno življenje, da imam še veliko za podelati, da sem veliko že naredila, da noče, da spet padem in sva se potem zmenili, da pridem nazaj.

Kaj ti je bilo v KC všeč?

Pravila mi na začetku itak niso bila všeč, ampak je bilo pa kar fajn, sem se kar fajn prilagodila. Sicer sem imela svoja odstopanja od tega, ampak sem se trudila. Fajn je, ker so mi ful pomagal, spodbujal so me, da sem šolo naredila, izpit za avto sem končno spedenala. Jaz imam občutek, da sem zrasla z njimi. Veliko sem se naučila - ukvarjat se

sama s sabo, upam si postaviti cilje, kar si prej nisem, učim se reči ne in take stvari. Stvari, ki bi jih lahko že pet let nazaj pošlihtala, ampak bolje pozno kot nikoli.

Kaj te je motilo?

V vsaki skupnosti so pozitivne in negativne stvari. Zdaj lih da bi se kregala s kerim se nisem, se z vsemi razumem, ampak ko so pa slabi dnevi od enega ali drugega, so pa pač konflikti taki ali drugačni. Moti me pa nič - z vsemi se lahko pogovarjam, zafrkavam...

Kaj meniš o tem, da bi se ustanovila stanovanjska skupina za mlade po 18. letu?

Ja, se popolnoma strinjam s tem. Jaz sem imela zdaj to možnost spoznat v Belgiji, kolegica, pri kateri sem bila, tudi veliko dela z mladimi, tudi sodelujejo z »Day centres« in imajo tudi mladino od 18. do 25. leta. In se mi zdi to zelo dobro, tega pri nas res ni. To bi marsikateremu prišlo prav, še posebej če bi res bili taki strokovni delavci kot so tukaj, da so res usposobljeni in da jim je mar, da se pobrigajo, kot se tukaj, bi bilo to res zakon.

Ali je potrebno več teh organizacij?

Jaz ne vem, koliko je teh kriznih centrov in teh skupnosti... Zdaj verjetno je, ampak takrat pa, ko sem jaz to potrebovala, tega ni bilo. Osem let nazaj ni bilo nič takega, takrat bi pa meni prav prišla kakšna socialna pomoč. Ko je bil lani dan odprtih vrat so na Centru predstavili varno sobo, da ko je otrok žrtev, da se posname in da ni treba govoriti znova in znova. In sem jaz takrat vprašala, če se center odzove na vsako zlorabo in so rekli, da ja. Jaz sem potem vprašala, koliko časa so že centri za socialno delo in so rekli, da so osem let nazaj že bili. Ampak meni takrat iz centra za socialno delo ni nihče pomagal. Pa je bila dana prijava, kriminalisti so prišli, in se mi zdi neumno, da sem morala povedati svojo zgodbo sedemkrat. Zdaj pa se mi zdi, da so stvari »pošlihtane«- mladostnik ima lahko tudi zagovornika, ki priča namesto njih in je to zelo u redu. Kar pa se mene tiče, sem jezna, da tega takrat ni bilo, ampak hvala bogu, da je zdaj.

Ali se mladi obračajo po pomoč na formalne vire?

Čisto direktno ne, verjetno preko kakšne šole. Če že pride ven, pride prej v šoli, preko kakšne učiteljice, pa da gre potem preko njih. Po službeni dolžnosti mora ukrepati - če

ukrepa. In to kakorkoli: ali da otrok sam pove ali pa če učiteljica kaj opazi. Ampak se mi pa zdi, da je še vedno večina otrok tiho, da ne povejo.

Se ti zdi, da učiteljice prepoznajo znake?

To je odvisno, ne moreš vse metat v isti koš. Jaz jih poznam ene par, za katere vem, da prepoznajo, tam kjer sem se jaz izobraževala. Drugače pa težko rečem, prej ne kot ja.

Meniš, da mladi vedo za to možnost?

Tukaj so imeli delavnice, so prišle osnovne šole in se mi zdi, da se kar nekako razširi. To se mi zdi dober način »oglaševanja«, ampak drugače pa premalo. Tudi ta telefon, Peter Klepec, vidim, da se mularija večinoma dela norca in pol premalo resno vzamejo. Tudi večina tistih, ki so bili tukaj, so prišli preko Centra in so jih nekako skoraj na silo pripeljali. Prostovoljno jih je malo prišlo, čeprav so tudi. Se mi zdi, da bi bilo fajn, da se več govori o tem. Sej oni so angažirani, samo na splošno bi se moralo več govorit o tem.

Je mladost danes težja?

Težja ne. Jaz lahko povem iz svoje izkušnje: moja starša sta bila že dosti stara, ko sta me posvojila. Tukaj je bila velika generacijska razlika in ko je ati umrl, sva imeli z mami dost konflikta. Kadar so starši mlajši, si ga vzamejo bolj u izi, imajo otroci več svobode. Zdaj gledam mlajše, bi šli pri 12., 13. že vsi zvečer ven. Mi ko smo bili toliko stari, nam ni na misel prišlo, da bi šli zvečer ven. Meni se ne zdi, da je težje, prej lažje.

Kaj pa interesne dejavnosti, v katere so otroci vključeni?

Meni se to zdi popolnoma narobe - da pride otrok, star 10 let, domov ob štirih popoldne. Starši hočejo, da je njihov najboljši in ga vpišejo na vse. Mularija tudi veliko izsiljuje in manipulira s starši, izsiljujejo pravice, ne vidijo pa dolžnosti. Naša generacija y itak zamenjuje pravice in dolžnosti.

Kakšna so prijateljstva med mladimi?

Na PUMu opažam, kjer so stari od 15 do 17 let, da izkoristijo eden drugega za tisto, kar rabijo, potem je pa konec. Ampak to ni prijateljstvo. Ne vem, če se prijateljstvo meri po

tem, koliko litrov vina lahko eden spi, potem naj pa bodo prijatelji. Preveč je foušije, preveč je tekmovalnosti, preveč je izkoriščanja, manipuliranja.

Kaj meniš o televiziji in internetu? Je tega preveč?

Ja, tega je preveč, ampak to je totalna krivda staršev. Ne vem, kako ne morejo svojemu devetletnemu otroku reči, zdaj si pa dobil svojo dozo interneta, zdaj je pa konec. Pa tudi filmi, mi smo gledali Erazem in potepuh, zdaj so pa same morbidne, nasilne scene. Sreča na vrvcici, to je film ali pa Ne joči Peter, ta ga pa itak zmaga.

Mišliš, da otrok potrebuje vsaj eno odraslo referenčno osebo?

Definitivno. Pri meni je bil do 11. leta to oče., po tem pa sem zelo rabila, pa je ni bilo. Jaz sem bila potem pri moji teti, ki ima ogromno kmetijo. Dela sem bila navajena, mi ni bilo težko. Okrog 12. rojstnega dneva me je pa bratranec prvič zlorabil. Moja mami je bila ravnateljica na šoli in je šla v pokoj, ko sem bila stara devet let, ko sem šla v četrti razred. In so se vsi do mene obnašali-»U, to je pa od bivše ravnateljice hči!« in ni nihče nič posumil, pa tudi odlična sem bila skoz. Potem me je vpisala v gimnazijo, potem pa sem se začela malo upirat, ena profesorica je videla znake, tudi eno mojo pesem je našla in potem se je vse skupaj začelo. In ni bilo prav nič lepo. Tista leta, ko sem jo najbolj rabila, mi ni bila mama. Sem povedala doma, ampak ona je ščitila Luka, ker je njen nečak. Potem sem šla nazaj k mami, potem sem šla pa na svoje. Takrat sem delala in trenirala rokomet, spala sem po štiri ure, potem pa sem enkrat na šihu samo padla. Zjutraj na kondicijsko, potem šola, potem trening, potem v službo in do enih zjutraj v službi, potem pa zjutraj spet kondicijsko. In tako skoraj dve leti. Potem sem spoznala Sašo in sva bile večinoma v Kopru, potem pa je ona storila samomor. Po tem pa se mi je zbledlo- dobila sem napačno družbo, je bilo veliko kriminala. Zdaj lahko rečem, da sem na pravi poti, so mi res zelo pomagali. In sem jim lahko samo hvaležna. Vsakega posebej spoštujem, saj imam dneve, ampak mi pa ni žal.

Kako so ti pomagali?

S pogovori, učno pomočjo, pa tudi s pravili, so me navadili enega reda

Hvala!

Priloga C: Intervju z dr. Albertom Mrgoletom

Je po vašem mnenju mladost danes težja?

Jaz mladost vidim kot razvojno obdobje, ki je imelo pred tem otroštvo in kjer so se preko družine, preko teh pomembnih stikov, izoblikovali neki vedenjski vzorci. Jaz tukaj bolj vidim spremembo v nekih družinskih stilih, ki so bili toliko let nazaj bolj tradicionalni, danes so pa bolj individualistični. To pomeni dvoje: da starši po eni strani nimajo nekih jasnih modelov vedenja, kar je za ene odrešitev od paternalističnega pritiska, možnost svobodne izbire in tako dalje, po drugi strani pa vidim, da so starši precej zgubljeni v nekih zelo konkretnih situacijah. Mladost je tako težja za tiste otroke, ki nimajo jasnih okvirjev. Mladi imajo neke potrebe in življenje ima neke potrebe in ene zadeve so standardno uveljavljene in uokvirjene, zato da se varno počutimo in te mlade, ki jim je težko, jih vidim, da jim manjka teh jasnih okvirjev.

Je po vašem mnenju vzgoja danes težja?

Jaz se ukvarjam z družinskim svetovanjem, z ženo imava treninge za starše, za družine in kar najbolj pogrešajo... Zdaj sta dve veliki skupini, v Kamniku in Domžalah imamo Okrepčevalnico za starše, to 40, 50 ljudi pride na skupino in jaz vidim strahotno potrebo po tem, pokažite nam, povejte nam, kako... Ne vem, kako je treba otroku meje postaviti in potem milijon takih situacij, v katerih se starši ne znajdejo.

Kaj menite o knjigah o vzgoji?

Jaz ne verjamem, da se z recepti da nek sistem uravnava. Vsaka družina mora najti svoje načine funkcioniranja. Za funkcioniranje sistema so potrebni pogoji in tukaj zadeve niso tako preproste. Tradicionalni model je dal samo en model, ki pa je bil funkcionalen. Mislim, da smo v obdobju iskanja različnih funkcionalnih modelov in da je to cena tega prehoda. Razne teme so v nekih obdobjih v zraku - par let nazaj je bila modna tema razvajenost otrok, potem so bili indigo otroci, zdaj je popularen Jesper Juul, danski družinski terapevt, ki govori o bolj jasnem postavljanju meja, o tem da jih najprej pri sebi postavimo. Ima malo bolj tradicionalni model. Starši sedaj razmišljajo, da mogoče ni pametno vse za otroka, iz perspektive otroka, ampak da imajo tudi starši svoje potrebe. Še 10 let nazaj smo se ukvarjali z motivacijo in z nemotiviranostjo. Mislim, da se kopiči zaloga dobrih praks oziroma dobrih modelov. Tudi vsaka družina

ima svoj razvojni cikel in s tem razvojem gredo eni narazen, eni se pa okrepijo. Jaz pričakujem, da si bodo ljudje ta znanja in večine bolj intenzivno izmenjevali. Zdaj tudi obstaja precej teh forumov, kjer so ljudje sami sebi svetovalci.

Vi zagovarjate to, da vprašaš prijatelja za nasvet?

To, kar počneva z ženo, te Okrepčevalnice in treninge, ki jih imava za starše, je namen formirati neko tako civilno skupino, ki je neformalna povezanost staršev, ki se lahko pogovarja o svojih družinskih izkušnjah in izmenjuje svoje prakse. Meni osebno je zelo pomembno imeti prijateljstva, da imamo par družinskih prijateljev, s katerimi rečemo, »Evo naš tamal ga pa to serje, kaj je pa pri vas?«. Da slišiš neko mnenje, ki ti da neko širino... Gre za to, da se zapletemo v eno perspektivo in je pomembno, da odpiramo nove perspektive in potem vsak sam najde, katera je najbolj ustrezna. Ne v smislu, da ti nekdo reče, kaj naredi, ampak da dobiš ideje, kaj bi lahko še drugače naredil in v tem spletu svojo rešitev in to dejansko naredim.

Menite, da so otroci danes razvajeni?

Ja, za ene pravijo, da so (smeh). Ampak jaz tukaj bolj vidim vprašanje, kako so že od majhnega - da se starši zavedajo, da so en del sistema, da so otroci en drug podsystem, da obstajajo neke meje, da obstajajo pravila, da obstaja avtoriteta v družini. In to so zgodbe, to so zgodbe tega, kdo ima moč v družini, kako se moč razporeja. Otroku, ki spi v spalnici staršev in ga starši ne zmorejo dati ven, to kaže zelo veliko moč. In tukaj se začnejo te zgodbe, kdo komu narekuje, kdo se komu prilagaja...Govoriti o avtoriteti, to ljudje takoj pomislijo na Hitlerja, Stalina, neke take dominacije nasilja, ampak ne gre za to. Avtoriteta je nekaj, kar omogoči, da se red izvaja ali pa da se pravila izvajajo. To je lahko nekaj najbolj prijaznega ali pa naklonjenega. Avtoriteta je nekaj kar ima funkcijo spoštovanja nekih pravil, ki so vedno zato, da sistem funkcionira. V enih družinah so starši prepričani, da je funkcioniranje po pravilih in po redu nekaj zelo narobe. Če na primer ne daš spat otroka ob uri, ko on potrebuje spanje, ti potem teži celo noč in imaš potem s tem veliko več dela. Ne vem, da bi se šel zdaj ne vem kakšno držo in omogočil otroku popolno svobodo, to je skregano z vsakdanjim življenjem.

Saj otroci tudi potrebujejo pravila in meje..

Seveda, jaz to vidim tako, če ti v sobi ugasnejo luč, se počutiš zelo ne varnega, dokler ne prideš do stene in otipaš kje je meja. Veliko staršev pa ima s tem težave, lahko zato, ker so jim njihovi starši postavljali pretoge meje, preveč rigidne, s preveč nekega nasilja in so rekli, mi pa tega našemu otroku ne bomo delali in gredo v drugo skrajnost in pozabijo, da so neke meje vseeno potrebne. In tako se te zgodbe navadno začnejo, ki so pa potem seveda razvijajo v puberteti, ko otrok dobi še več moči in so to potem že hude zgodbe.

Kaj menite o interesnih dejavnostih otrok?

Jaz imam štiri otroke in sem zelo kmalu videl, da mi fizično ne bo zneslo vsakega voziti od petega leta naprej na pet različnih dejavnosti, krožkov... In hvala bogu! Jaz imam prepričanje, da ima otrok v sebi neko spontano radovednost do nekih stvari, ki jo mi seveda vzdržujemo, podpiramo, spodbujamo ali pa zatiramo. In navadno je tako, da imamo mi o otrocih drugačne ideje kot jih imajo oni sami pri sebi. Jaz sem bil precej z glasbo povezan in če imam jaz idejo, da bodo vsi moji otroci igrali neke različne inštrumente, da bomo mi potem enkrat imeli svoj družinski bend, bom jaz seveda s to idejo posiljeval otroke. Oni bodo sicer iz naklonjenosti do mene šli v glasbeno šolo, kazal velik interes in talent, potem bodo pa slej ko prej to odložili. In to se mi zdijo take tipične zgodbe - teh prepričanj staršev, da je treba.. Ena knjiga je bila, nek japonski Suzuki, ne vem kaj, ki je napisal, da je pri petih letih lahko že prepozno. Se mi zdi, da tako otroke dejansko posiljujemo z nekimi svojimi idejami o njihovi prihodnosti, za katero ne mi ne oni ne vedo, kakšna bo. Tukaj jaz vidim bolj vprašanje razvoja nekih kompetenc, ki nimajo zveze z nekimi zelo fahidiotskimi spretnostmi. Tukaj recimo mislim da ta princip neformalnega učenja otrok pred šolo, da je to idiotski koncept, ki pa ga zelo množično podpiramo.

Kaj menite o televiziji in internetu? Je tega preveč?

Eno je vprašanje mej, to je konkretna provokacija za starše, da se učijo postavljat meje. To je tudi vzorec vsakdanjega življenja: koliko pomemben kos pohištva je računalnik ali televizija. Koliko je to lahko tudi izhod iz odnosov, mašilo neke praznine, vse te funkcije. Seveda z vsemi tistimi drugimi koristnimi funkcijami: izobraževanje, komunikacija, virtualnih socialnih mrež... Tukaj so zelo široke zgodbe, od tega, da eni starši imajo televizijo za to, da je to nadomestna domača vzgojiteljica oziroma

najstnikom ne znajo več postavljati mej in je to zato, da je mir v hiši, da jim ne težijo. »Vsaj če gleda televizijo vem, kje je.«, to je eno od prepričanj. So pa to pasivne zadeve - tam pred televizijo smo pasivni. Če si na nekem Facebooku, jaz vidim, da so se naši otroci naučili brzinskega tipkanja, to je ena dobra stvar. Tukaj pa se gre tudi za to, ali je to otrokov edini stik z življenjem in nima stika z realnostjo, če je samo po nekih virtualnih povezavah. Če je pa to neka informacijski pripomoček, da ti nekdo pošlje zapiske za šolo, ker si šprical, kaj ste pisali, kako si ti rešil to nalogo, je pa to nekaj zelo ekonomičnega, dobrodošlega, kar je za ponucat. In mislim, da se mladi do tega tako obnašajo, da to izkoriščajo kot pripomoček, ki jim koristi v življenju, oni pa to uporabljajo kot mašilo neke praznine.

Kaj menite o hiperaktivnosti?

Zelo malo zares hiperaktivnih otrok poznam, jih pa poznam zelo veliko takih, za katere mislim, da niso hiperaktivni, pa da so dobili to diagnozo in jim ta diagnoza omogoča nadaljevat neke vzorce, ki niso koristni. Na šolo imamo fanta, ki se nikakor ne zna prilagodit pravilom ne pri pouku, ne v socialnih odnosih in je prišlo tako daleč, da ga na šoli ne moremo več tolerirati. Ga ne tolerirajo ne vrstniki, ne učitelji, ne starši in tudi njegove družine več ne tolerirajo in je to katastrofa. Zdaj je tako videti, kot da ni nobene šole na tem svetu, ki bi bila za njega primerna, da bi bil samo še za kakšen vzgojni zavod. V ozadju jaz vidim, da vzdržuje vso to njegovo vedenje prepričanje mame, da je on hiperaktiven in da pač tak je. Izvedli smo kar nekaj eksperimentov, ko je v to zgodbo prišel oče zraven in je odločno postavil meje in ta fant se je uklonil in je začel krasno funkcionirati. Potem pa so to spustili in je padel nazaj v stare vzorce. Mislim da je poglobitveni problem to, da starši otroku ne znajo strukturirati njihovega časa, ne znajo življenja strukturirati. To pomeni pravila, meje dosledno sprejet, avtoriteta, jasno razmejiti moč staršev in vlogo otrok. To so za slišati rigidne stvari, ampak otroci, ki tega nimajo... Na primer vzorec: doma gledam televizijo, sedim pri računalniku in mi prinesejo večerjo in jaz jem, gledam televizijo, igram igrice na računalniku, nekje spodaj je zvezek, ki ga med enim in drugim programom, ki se mi nalaga, malo rešim - to so vzorci, ko se ne znajo osredotočiti, ki so multidimenzionalni v pozornosti. In v neki zelo strukturirani situaciji kot je v šoli, kjer je urnik, kjer je učitelj, kjer je frontalna metoda, ta »one man bend«, kjer morajo poslušati in je ta struktura avtoritarnega vodenja, je to za take katastrofa, niso opremljeni. Če reče učiteljica vzemite knjige,

odprite jih ne tej strani, je to par takih navodil, kjer moraš biti strogo usmerjen. In če imaš ti tam v torbi še igračko, ki si jo prinesel s sabo, pa razmišljaš, kako se boš s sošolcem igral in kateri avto se je mimo okna peljal, si že na petih koncih in izgubiš nit. In je potem slabši učni uspeh in vedenjske težave... Ljudje se vedno ukvarjajo z sekundarnimi posledicami teh primankljajev. Jaz ne verjamem, da je hiperaktivnost tako neustavljiva motnja in da bi jo bilo potrebno z zdravili reševati. Mislim, da je v večini primerov to samo podpiranje oziroma spregled tega, da bi potrebovali bolj strukturirano delo z njimi in da bi starši morali več vložiti v to. To je sicer zelo tako kontra uradni pediatriji, ki to vidi kot hiperkinetično motnjo, ki se jo zdravi z Ritalinom, ko presodijo, da ni druge poti. Ampak otroci teh zdravil tudi ne prenašajo in so stranski učinki... Poznam samo eno zgodbo, da so rekli, da je Ritalin pomagal, pa sem imel veliko teh primerov.

Opazate, da so se prijateljstva spremenila?

Naša šola je v nekem okolju, kjer je precej tekmovalnosti. Sploh se mi zdi, da je v večjih urbanih središčih način življenja individualističen, tekmovalen, tipično slovenska foušija. In to se odraža tudi na teh interakcijah, ki jih imajo otroci med sabo. Zelo pomembno je, koliko premoženja imajo tvoji starši, kakšne znamke oblačil nosiš, kaj poseduješ, katere dobrine imaš, katero kolo imaš, kam greste na počitnice... Prijateljstva precej temeljijo na identifikaciji z meni podobnimi. Tukaj seveda takoj nastanejo konflikti, ker je to nepravilna družbena delitev. Pojavljajo pa se še drugi vzorci: moči, manipulacije, intrige, zahrbtne spletke in to od prvega razreda naprej. Ta dinamika je izjemno prisotna in smo v šolah premalo pozorni na te stvari. Jaz teh zgodb precej slišim, mi starši pripovedujejo. Tista prijateljstva, ki se jih jaz spomnim, mi smo bili neka generacija ali pa neka skupina, ki smo skupaj živeli od osmega do prvega razreda skupaj, starejši so ščitili mlajše, to so bili neki iniciacijski obredi, da so prehajali v višjo starostno skupino. Jaz tega ne opažam več. Vidim pa, da otroci to zelo pogrešajo, zelo so prizadeti, ko se jim čustvene navezave prekinejo. Tukaj je spet cela zgodba naše epohe - ta navezanost medsebojna, tudi koliko so ljudje v družinah medsebojno navezani. Danes sem imel zgodbo, ko se starša ločujeta, hčer je edinka, hrepeni po sestrici, da bi vsaj imela nekaj, kar bi v teh stiskah imela pri sebi in se simbiotično navezuje na sošolke. Je pa taka dominantna in jih duši. Tako se jih oprime in potem hoče dominirati in jih duši in vsi bežijo od nje. In bolj ko bežijo, bolj je ona

nasilna. Prijateljstvo je zelo nestalen pojem: enkrat si z enim prijatelj, drug teden si z drugim. V nekem drugem razredu pa vidim, da so otroci že iz vrtca skupaj in so zelo navezani in zelo prizadeti, če prihajajo v konflikte in jih ne znajo reševati, pri njih vidim eno tako pripadnost. Tukaj so zelo individualne zgodbe.

Kaj pa pomoč med sošolci pri učenju, domačih nalogah..?

Tega je zelo malo. V Ljubljani vem, da je to že sramota, če daš zvezek, sploh v srednjih šolah. Svoje sošolce vidijo kot potencialne tekmece na trgu dela in če nekomu posodiš zvezek, mu s tem omogočiš, da ti je konkurenčen. To je katastrofa! Je ta privošljivost neuspeha, to zelo opažam. Zaradi tega ti ne posodim, ne prišepetavam, ti ne pomagam. Po drugi strani pa obstaja kultura nedela, tako da se ne da enoznačno soditi. Kultura ne biti piflar, to je pa vzporedno. Če se bom nekaj grebel, mi to zbija točke. Težko bi presojal, ali je to, da se zvezka ne posoja interes tistega, ki ne bi hotel dobiti zvezka ali tistega, ki zvezka ne želi posoditi.

Ali se mladi neradi obračajo po pomoč na formalne vire?

Mislím, da gre tukaj samo za zaupanje - če se o svetovalni službi v šoli ustvari mnenje, da niso vredni zaupanja, potem generacije ne bodo prišle po pomoč. Če se govori o centrih za socialno delo, da je tja brez veze it, ker tam itak samo po pisarnah sedijo in nimajo pojma, potem generacije ne bodo šle tja. Jaz delujem v tej sferi in vidim, da je izredno pomembno to, kako kvalitetno opravljaš delo, koliko si strokovnjak za neko področje. Tukaj te ena napaka lahko stane globalnega zaupanja. Ljudje smo tukaj zelo občutljivi in upoštevamo mnenje prijateljev, ki so že imeli podobno izkušnjo ali pa od nekoga slišiš, da ti so pa u redu. Če pa o nekom slišimo samo malo nekega dvoma, se pa temu izognemo. Te uradni, formalni viri, imajo velikokrat tudi zelo slabe pogoje za delo, niso motivirani, nekateri tudi niso usposobljeni in delajo napake. Ljudje doživljajo razočaranja in to ima potem dolgotrajne učinke.

Raziskave kažejo, da je v tujini iskanje pomoči preko formalnih virov veliko bolj razširjeno.

V Sloveniji zakonodaja ni čisto urejena, zelo veliko je lahko nekih šarlatanov, samooklicanih terapevtov, v tem obdobju bi vsi bili terapevti, različna so tudi šolanja, kako pridejo do nekega naziva. Brez nekih potrebnih osebnih izkušenj, brez supervizije,

prakse, kilometrov in tako dalje. Taki ljudje ne delujejo profesionalno in jaz razumem, da ljudje potem rečejo, da temu ni za zaupati. To je en del, drugi del pa je to, da je v naši kulturi govoriti o svojih stiskah še vedno sramotno. To je neka stigma, če greš po pomoč, je potem s tabo nekaj narobe, tega pa ne izpostavljamo, tako pa ne razmišljamo o sebi. Pri našem Zavodu se postopoma dviga delež tistih, ki prihajajo, zato ker bi radi imeli večjo kvaliteto življenja, ne zato, ker bi bilo nekaj narobe z njimi. Mislim, da je to nek proces, da se bo verjetno spreminjal v Sloveniji ta delež, v primerjavi s tujino.

Ali učitelji, zdravniki... prepoznajo znake stiske pri otrocih?

To moram reči, da mislim, da so učitelji zelo dobri opazovalci, vsak dan so v stiku z otroci in zelo prepoznajo odklone od nekega običajnega vedenja. Nasilje, zlorabe, domače disfunkcije, to se zelo odraža na otrocih. Jaz se tukaj na šoli zelo zanesem na mnenja učiteljev, se mi zdi, da so včasih celo bolj pozorni kot starši. Starši to velikokrat spregledajo, sploh pri najstnikih, ali pa če so kakšne zgodbe z zlorabo raznih substanc, se mi zdi, da so starši precej bolj naivni ali pa ne vidijo, ne opazijo pravočasno ali pa si potem še zatiskajo oči. Jaz bi tako rekel: učitelji absolutno, zdaj zdravniki prepoznavajo znake nasilja, ko so neke poškodbe ali je kaj za videt. Mi na šoli imamo tako, da so učitelji na to pozorni, sploh pri športni vzgoji in ko smo imeli neke primere so diskretno o tem spregovorili, smo potem o tem tudi s straši spregovorili. Velikih zgodb okoli tega pa nikoli nismo imeli.

Nekatere šole se ne želijo izpostavljati in zato včasih ne prijavijo. Kakšne izkušnje imate vi s tem?

Na naši šoli imamo zelo tako naravnost, da ima otrok svoje potrebe in da je treba otroku zagotoviti varno in kvalitetno odraščanje. Tukaj smo odgovorni, si ne zatiskamo oči. Ampak zdaj se jaz že par let ne spomnim, da bi imeli tak primer. So pa na primer samopoškodbe, da se režejo. To pa prepoznajo sošolci in pridejo povedat in potem se pogovorimo s starši. In to je tabu in bog ne daj o tem govoriti. Eni starši rečejo, da bodo uredili, pa samo pometejo pod preprogo. To mene mogoče še bolj skrbi.

Pri samopoškodbah je velikokrat spolno nasilje v ozadju.

Lahko je karkoli. To je v bistvu krik stiske. Te stiske so v glavah otrok in je nekako treba do tega priti, da se izrazi. Če bi primerjal spolno nasilje z drugimi vzroki ali z

drugimi stvarmi, ki igrajo vlogo pri kakšnih takih zadevah, je minimalno. Veliko več je recimo tega nasilja velikih pričakovanj, ki jih imajo starši ali pa prepričanja otrok, kaj starši od njih pričakujejo in nekih takih nesporazumov. Tega se meni zdi je veliko več, kot pa dejansko nekih zlorab ali pa nasilnega vedenja.

Kaj menite o visokih pričakovanjih staršev glede učnega uspeha svojih otrok?

To je naš problem, tudi problem generacije, ki je bolj izobražena kot je bila generacija naših staršev. Mi smo mogoče celo dosegli nek plafon in naši otroci ne morejo tega plafona zdaj preseči. Imamo mi težave sprejemati že to dostopnost izobraževanja in da sistem izobraževanja ni enak kot takrat, ko smo se mi izobraževali. Danes se izobraževati je nekaj popolnoma drugega, kot takrat ko smo se mi. To so ta prepričanja, da boljše ali višje kot imaš izobrazbo, boljše službo boš imel, boljše ti bo šlo v življenju. To je tako zmotno prepričanje. Pa neke formalne dokaze o neki stopnji izobrazbe, neki nazivi in tako dalje. To so neka prepričanja, ki nimajo zveze ne z realnostjo in ne s prihodnostjo. Mislim, da res premalo govorimo o nekih kompetencah, ki nam omogočajo, da se mi v življenju znajdemo in premalo govorimo o neki naravnosti k učenju tudi na drugačen način, ampak učenje vse življenje. Tukaj se mi zdi, da če bi vpeljali ta diskurz, potem se ta visoka pričakovanja staršev sesujejo v prah.

Se strinjate s tem, da otrok potrebuje vsaj eno odraslo referenčno osebo, ki pa ni nujno starš, lahko so to tudi sorodniki, prijatelji, sosede, svetovalci?

Tukaj so različni konteksti - meni se zdaj recimo vrti film otrok, ki so v kriznem centru ali pa otrok, ki pobegnejo od doma, ali pa otrok, ki jih starši ne razumejo. In seveda potrebujejo neko osebo, ki mu bo dala varnost, ki mu bo dala občutek pripadnosti, neko vrednost. To so neke osnovne potrebe, ampak jaz tako mislim, da prva struktura iz katere vse te funkcije in potrebe izhajajo, je družinska struktura oziroma struktura starš-otrok. Če se tukaj nekaj zalomi zaradi smrti, ločitve, karkoli, seveda pridejo nadomestne osebe, ki to nadomeščajo, lahko so tudi boljše, ampak temeljna struktura je še vedno družina, čisto po tej biološki danosti - rodimo svoje otroke in se začne nek psihološki razvoj in potrebe. Čisto antropološko pač tako je.

S kakšnimi problemi prihajajo starši k vam? Ali pridejo kdaj otroci sami? Jih pošljejo učiteljice? Kako jim pomagata?

Jaz mislim, da sem edini tak profil v Sloveniji - sem prav svetovalec za starše na osnovni šoli. Do mene tako pridejo, da učitelji opazijo pri otroku spremenjeno vedenje ali so to vedenjski odkloni, čustveni odkloni..O tem govorijo s starši na roditeljskem sestanku in jim predlagajo, da pridejo do mene. Starši se potem oglasijo pri meni in jaz delam samo s starši. Delam na vzorcih, ki jih imajo doma, ki so povezani s tem kar se v šoli dogaja. Otroci so zelo redko zraven, včasih ko presodim, da je pomembno, da otroci tudi slišijo, kar smo se pogovarjali, načeloma pa ne. In načeloma starši naredijo neke spremembe, kar se potem tudi pokaže pri vedenju otroka v šoli.

Kaj storite, ko starši niso pripravljeni spremeniti svojega vedenja?

Jaz jih ne morem prepričati. Recimo ta mama, ki je bila prej tukaj, jaz mislim, da če bi spremenila ona prepričanje, da je njen otrok žrtev, da bi mu postavila jasnejše zahteve in ne bi razmišljala, kako bo on revež, ko se bo moral učiti in spoštovati pravila, mislim da bi to bila rešitev za njihovo situacijo. Ampak njega mama rajši vozi k psihiatru po tablete, ker ne zna in ji je tako grozno in ji je to lažje kot narediti korak k eni odločnosti. In jo razumem, ker verjetno ima neko zgodbo svojo za tem, ki ji onemogoča to. Si predstavljam, ampak žal nisva prišla do te zgodbe in priznam, da nisem bil zadosti...Ne vem, ne znam ji več pomagati. Imam tudi eno zgodbo, kjer je v družini alkohol, kjer mama pije in otrok že pet let v šoli ne govori in je vsem jasno, ampak mama pravi, da ne bo šla na zdravljenje. In jaz imam domnevo, da so spolne zlorabe zadaj in smo že vse naredili, vse instance in ustanove so vključene, ampak mama pa tukaj ni nehala piti. Vzdržuje pogoje za to in se nam vsem parajo srca in trpimo, ampak enostavno nimamo vpliva. Včasih so to grozna soočenja, ampak tako je. Moja pomoč je do tam, do koder jo ljudje sprejemajo, kjer jo vidijo kot smiselno.

V večini primerov pa sprejmejo vašo pomoč?

Ja, so zelo hvaležni in to tudi povejo in povejo tudi šoli, ravnateljici.. To so pa potem tiste lepe strani. Zadovoljstvo tega mojega dela je ravno v tem, da dobim ta feedback na licu mesta. Vidiš jih, ko gredo zagrenjeni, naslednjič pa pridejo nasmejani. To so take..To se težko ovrednoti, to je blazna satisfakcija.

Hvala!